

EGĀN

1-2

1958

Suplemento de Literatura del Boletín de la Real Sociedad Vascongada de Amigos del País
Redacción: Seminario de Filología Vasca «Julio de Urquijo», Palacio de la Diputación de Guipúzcoa

SUMARIO

	Pags.
<i>M. Lekuona</i> : «Orixe'n Euskaltzain- dian saritzea Leitza'n».....	3
<i>A. Irigaray</i> : «A tsotitzak», Oxobi, Basurko, Olabeaga, Zugasti, Satrus- gi.....	11
<i>A. Irigaray</i> : Euskal-literaturaren bilduma laburra.....	27
«Patxi errementaria».....	31
<i>Bruce Marshall</i> : «Aita Smith eta andereño komunista».....	35
<i>Ayalde</i> : «Bestearen lekuan».....	41
<i>Txillardegi</i> : «Betikoaz agian».....	43
<i>Fr. Luis Villasante</i> : «Munduaren egokitasuna eta Jainkoa».....	48
<i>Erkiaga, Eusebio</i> : «Kezkak eta kox- kak».....	53
<i>Arrugaray</i> : «Euskal-izenetaz gal- dea».....	57
<i>D. Peillen</i> : «Akademismu ezilkorra»	60
<i>A. Irigoyen</i> : «Bilbao'tik».....	68
<i>A. A.</i> : «Jan-edanak».....	79
<i>J. M. Busca Isusi</i> : «Buzkantzak»..	83
<i>Apat-Etxeberne</i> : «Naas-maas» ...	86
«Adabakiak».....	90
<i>Ansola'tar K., L. Mitxelena</i> : «Zi- nema».....	96
<i>Domingo Agirre</i> : «novela-saria» ..	101
<i>N. Alzola, M. Lekuona, L. Mitxe- lena</i> : «Liburuak».....	102
<i>N. Alzola</i> : «EGAN-en bibliogra- phia».....	111
<i>Jon Etxaide</i> : «Markesaren alaba» ..	119

DIRECCION Y REDACCION:

A. Arrúe, A. Irigaray y L. Michelena.

EGAN

SOMARIO

EGAN

EGAN

SUPLEMENTO DE LITERATURA DEL BOLETIN
DE LA REAL SOCIEDAD VASCONGADA DE AMIGOS DEL PAIS

Dirección y Redacción: A. Arrúe, A. Irigaray y L. Michelena

Redacción: SEMINARIO URQUIJO DE FILOLOGIA VASCA
Palacio de la Diputación de Guipúzcoa - SAN SEBASTIAN

II Epoca

Vol. XII

Enero-Abril, 1958

ORIXE'ren Euskaltzaindian sartzea

Ospe aundiz egin oi dira baztar guztietan olako Sarrerak. Eta gure Euskaltzaindiak ere olaxe dauka erabakirik, Euskaltzain berriaren Sarrera ospe aundiz egin dedilla.

Bañan ez da ñor arritu, gure Orixe'ren Sarrera, oitu baño ospe aundiagoz egiten ikusita. Ala zegokion, izan ere, Euskaltzain berriari.

* * *

“Orixe” betidanik izan degu Euskaltzaiñen lagun ta laguntzalle. Oñati'ko Eusko-ikaskuntza-jaietan (1918'gn. urtean) sortu zan gure Euskal-akademia. Eta jai aietan an zebillen Orixe'ren izena Euskeraren adiskiderik itxaropentsuenetan baten izen bezela. Andik laister izan genduan Durango'ko Euskal-jai gogoangarria ere; eta an ikusi genduan ikusi gure Orixe, bere erakutsaldi bikain bat ematen —gaur erabilli duan gai beraren ingurutsuan—. Andik laister, berriz, Bilbao'n arkituko genduan, Azkue zanaren ondoan lan ta lan... Euskaltzaindiaren inguru-inguruan bizi izan zan beti aldi artan gure gaurko Euskaltzain jakintsua.

Gero izan zan, bere Oresa'ko “ezkutura” biltzea —Patmos berri baten antzo— an bere Poema egostera, Poema “Euskaldunak”. Eta antxe arkitu zuan gudateak, bere poema-lanak bukatu-berri-berrian... Gero, munduan beste asko bezela, erritik kanpora ibilli izan da. Eta

ola gertatu da gertatu dana: zuzen-bidez aspaldi ontan Euskaltzaindiko izan bear zuana, oraintxe arte ez dala egin, ez euskaltzain, ez —ori betidanik izan da—, baizik-eta “Euskaltzaindiko”.

Bañan epe ori ere aizkenik bete da. Ez danok nai orduko. Bera izan da, besteren batzuek aurreragokoak zirala-ta, bere apaltasunean atzeraka ibilli izan zaiguna bide ortan. Bañan aizkenik, iritxi da gure gizona ortara limurtzea. Eta gaur Euskaltzaindiko degu, gure betiko euskaltzale ta euskaltzai argi ta gotorra: Ormaetxea'tar Nikolas, izen ezagunagoz “Orixe”.

* * *

Leitza'ko Erri txukunean izan degu Sarrera. Ez dauka Leitza'k azturik urte luzeetan, egun gogoangarri orixe! Ez Leitza'k bakarrik; ezta an izateko zoriona iritxi genduanok ere. Leitza guztia an zan, joan dan Abenduaren 22 gogoangarri artan, Elizan, eta Erriko Enparantza ederrean, eta Erriko Etxe apañean: beren Orixe'ri omen egiten danok. Ez Leitza bakarrik; baita inguruetako errizka guztietako jendeak ere. Uitzi batez ere: Orixe'ren bigarren “jaiot-erria”, Uitzi; Poema orixetarraren erri ardatza, Uitzi... Eta aiekin batean, Orixe'ren irakurtzalle ta adixkide diran ainbat eta ainbat napar, lapurdixuberotar, giputz eta bizkaitar... guzitatik bait-zan ugari ta bero asko antxe...

* * *

Esan bearrik ez dago, jai guztiak ondo, oso ondo gertatu ta atera zirana. Dana, ori bai, gure errietan gauza oiek egin oi diran xalo ta egokitasun errikoiz egiñak: iñoren aundikeririk gabe; guztiok berdintasun eder batean; omendua bera ere erriko beste guztien artean guztion maitetasunezko inguratze pozkarri ta poztun batean.

* * *

Elduta bereala, guztiok Elizara. Eguzki-alde ederrean, goi-antza patxaratsutik bere oñetako erriari begira antxe bait-dago, arri urdiñezko Eliza sendoa; arri-mallatan gora igo bear... Ikusgarria ez bazan, bada, kristauzko ibai apain uraxe, betik gora aruntzean, goitik behera onuntzean! Txistulariak aurretik, dantzariak urren (oi beze-la, txuri-txuri), Erriko Gizonak urren (Orixe, Alkate Jaunaren eskuidetik)... eta erri guztia ta etorkiak ondolik.

Meza Nagusi ederra. Goi eta be. Goitik Tolosa'ko Gorritarrak abeslari. Antxieta azpeitiarraren, orain lareun urteko meza ederra,

eman ziguten, bazkari on batean ardo zarra antzo. Kredo-ondoren Uruñuela'ren "Agur, María" biotz-ukigarria.

Betik, berriz, Elizako bitxirik ederrenaz jantziak, Apez Jaunak Aldarean, Erretore Jauna buru. Itzaldi xamurra Ebanjelio-ondoan Erretore Jaun berak. Mezako Jaun-artzerakoan, Euskaltzain berria Mai Saindura, berak alaxe eskaturik, eta une artan berriz ere goitik Jaunartze-kanta xamurra Tolosa'ko gorrititarrak, lau edo bost abo-tsetan, beste kanta guztien araberan.

Dana ederkitxo, jator. Erriko Jai Nagusiak bailirean.

* * *

Eta Mezondoan berriz ere goitik behera (negu-eguzki epeletan goxo) igoerako jende apañezko ibai bera, Erriko Plazara, eta gero lenbaitlen Erriko Etxera Euskaltzaindiaren Batzarrerako leku artzera.

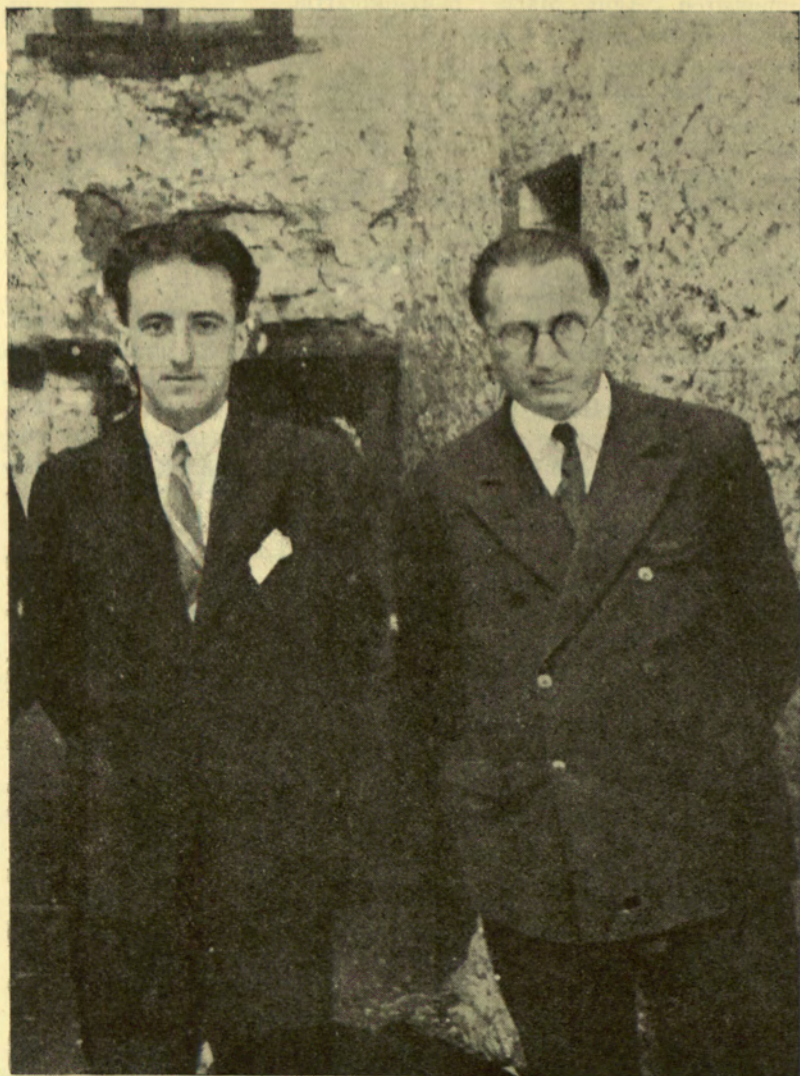
Erriko Etxeko Batzartegia txikia ez dalarik ere, azkar bete zan, Orixe'ren itzaldia entzun-gogo ziranez. Eta ori izan zan okerra: entzuleentzat lekurik asko ez. Inork uste baño entzule geiago etorri, eta guztiok ondo egoteko lekurik asko ez. Ori alde batetik; eta itzaldia-
ren gaia, entzuleak uste ez bezelakoa izan, bestetik. Gai bikaña; bañan mehetxua alako jendetzaren agorako. Larraun'go Euskeraren doñua, "prosodia"... Akademi-sarrera baterako gai egoki-egokia... Entzuleak beste zer bait amets egiñak zirala, ezik. Ez inoren erruz.

Gauza eder askoak, guk entzun genituanak —Orixe'k bakarrik esaten dakizkianak—. Eta baita Mitxelena Jaunak bere erantzunean erdi-esan zituanak ere, berdin... Egunen batean idatzirik ikusiko ditugula, orretzek pozten gaitu. Guztiontzat oso jakingarri ta oituzeko gauzak bait-dira "izketako doñuari" dagozkion gai oiek. Gai meiak; bañan jakingarriak.

* * *

Batzarraren ondoren, aizkora-jokua. Apusturik gabe. Errian bertako aizkolariak. —Poeman azaltzen diran bezelatsu—. Ondoren Gorrititarren kantak, Erriko Etxearen arkupean, Xabier Bello Portu gidari. Aita Donosti zanaren-eta abesti entzungarri bitxi-bitxiak kantagai. Gidariak berak ederkitxo moldatutako batzuek ere bai tar-tean; belarrientzat atsegin-atsegiñak guztiak.

Eta ondoren, bazkaria. Gure artean oi bezela, ugaria eta ederra. Eta oso ondo "serbitua", jatunak asko giñalarik ere. Eta dana oi bezela izan zedin, bazkal-ondoan izan zan kanta ta aldarte-on. Gorrititarrak, berriz ere —eta bai goxoki ta bixi!— Bañan baita bestelakorik ere pixka bat: borondatezko kantariak, alegia. Uste zan bezela

Lizardi eta Orixe Zaldibar'en, Garitaonandia zanaren omenaldian.
(Ojanguren'en argazkia).

Basarri an izan bagendu bertso-kantari, orduantxe bai jai oso-osoa! Bañan, damurik, etzuan etortzerik izan, eta beste era batera saiatu giñan. Eta ez gaizki.

Bazkal-aurreko itz-aldiaz gañera, Euskaltzaindiaren izenean bazkal-ondoan Arrue Jaunak ere egin zigun itz-aldi labur bat. Arrue'rena bezela, beti ere bero-beroa, biotz-xuxpertzallea, Orixe'ren Sarreraren zenbait ondorengo itxaropengarri aipatuaz: Euskeraren onerako izango dala, alegia; bañan baita Jaungoikoaren Aintzarik audienerako ere. Bazkaldarren txaloak estali zuten Arrue Jaunaren azken-itza.

* * *

Eta onenbestez, ahari-talka ta koskol-jokua ikustera jatsi giñan bazkaltegitik. Eta orduan ikusi genduan Leitza'ko Ingurutxo sonatua ere, errian bertako gazte-talde prestu batek ederkitxo dantzatua. Guztioi atsegin aundia eman baitzigun alako dantza txukunak. Ez ba, Euskalerrian dantza ederrik ez dalako; bañan Leitza'ko dantza onek ba'du beste euskal-dantzek ez duan zerbait. Itzal eta begirune eder batez gañera, beste zerbait: dantza errikoia izatea. "Errikoia", ots, ez *ikusgarria* bakarrik, gure dantzarik geienak diran bezela: ez gutxi batzuek dantzatzekoa, alegia; nai aña dantzarik dantzatzekoa baizik... —Catalunya'ko *sardana* bezela—. Bai; olatsu... nai aña dantzari dantzan sartzeko erakoa beintzat. Bear bait-degu olakorik ere *gure* dantza-illaran...

* * *

Bañan neguan gaude. Eta arratsaldea Abenduan laburra izan oi da. Eta Ingurutxo polita ikusi ondoren, etxera begira asi gera geienok. Batzuren batzuek "Leitzako gaztaña" ikustera joateko beta izan dute. Guk ere pozik ikusiko genduan. Antxieta'ren denborako—lareun bat urte ditualako —"Leitza'ko gaztain" sonatu ori. Sonatua zaharrez, eta sonatua erubez, gerriko erubez, inguruetan ez bait-dago bera bezain gerri-lodi dan zugatzik. Bañan etorri bearra zegon...

* * *

Ez degu ezer esan, Iruñe'tik etorri ziran Agintari-jendeei buruz. An ikusi genituan, Gobernadore Jaunaren Ordezkoa, Naparroa'ko Diputazioaren Ordezkoa, eta "Príncipe de Viana"-ren Ordezkoa. Guztiok izan bait-ziran biziki eskertuak.

M. L.

PESTABURU BERRI

Neguaren biotzean,
Leitza, erri politean,
Pestaburua "Orixe"-k
sortu digu, uste gabea;
pozik etorri gera
gurpillen gañean.

Uitzi'n ez geran arren,
jakin nai degu aurrenen,
Garazi eta Mikel'ek
zer bizitza daramaten;
seme-alabarikan
izan ote-duten.

Zubieta'ko Pontxo'ri,
ta Salditze'ko Beltxa'ri,
Ezkurra'ko Makil eta
Zaldibi'ko Okerra'ri,
gure gorantzi miñak
ba-lira nabari.

Artzai eta ikazkiñak,
basoan lagun egiñak,
onuzkero sutondoan
daude sendatzen sumiñak;
laister zerria ilko du
Potxolo arakiñak.

Olentzaro, begi-gorri,
garai ontako elorri,
bidean dugu eskean,
sabelean dula zorri;
nolabait bete bear
urdalla alper orri.

"Orixe", adiskidea,
ar zazu gorazarrea;
onera gaur etorriak
ba-zuten zure entzutea;
zabalik duzu gaurtik
Euskaltzain-atea.

ETXANIZ'TAR NEMESI

ORIXE'ri

“ORIXE” euskal-poeta andiari, bere gorazarrean, Leitza-n, 1957-XII-22-an.

*“Ta argi bat izetuz
bihotza landuki...”*

Barnean dugun ilun, argiezin egarri;
norabaittera nahi ta ezin igarri.

Gaztezero kolokan nor biderakusle?
Zein joeraz ekingo? Zein ote ibilbide?

Alper nagia utzitta jitta bat berezi,
zaletasun guzien gainez, bat nagusi.

Zaletasun errotsu, leraz maittatua;
egun eta eguzki maittetzat artua.

Maitte horrek bihurtzen dizu maitte-zorra,
loriazko ereiñotz-uztai distikorra.

Gure Euskera-k aspaldi bere kuttun zaittu,
Euskalerrriak zugaz zor aundiak dittu.

Erriak eskerbage ohi diran arren
gure endaren oiharra bildu da gaur hemen.

Lehengo ta oraiko euskal-maittaleak
zuretzat dittute eiki esker on aleak.

Esker oneko uztai zure bururako,
letretan zure izena duzu betirako...!

ERKIAGA, Eusebio

ORIXE'ri

Ene kantu apalaren
Izar gidari zerana
Pozik nator abeslari
Oso pozez zuregana
Zure lanetan billatzen du
Ene gogoak edana
Artu zazu "Orixe" maite
Ikasle onen omena.

Gora naiez nabillela
"Barne muiñetan" dut artzen
Igandero erazten dit
"Meza Bezperak" otoitzen
"Mireiok" eta "Aitorkizunak"
Ikas-kimua xuspertzen
Euskal anima otz detala
"Euskaldunak" nau berotzen.

Aundia da euskaldunak
Zuretzako daukan zorra
Kitta ezin añekoa
Ain zerade zu pizkorra
Euskera'ren nagusi Jauna
Artu gu danon agurra
Zeruko Jaunak damaizula
Luze bizitzeko indarra.

BORDARI

Abenduak 15-1957'gn.

Urquijo-Mintegiko Solasaldia

(1957-11)

ATSOTITZAK

Euskaldunak atsotitz eta esan zaarretan oso aberats gira. Badakigu haatik erran zaar horiei ez dela aunitz fidatu bear, eta geienak edo asko beintzat arkitzen direala Erdal eta arrotz Errefrautegi-etan ere, bainan ala ere gustiz esakera eder, mami andiko batzu gorde dira euskaraz ete beialako zertzelada ete kondaira zaarren gertakizunen ikusmolde-bereziak ere erakusten frankotan argi bizian.

Arritzen gara zer gutti ezagun direan gure artean, eta otu zaigu gaur bearbada emen zerbait aipatzea onuragarri litzakeala.

Denbora zaarretako bilduma asko ditugu (alde batera utzirik oriakotz gure denbora oketan esatu bildumak); Zaarrenak orai artio, Garibai-ek bildutako bi *codex* edo sailak dira, XVI garren mendetako azken urteetakoak.

Gero, Iruñean argitaratutako 1596 —urtetakoak, *Refranes y Sentencias* deitu liburu joria, 500 baiño geiago atsotitz-ekin.

Voltaire idazlariak bere *L'Interpret* obran argitaratzen dituenak.

Jakue Bela-renak.—*Zalgize* edo *Bertran de Sauguis*-jaun ospatsuarenak, 200 baiño geiago.—*Oihenart* idazlari eta olerkari ezagunarenak, 700 baiño geiago, eta *Lope de Isasti*-k bere *Compendio Historial* —deritzaionean dakartzienak.

Oraindik falta dira biltzeko, autore zaarretan anemenka agertzen direnak; *Axularrek* adibidez bere liburuan aunitz dakartzki.

Mogel-ek ere bai eta ala beste batzuk.

Asi gaitzen bada, zerbait esaten Garibai-enetaz.

Iztebe Garibai jaun historiegille adituak bildu zituen bi sail; bata gorde da Madrileko Liburutegi Nazionalean *Codex*—G. 139 ikurrakin

eta argitara eman zen joan den mendean, milla ta zortzi euneta berrogei eta amalauan; beste bilduma, *Joanes Idiakes* jaun aundiari arek emana, galdu da; Francisque Michel-ek *Le Pays basque*, bere liburu mamitsuan dakartzi Garibai-en batzu, esanez Madrilen berari erregalatutako liburuxka zaar batetarik direla; au ote zen Iruñeko *Refranes y Sentencias* liburu ura bera? Deus eztakigu xuxen.

Gero eldu dira gure kontuan Iruñeko horiek, milla bosteun eta larogei eta amasei urtean argitaratuak: eztakarra nor dan egillea eta eztakigu ziur norenak ditazken, baiñan uste da zertzelada eta xehe-tasun batzuegatik Garibai-enak direala: horien euskera Mondragoi aldekoa da, eta Garibai-ek berak aipatzen du bere *Historian* nola Joanes de Idiakes aundikiari eman zion liburuxka bat, atsotitzekin eta erdal itzulpenakin (eta itzez itz markatuak arauka, euskeraren eta erderarenak).

Liburuxka horrek dauzka bortz-egun baiño geiago Atsotitz, erdal itzulpenekin, eta itz bakoitx numero batekin (berberarekin) erdaran eta euskaran.

Liburuxka bakuna zen eta bitxia, (bitxia eta pitxia) ezen etsemplario bakarra Alemaniako Darmstadt-eko Liburutegi batean zegoen, baiño Europako azken gerlan suntsitu eta erre bide da zorigaitzez.

Urkijo-k egin arazi zuen kopia edo foto bat; eta berak azaldu, ikertu eta berdinkaratu ditu beste izkuntzetako errefracu-ekin, euskerazko horiek RIEV-ean, lan neke eta luze batean.

Atsotitz eta Errefraur horiek aberatsak dire itz zaarkitu-etan; eta morfologia-ri buruz ere oso jakingarri; ba genduke zerbait esateko ere zenbait itzulpenetan, bai Egillearen-enetan eta bai Urkijo-enetan ere; baiñan gu ezgara sartuko orai ikerpen oietan, denborarik ez-tugulakoz, Errefrautegi nagusien berri labur batzu emateko besterik.

Jakin dugu bestalde, gure inguruan badirela bi edo iru mikro-film liburu baliok horrenak, obeki esateko geiago bizi ez den liburu horrenak.

Eta goazen Garibai-ekin. Idazlari hunek dio, euskeraren berex-tasunetaz mintzo denean, Bilbao-koek eta Baionakoek elkar nekez aditzen dutela, euskera bi toki horietan erabilli arren.

“...como hoy día se entienden con mucha dificultad el vecino de “Bilbao y el de Baiona con hablarse en ambos pueblos principales “esa lengua” [el vascuence].

Beste historiaegillek ez diote aldi artan Baiona euskalduna zenik, gaskoina baizik. Dembora hartan euskaldun franko bilduko zen hor duarik gabe bertako eta ingurukotatik; baiñan baionesa jatorriz ez bide zen euskalduna.

Garibaien atsotitzak aipatu dituzte *Michel*-ek, *Stempf*-ek, eta bai Aizkibel-ek ere; baiña azken unetan, zuzenago egin bearrean, bidegabekeri franko esaten ditu: ez bide zakien ongi bere izkuntza: adibidez,

1.-G. 139. "*Adin onari akio*" atsotitzan *akio* kentzen eta *akit* paratzen du Aizkibel gure erritarrak: itzulpena berriz "*Pídeme cuando sea oportuno*": hunek ez du kanorerik ez funtsik ezen bidezko itzulpena iduri luke: "*acomete cuando es sazón*"; Garibai-ek dio: "*emprende lo razonable.*"

2. "*Bilbao, an bere dongeak birao*" atsotitza Garibai-ek itzulikatzen du:

"Bilbao, también allí el malo maldición" (bear litzake gure iritzean... maldice) eta esaten du; "...al maldito llaman *madarikatua*, y de aquí se deriva *madarikatutasuna* por la maldición"; uste dut, eta ene ausardia barka otoi, au ere ez dela Garibai-en asmakizun bat besterik: Azkuek ez dakarra itz ori...

3. "*Bergara, zeñatu ta igara*" —Vergara, santiguatze y pasa.

Uste du Urkijo-k Mondragoien esango zela au, errien arteko izterbegia zela bide. Gorosabel-ek dionez beti izaten ziran gataska odoltsuak eta etxerreak Ozaeta eta Gaviria aundikitakoen artean.

4. "*Idi bereari goldea*" —Al buey blando yugo.

Azkue-k ez dakarra *goldea*, *yugo*-ren itzulpenakin: *arado*-renakin baiño.

5. "*Aite gurea bein elizara eta orduan nekez*" ...con trabajo.

Au bezelakoa da: "Bein Maria eleizara eta bertan eperdiaz aldarara."

6. "*Egoki Matxini mantua*" au osatzen da beste zati unekin "*...eta ez afari gertua*"; Garibai-ek dio: "estaba muy bien el manto a Martín... y no la cena aparejada."

Larramendi-k bere *Creoografía* liburu mamitsuan, euskaldun emazteki azkar aien artean sartzen asia zen milizkeriagaitik dio:

"Pero según van introduciéndose las modas y aprensiones de "Castilla en lo que llaman *Dameria* temo que no tardarán mucho en "hacerse de vidrio. *Egoki Matxini mantua*..."

Gero esango dugu hunen iduriko bat, Bela-rena:

*Dakusanak gure beztia
eztakike gure beharra*

Eta Oihenart-ek dakarra:

*Joanetak zaia oial mehez
iakia ekosariz
salda mehez*

Juanita la falda de paño fino, su principio habas, y su sopa, agua de colada.

Adiarazi naiez yende gabe eta eskaseen aundikeria eta itxurape-na; ene uste apalean.

8. "*Bitxiok eder, benori es*" — "Las joyas hermosas ella misma no".

Bitxiok, bitxiak itza ez da *joyas*; *extraños, raros, pintorescos* bai-zik. Joya adiarazteko *pitxi* itza dago. Azkue-k alaxe dakarra, eta Lhande-k ere bai, naiz Azkue-k aipatzen duen ere leeneko adiaraz-pena. Orai batzuk *joya* esateko idazten dute *bitxia*, eta au eliteke ala bear gure ustez.

9. "*Ederra bailiz, ona ez ei liz*" Urkijo ren itzulpena da: "*Si fuese hermosa aunque no fuese buena*".

Gure ustez bear litake: "*Si fuese hermosa no sería buena*". Garibai'ek ematen duen bezalatsukoa:

"*Hermosa si fuese buena no fuese*".

10. Garibai-ek dio: Porque los hombres según sus pensamientos toman los modos en los negocios, dicen: "*Nork bere gogoeta, moeta*". *Coma* ori sobera dago hor, eta nik uste aski argi dagola: "*Cada uno tiene su modo de pensar*".

Cc. 79. "*Andra ederra etxean gerra*" Oihenart-ek ekartzen du unen iduriko bat eta *Zalgize-k* ere bai:

"Emazte ederra duena etxean
etxea etsai lurean
eta mahastia karrikaldean
ezta kozinta gabe bihotzean,"

Kozinta itz hori zuzen dago, eta *koaita-k* bezela adierazten du *hezka* (preocupación, cuita). Lhandek biak dakartzi.

"*Edrigu de Villandran, egun eben eta biar an*". Rodrigo de Villan-dran, hoy aquí y mañana allí. Ohartu genezake *egun* itza *gaur* esateko, eta *eben, emen* esateko, orai Pirine-aldeko euskeran bakarrik usatzen direnak; angoa ote esakera hau?

Edrigu hori gudulari famatsua izan zen, Juan II garren erregea-ren demborakoa, gaztelarra, Frantzian eta Espainian gudukatu zena angleesen aurka: gizon trebe, ausart, eta biotz gabekoaren ospea irabazi zuena.

"*Gonzalo moro tati tati, gaxtoa gaxtigaetan daki*" "Cuidado con Gonzalo moro sabe castigar el malo".

Gizon au Bizkaiko korrejidore edo gobernaria izan zen dembora

luzean, oñaztar eta gamboarren desmasiak azkarki borrokatu eta menderatu zituena.

1596—garreneko Atsotitz-etatik zenbeit:

1. “*Ilak ta biziak diraki*”—*El morir y el vivir hierve: ezta argi ikusten.*

2. “*Aiz adiñon ta aiza on*”—“*Sé acomodado y serás bueno*”: acomodado=preciso.

3. “*Jaube bat daude asko baratzeak eta emasteak ze geiago leuke gaiso*”—“A la huerta y la casada un dueño tienen harto, que más tendrían malo”.

4. “*Adinona larra baño obe da*”—“Lo acomodado es mejor que lo demasiado”.

5. Nik bildu nuen bat, Sorauren-go atso batengandik: *nereaz nere, doi doia bada ere.*

6. “*Erroiak mikeari uz pelca*”—“El cuervo y la picaza del todo negro”.

Au dudarik gabe eztago ongi: *uz pelca* dago *uzki pelca* ordez eta ez *uts* ordez; orduko Bizkai aldean *uzki* itzaren *ipurdi* adiarazpena galdua zagon; “*uzki maite igunt elait*” Oihenart-en atsotitzan ikus daike hitz hori; eta berdin *uzkerra* itzan. Gaiñera bada ere, “*sozoak beleari ipur beltz*”.

7. “*Ulerten ez dan itza prestu ez*”—“Habla (palabra) que no se entiende no vale nada”.

8. “*Iradu nora nai da*”—“Apriesa voy a lo que deseo”; ez da argi.

9. “*Müzkeriak erajegi deutso*”—“La abundancia del regalo le ha encendido”. Berdinkaratu leeneko *erigi*, *erajegi* unekin eta *eratzeki* itzakin.

Ez da ongi xilatzen zer adiarazten duen, iduridu *soliziantar*, adiarazi nai duela.

10. “*Etxeko mirabeari etxi zedakia andra aundi*”—“A la sirviente de la casa déjale porque no se haga gran señora”. Oihenart-k dakar unen iduriko bat “*Eure gelaria ez potikeia, ant ez dakia alegia ura andregeia*”—“No besuquees a tu doméstica para que no se engria creiéndose la dueña”.

11. “*Otu ez egin ocan andreari-*ez* urtan zaldiari*”—“No le ruegues en la cama a la mujer ni en el agua al caballo”.

12. “*Edo gizona gizon edo lasta zaku*”—“O el hombre hombre o cortal de paja”. Urkijo-k berdinkarutzen du erdaldun esakera unekin “marido en lecho siquiera de folecho” (Asturias-koa).

(1586-1667) *Jakue Bela* edo Jacques de Bela. Bere *étxeko* armarian irakur daike esan famatua; “*Lehen hala, orai hula, gero etxakin nula*”.

Xiberotarra zen, Mauleko, idazlari eta legegizon omen andiko hau: izkiriatu zituen *Tablettes* obra aundia, Historia, mnemoteknia-Literatura, erlisioea eta Philosophia-z, 6 liburu luze eta sakonetan. Bertan dakartzu Xiberoko higenauten berri aunitz (bera ere higenota zen) *Jeanes Detxart* (Montory-koa) *Sanz de Tartas* (Sohutako), *Piarrres Landetxeberry* (Induraingo) *Jakue Bustanoby*, Lakarry-koa eta *Joanes Leizarraga* (Beskoitzeko) autore ezaguna-renak bereziki. Hil zen 1667 urtean. Idatzi zituen ere Euskal Gramatika eta Euskal iztegia, damurik biak galduak. Bere semeen artean aipagarri da *Atanasio de Bela Peÿre*- deitua, apez katolikoa, leen xiberotar dotriña euskaraz idatzi zuena.

Bela, naiz higenota, beste erlisioeen jasantzaile bezala ezagun izan zen, dembora artako marka bakarra baita. Utzi digu atsotitz bilko edo sorta bat ere: eta aien artetik una emen batzu:

"*Bisitze gaitzak hil naia*"—"El de vida arrastrada morir quiere".

"*Bi etxetako horak zarea gora*" (sarea=gambella=pitanza). "*Borondatiak sentzua gal*".—"Vouloir fait perdre la raison".

Zaldi maradikiak biloa lein. Oihenart-ek dakarra berdiña: (u letra i-ren ordez).

"*Criquetz heri criquetz sendo*"—"Sitôt malade sitôt gueri". Kriket=acicalado enfermo adierazten du xiberotarez.

Sapitu ki, tamha z.

"*Ore howna duhuru bilha daquiata*"=La bonne heure ou ton bien sera en argent (!)=Ez dakigu zer ditaken hau.

Dakusanak gure bestia estaquique gure beharra.

"*Emazte ederra bordelekc, gizon ederra urkabeko.*"=La mujer hermosa al burdel y el hombre hermoso a la horca.

"*Ez hun bati botz, ez gaitz bati hotz.*"=Pas heureux pour la bonne fortune. Pas malheureux pour la mauvaise. Hau *Kipling*-en esan bat en iduria da.

Bertran de Sauguis.—Jaun aundi bat izan zen *Salgize*, Nafarroako Gorteko konseilaria, 1600 urte inguruan bizitu zena. Oihenart-ek dio poeta euskaldun andia izan zela eta laudorioa egiten dako euskerazko bertsoetan;

Alakotz ik Salgis, eskaldun poeta
Burura bearduk erramu boneta
zeren nola bai haiz Parnason gainean
bederatzi aizpez maiteki azia
Eyek erakatsiz ik gur-adinean
Burutar-eman duk berzek doi asia."

Baiña bere izkiribuak galdu dira bere atsotitzak ezik; 200 baiño geiago argitaratu zituen *Urkijo*-k.

Luis de Tardetz kapitain higenota-ren semea zen, bera ere erlisione berekoa.

Una emen atsotitz batzu:

"*Hortzik ezuanari baba erre.*" Au argi dago—"Al que no tiene dientes, habas cocidas" eta ez Urkijo-ren itzulpen bitxia=al que no tiene dientes cocerle el haba.

"*Berzeren emastia gauerditarano*" Oihenart-ek dakar: "Gauerdiraino berzeren emazteareki."

"*Amærdi oro, zoro*" todas las madrastras, locas, dio Urkijo-k... todas las paridas, bear litzake.

"*Lurra xuri gogoa beltz*"=Hil ihortcia mihissiaz estalirik ihanci
"*Soraioa higon, arropa maite.*"=Aborrece el indolente, ama la ropa=ez da ikusten argi.

eta dolu deraucanaren gogoa beltz ilun eta triste=dio Salgise-k berak, bere izkiribuan euskaraz.

"*Itzalzun egurra hurran—baina ez bera giten etxera.*" Itzalzu da Otsagi'ondoko errixka bat Nafarroan.

"*Domingo egik emazte azi lo, berak iratzar ivo*" Oihena'te'k dakarra ber bera.

"*Eletc eleto, baiña guk haurto*" (?) Illun dago: norbaitek eman nai badu bere iritzerik, onartuko da.

"*Neskatoxia irrioi—petigora ziri koi.*" Oihenart'ek ba du unen idurikoa: *Gure andrea irrikorra istartean kilikorra.*"

"*Erranak eder, eginak lander.*" Emen lander itzak iduri du adiarazi nai duela miserable, Lhandek bere istegian dakarren bezala.

"*Nekez eta pekez.*" (?)

Eta orai bukatzeko, igarkizuna bezala auxe:

"*Athaguiarrak assik eder—Euri daguianian etxera laster*"—Ez dut ulertzen Urkijo'k dion itzulpena "Carnes de pato desnudas son hermosas: cuando llueve pronto a casa".

Aurten betetzen dira 3 eun urte Oihenart historio idazlari, atsotitz biltzaille eta euskalzale eta lege-gizon burutsuak argitaratu zuela bere liburu ederra 2 partetan=Atsotitzak eta Oihenart-en gaztaroa neurtitzetan=beste aldi batean merezi luke oroitzapen sakonago bat, baiñan oraikotz ez gaitezke aipamen labur eta biotzetikako bat egin gabe.

Halaber ospatu bear genuke aurten, nor ba gara, Francisque Michel euskalari aundi eta jakitunak bere liburu aberatsa "Le Pays basque" (orain arte parekorik, urbiltzeko ere izan ez duena). "Le Pays basque" diot, argitaratu zuenetik eun urte muga: egin dezagun emen bederik aipamen xume hau eta aski gaurkoz; eta idorraz ez gutietsi.

A. IRIGARAY

1) Atheregiarrak: los de Atherey

OLERKIAK

O X O B I

Euskaldun sutsu eta olerkari gorengo onen eriotzean, politenetan politenatariko euskal-alegia au autatu dugu, ainbeste lore ederren artean, EGAN-erako.

BELEA ETA AXERIA (1)

Behin bazen bele bat: bele bat beltza,
Pika bezen ohoina, bainan zozoa!
Hartu zuen gasna bat, gasna bat gaitza,
Ardi esnez egina, bainan gozoa!
Zurxuri baten punttan, punttaren punttan,
Gure belea zagon nola gasna jan!
Axeri bat ttapattan, tta pa tta pattan,
Zurxurira jin zaion gosea tripan!
Egun on, bele jauna, oi zure soina!
Kanta hain eder balitz, zinez dautzut hitz:
Ez litake xoririk, ez, ala fede,
Ederrez joan lironik zuri, jaun bele!
Bele jaunak orduan, ordu berean,
Mokoa du ideki... Gasna erori!
Axeriak ttapattan, tta pa tta pattan.
Berea ez du hetsi... Gasna iretsi!
Aho legun, muttur luz, zenbat axeri
Bele gaizoen gostuz direnak bizi!!

(1) *Alegiak* liburutik artua, Baionan, 1926: *ch*-ren ordez *x* ipifi dugu emen.

OROIMENA

I

Ondarribi-ko Jaizkibel mendi
Zabal artan jaio nintzan,
Nik ez nekien gazte denboran
Erriko bizitza zer zan,
Artzai txistu ta txori abesti
Besterik entzuten etzan,
Jai egunetan erritik gora
Nor edo nor irixten zan,
Gañerakuan jolasten nintzan
Eliz-aurrean pillotan.

3

Birian dator, iya iritxi da
Iraillaren zortziya,
Ondarbi-tarrak, Erriko festak
Egiteko berexiya,
Egun orretan Guadalupera
Juango da jende guziya,
Zar, eta gazte, paketsu ta alai
Naiz atera izerdiya,
Ordu batzutan pozez beterik
Ni jaio nintzan mendiya.

2

Zenbat alditan eraman nion
Nere amari gobara,
Itsas aldeko iturritxora
Beko erreka txokora,
Juaten nintzan txotxak biltzera
"Gutziz-Eder"-ko oyanera,
Gibel urdiñ, ta xixa gozoak
Bildu izan ditut kolkora...
Nere orduko ibillera aiek
Etortzen zaizkit gogora.

4

Goizeko intza gozoa artuaz
Iges egiñaz Erritik,
Ni're joango naiz, mendiyak gora
Bide polit-txo batetik,
Eliz-aurreko zumar maiteak
Arren egon bitez zutik,
Inguru artako lagun zar aiek
Maite baititut gogotik,
Nere burura ekartzen duten
Oroimen gozuagatik.

† JUAN BASURKO

1925

LURDES'ko AMA'ri

Zure oñetan, Ama, poz-malkok ixuriz
nagola, alboan daukat Gave intziriz.
Aspaldiko itxaropen xamur-gozoak
sortutzen dizkit begietako malkoak;
barrungo zotiñak gogoak.

Lurdes'ko Ama maite, lili zurizuri,
gizon ilkorrentzat lore lilluragarri,
Zure aurrian neurtitzak nai nituzke egin;
motel arkitzen naiz, eta Zu gabe ezin,
Zu bai zera nere olerki.

Zure ezintasuna maite iturri osiñ,
Zure elur zuritasuna poz-atsegiñ.
Erbesteko naigabe guzien sendakai,
Zure begi-irripar gozo nituzke nai;
Zu irrika bai nago orain.

Zutzaz oroit-arazten naizen bakoitzean
barrua dut goizeko edertasunean.
Aize epel, eguzki errafiñ gozoekin,
suma dut Gave'en eresi leunekin,
AMA, irri-par xamurrekin.

OLABEAGA'TAR S.

1958-Otsaila

EGAZKIN

Izar bat ikusi det
Korri eta korri...
Zuria baño ere
Gorria zan, gorri.

* * *

An urruti batean
Zitzaidan ageri,
Burrumba-otsarekin
Jolasean ari.

* * *

Geroz ta gertuago
Elkarrekin beti;
Izar-zolan panpantxo
Jolasten maiteki.

* * *

Aldizka bat aurretik.
Aldizka jarraiki,
Zurrunbillo luzeak
Egaz daramazki.

* * *

Goi-goian parez-pare
Arin pasa zaizkit,
Izar ta zurrunbillo
Kiñuka gañetik.

* * *

Jolas ta korri biak,
Kukilí-kukili;
Lañoak urrutian
Bi-biak itzali...

* * *

Izar bat ikusi det
Korri eta korri...
Zuria baño ere
Gorria zan, gorri.

ZUGASTI

1958

Lau euskal olerki zahar

Lau euskal olerki, aspaldikoak, eta maitetasunari buruz lauak. Ez-takit noizpait argitaratu izan ote diren; nik ezagutzen dituan bertsu-aldetan ez ditut atzeman ahal izan.

Gauz batean elkar-artuak iduri dute: "argia" artzen dute lauak maitetasunaren pareko. Bi lehen olerkiak eguzki-ilhargiz mintzo zaizkigu; eta izar-argiz beste biak.

Ez dira, ez, arras garai berekoak; ez eta ere berdina denen min-tzaera; ba-dira pozez lehertu nahian beren "Maitea" aipatzen duten koblak, eta itzal gaitza bekainian dutenak ere bai.

"XARMAGARRIA" da baten izena. "TXORAGARRIA" esan nai du. Ona zer dion:

CHARMAGARRIA

Gauz eder da argizagia (1)
Egunez ere bai ekhia (2);
Hayen pare da ene Maitia
Hain beita hura xarmagarria.

Xarmagarria lo ziradia
Eztitasunez betia?
Lo bazirade iratzar zite;
Etziradia loz ase?

Igaran (3) gauan ametsetarik
Botz bat entzun dut xarmantik;
Eztitasunez betia baitzen
Haren parerik han etzen.

Amodiua gauza erhousa (4)
Presuna gal dirodena (5);
Gauak lo gabe, egunak ere
Errepausurik gabe.

Zureganikan separatzia
Iduritzen zait hiltzia;
In (6) dazu pot (7) bat ene maitia
Benturaz dateke azkena.

-
- (1) Argizagia = ilhargia.
 - (2) Ekhia = eguzkia.
 - (3) Igaran = joan den.
 - (4) Erhousa = eroa.
 - (5) Gal dirodena = galduko duena.
 - (6) In = egin.
 - (7) Pot = apa, musu.

* * *

“EKIA” (eguzkia), da bigarrenaren izena. Aurrekoarekin senideak iduri dute; paper berean ere ziren. Uste dut itzik galdu gabe artu ahal izan dutala.

Bertsu ederrean dago olerki guzia, baño azkenekoak batezere paregabeko lerroak dira. Ez daike itz gutxiagotan, gehiago esan; ez eta obeki ere. Kasu lau azken bertsuari.

E K H I A

Egunaz ekhia eta gauaz argizagi
Hayek argitzen dute mundu guziari;
Gaitzikan baduzula niri etzait iduri
Itxuran ez baiduzu faltarik ageri.

Anropa tristeak eta zihau alegera,
Niri pena emaiteko jin zira mundura;
Halere nahi zintuket ikusi ardura (8)
Izanen badut ere betikotz malurra (9).

Urço (10) erraturik (11) dena beti da dolugarri,
Laguna galduz-geroztik nuat (12) joan eztakit;
Ene izatia hartarat erori
Mundu huntan ezpeitut bat konsolagarri.

Zanguak banitu nik hegalen pareko
Desir dudanian zure ganat jiteko (13),
Kaloja (14) bat egin nio iluntzen deneko
Zuk baizik jakin gage biak egoiteko.

-
- (8) Ardura = maiz.
(9) Malurra = zorigaitz.
(10) Urko = lagun.
(11) Erraturik = galdurik.
(12) Nuat = nora.
(13) Jiteko = etortzeko.
(14) Kaloia = kaiola.

* * *

“BARBERA'REN KOBLAK” beste mota bateko nahikeriarekin eginak dira. Izar-argi bat ageri da..., bainan laño aundien artean hilundurik, Barber gazte bat gustatu da neskatoz, eta nunbait neskari ere etzitzako hain gaizki iduritu partida.

Bertsu hauetako barbera, egiazko sendalari edo medikua da. Orai dituela ehun urte'ko koblak dira, eta orduko paperretan “Cirujano” deitzen dute erderaz. Yaun hura.

Juan Etxamendi, “BORDEL”, zenaren koblak ditugula esateko garaia da. Buruz ba-zezkieen Yoana Zigoienetxe, “Iturburu” baserriko Andreak, eta harenganik atera ditut.

Bi gauza dira aurreko bertsutarik; bainan politak, baktxa bere lekuan.

Ikus zer dioten:

BARBERA'REN KOBLAK

Kantore berri xarmant (15) batzu orai asten niz kantatzen, Inorant denik balin-bada, guziek entzun ditzaten:
“Izar eder bat, ba-dakizue, jinik ba-dela “LUZAIDE'N” (16), Eztitasunez betia da eta guziak ditu xarmatzen;
Orai gaxua asia da tristatzen.

Yinko Yaunaren Probidentzia ez dea bada haundia?
Irauzketa'ko plaza hortan holako argi noblia!
Argi eder horrek merezi luke ederki ohoratzia:
Oferendatzat emakozue mirra edo izensia,
Ahal duenak urria.

Barber gazte bat jiten omen da España'ko aldetik
Arti zarra horren konsolatzera erremedioz beterik.
Barber gazte horrek egin ote du oin mirakulu haundirik?
Erremediok artu tu, bainan deus ez omen du oberik:
Gaixua utzi du tristerik.

Konseiluño bat ba-nuke orai emaiteko zuri
Baldin barber gazte horrenganik ez ba-zira heri:
Nahi baldin ba-duzu konserbatu zure argi eder hori,
Gezurño zenbait erran behauzu adoratzaille orori
Eta ez fida nehori.

Amodiotan den persona ez da beti alegera;
Plazer bezanbat pasatzen dizi penetan denbora.
Ni ere alaxe niabilazu galdurik odola,
Mundu hontako plazer guziek ez bai-nirote (17) konsola:
Hilik ere ez dut axola.

(15) Xarmant = eder.

(16) Luzaide = Valcarlos.

(17) Nirote = nezakete.

* * *

Eta azkenekotz, izen gabeko olerki labur bat. Alaitasunez gainezka, Maitea utzi beharraren itzala bezik ez du botatzen.

Oso ezagunak ez ote diren argitaratzen ditugu; eskutakoak gertatuko balira, barkatzen jakinen duzue; guk orai arte ez genitum ikusi.

Eni Maitiak igorri (18)
Txoriño batekilan goraintzi;
Gorputzez urru izana gatik
Biotzez dela beti enekin,
Ikusterat jinen dela laburzki (19),
Bizi nadin alegeraki.

Ez da zeruan izarrik
Nik maite dutana'in parerik;
Lurrian sortua izana gatik
Argitzen du ororen gainerik,
Hain polita izaitearekin
Ez estona (20) maite ba-dut nik!

Orai banoa erritik,
Ardura dut nigarra begitik;
Maitetto bat maitatu dut gogotik,
Biotzaren erdi erditik;
Kitatu (21) ere behar beitut laburzki
Ai!, nola biziko niz ni?

-
- (18) Igorri = bialdu.
(19) Laburzki = laister.
(20) Estona = arritu.
(21) Kitatu = utzi.

Asken oarra: denek beren airea ba-zutela ez da esan beharrik. Kantatzeko eginak, edo arropetan ibiltzeko berridatziak (kopiatiak), bazter guzietarik urratua dago paperra.

Kantuz egin daate, orai berean, "Bordel'ena"; kantuz ez bada ez baitzuen atera nahi bertsuak.

Satrustegy'tar JOXE MARY
LUZAIDE-tik

VI.-Euskal Literatura-ren Bilduma laburra

Ioanes ETCHEBERRY. (Circa 1600)

Bi *Ioanes Etcheberri* ba ditugu, Ziburuko theologoa bata eta saratar midikua bestea. Egungo hau Ziburu-ko idazlari jakintsua dugu. Iru liburu utzi dauzku, *Eliçara erabiltcecc liburua* (1636), *Noelac* (1631) eta *Manual devotioezcoa* (1627). *Eliçara erabiltceco* daritzan liburutik aldarazitzen ditugu bi zati, oraiko graphian emanak, itzez itz.

Arritzeko da noraraño jabetu ziren bere izkuntzaz idazlari goiztiar aiek, ez izanik kasik paper bat euskaraz izkiriaturik irakasbide. Ikusazu irakurlea, zer euskara gozoa, aberatsa eta naturala erabiltzen duen ziburutarrak *Demboren kontuaz* deitu saillan. (Leizarraga ere mintzo da bere KALENDRERA-n Illargiaren kontu hoién billa-arazteko bidez.)

* * *

II. BURUA. Illargiaren kontua.

Illargiaren bi kontu dire. Bata illargi berriarena eta berzea zaharrarena. Illargi berriaren kontua jakiteko ea noiz hasi behar duen, zaharrarena jakiteko zein zahar den edo hasi dela zenbat egun duen.

Illargia bete arterañoako artea deitzen dugu gorapha [gorapena...] zeren illargia gora doan. Illargia ahi () arterañoakoa deitzen dugu beherapena, zeren illargia behera doan.

III. BURUA. Illargi berriaren kontua.—*Jakin behar duzu behin*

urte hartako Epacta-ren kontua, zein jakinen baituzu demboren taulatik. Gero iakin behar duzu Martxotik zenbat garren illabetea, zuk illargi berria noiz izanen den iakin nai duzun illabetea.

Epacta-ren eta illabetearen kontuak batetara bildu behar ditutzu. Eta kontu hark ardiasten espadu hogoi eta hamarren kontura, bañan gibelago gelditzen ba da, zenbat egun gelditzen baita eskas hogoi eta hamarretara, egun hartan izanen illargi berria.

Eta baldin hogoi eta hamarretara mustuki hietzen ba da, hogoi eta hamar garren egun hartan izanen da illargi berria. Baldin ordëan chitzen badu hogoi eta hamarren kontua zenbat egunez chitzen baitu, hainberzez hogoi eta hamarren kontua gutituko duzu, ek idoki eta zenbat egun edo kontu gelditzen baita, kontu hartako egunean izanen da illargi berria.

IV. BURUA. I Exemplua, Epacta-k eta illabeteak hogoi eta hamarretara ardiasten estufenekoa.

Iakin nai dut 1673-ko urtearen buruillean zenbat garren egunean izanen den illargi berria. Konda zazu bein Epacta eta da amabi, gero konda zazu illabetea martxotik asten zarela eta izanen da zazpi garrena, billtzazu batetara Epacta-ren eta illabetearen kontuak, eta aurkituko duzu dela hemeretzi; hemeretzarik hogoi eta hamarretara edirenen duzu eskas direla hameka, buruillaren hameka garrenean badu izanen da illargi berria.

Demagun orai liburu beretik, eta MANAMENDU-en arauetz Cofessateco antea saillatik, zati labur bat.

I. Lehenbiziko manamendua da; Iongoiko bat onets ezak eta adora debotki.—Manamendu saindu, hunen kontra huts egin dut ezen; Faltatu dut askotan iainkoari zor zitzaion ohorearen ematera, esagutzaren egitera, otoiztera eta eskerren itzultzera.

Otoitzik egin ba dut, egin dut antsikabeki eta laxoki eta gogoa berzetan nuela, hartara gogoetak itzultzeko ardura gabe. Iainkoaren gauzetan zegotan bañc geiago eta barrenago sartu nai izatu dut. Fedezko gauzez dudatu dutea hala zirenz.—Errazu zertan.

Ametsetan, astietan, sorginietan, eskuturretan eta berze deabruaren artetan sineste eman dut.—Errazitzu zein diren.—Neure egitekotan eta beregainki laseria eta ondikoetan geiago fidatu naiz kreaturetan edo gizonetan ez ezen iongoikoaren baitan. Esperantza sobera izatu dut iainkoaren miserikordian, bizitze gaixtoa neramalarik eta handik geiago bekatu egiteko libertate hartu dut.

Jainkoti baño neure burua eta gizona geiagoc maitatu dut eta obeditu. Neure lagun giristiñoa bere beharrean ahal negiela estut faboratu.—Errazu zertan.

Gauza sailduz eta jainkoari ukitzen zitzaizkenez burlatu naiz.—
Errazu zeñez.

II. *Bigarren manamendua.*—Eta haren izenez ez zinik egin banoki.—*Manamendu hunen kontra ere huts egin dut ezen; zin eta burro hainitz egin dut.*—Errazu alla den usantza gaixtoa ala iakiara eta zer burro edo iuramentu egin duzun.—*Iuramentu egin dut...* quaren [Jainkuaren...] odola, zerua... quaren argia, bai alafede.

Erran dut, hain da egia nola iainkoa bera, nola ebangelioa. Izatu naiz kausa zeren berzek zin eta burho egin duen. Agindu dut gauza ona iuramentu-rekin konplitzeko borondate gabe.

III. *Hirur garren manamendua da, Igandeak eta bestak idukitzak sailduki.*—*Manamendu hau ere mesprezatu dut ezen, Igande eta besta egunetan lanean aritu naiz eta berzerik ere ari-arazi dut.*—Errazu zer lanetan eta ea halako beharra zenz.—*Meza entzutera zordun nintzen egunetan faltatu dut...*

IV. *Laur garren manamendua.*—Burasoak ohoratzak bizi adin luzeki.—*Manamendu hau ere ez tut kontutan iduki. Neure burasoak ez titut zerbitzatu eta obeditu...*

V. *Borts garren manamendua da, Nihor hill eztezakela, ez bihoztez gaitzetsi ezen bengantzen iainkoa, ni behar nauk sinetsi.*—*Hunetan ere erori naiz ezen, berzeri gaitz etor sekion nai izatu dut.*—Errazu alla zen aserre aldian alla odol otzean...

VI. *Sei garren manamendua.*—Paillardiza iguñari, egiokek ihesa, guttiz ere ez desira lagunaren esposa.—*Hunetan ere faltadun naiz, gozatu naiz fuñera etorri zaizkidan gogoeta desoneztetan.*—Errazu zenbat dembcraz, baita ea konsentitu duzun eta obretara eman.—*Berregin ibilli naiz eta aratzeki neure burua onets eta maitarazi nahiz desoneski.*

Baldin emakumea ba zare errazu fardatu bazare.—*Fardatu naiz sobera affaitatu eta imikiak ergelki-egi iauntzitut. Neure begiak behar etziren ikuskarietara nabarbenki erabilli tut. Izatu tut hitz lizunak gogo gaixtoarekin. Kanta desonestak kantatu tut eta liburu amuru-siazkoak irakurri.*

Musuak desoneski eman tut. Emakumeak itsuski eta ahalke gabe ki hazkatu tut. Lizundu izatu naiz.—Errazu alla lotan alla iratzarrik.—*Neure burua itsuski ukitu dut edo ukitzera utzi dut berzerik ere nerorrek egin dut.*—Berze itsuskeria hemen aipatzera ahalke behar denik egin baduzu errazu ezen berdin iainkoak ikusi du.

Piñean emakumearekin osoki bekatu egin dut.—Errazu alla sero-

rarekin, apezarekin, lagunaren senarrarekin, emaztearekin, abadearekin ala atzearekin, alargunarekin ala neskatoarekin ala ezkonduko ziñizkiola agindurik ala ez.

VII. VIII. *Zazpi garren eta zortzi garren manamenduak dire.*—Berzeren ona ain guti beharko duk iduki, guztiz ere hauzoaren ontasuna ez uki.—*Berzeren ontasuna zillegi ezten bidez ardiastera desideratu dut.*—Erran behar duzu ea obretan ematera saiatu zaren.—*Diru izateagatik neure lagun giristiñica trunpatu dut.*—Errazu ala marxandisa saltzean ala kontratu falso iragatean.

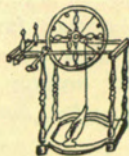
Hamarren primiziak estitut ungi pagatu. Berzeren ontasuna ebatsi dut.—Errazu zergatik, zer egin duzun eta zer ebatsi duzun.—*Lan-gille edo nekazallearen izerdia edan dut eta haren nekea jan dut. Ez-tiot, merezi zuen legez pagatu bere iornala edo soldata iduki diot edo morroxtu diot.*

Neronek neure travaillua sobera paga arazi dut. Gareztiagi gauzak saldu tut eta merkeegi berzeren ganik erosi bere etzituztenetarik etxeko itne eta schietarik. Ohoñ estalki izatu naiz. Lokotan diru irabastea gatik eta trunpatzea gatik aritu naiz.

Limosnarik probetzeko beldurrez eta guztiak neretzat nahiz, estut egin. Aberasteko asmatuz ahal dudan bide gaixto guztia bilatu dut. Aberastea ahal daiteken dohatsutasunik handiena estimatu dut.

Hartzeko tudanak iustizia guztiaren kontra bortxatu eta tormentatu tut niholako errespetu gabe...

A. IRIGARAY.—Aldaratzaillea

PATXI ERREMENTARIA

Patxi errementaria erabateko gaiztoa omen zan.

Beingo batean inpernutik deabru bat bialdu omen zioten, Patxi inpernura eraman zezan.

Ala deabru ori agertu omen zan goiz batean, Patxiren sutegian.

Patxi an zan lanean: aldian bein txingura gaiñean malluka ta beste aldian berriz auspoari eragin, txingarrak astindu, aizkora, besara-ortz ta alako burni-tresna batzuek sutan sartu ta ola ari omen zan.

—*Egun on* —esan omen zion deabruak.

—*Baita zuri ere.*

—*Egundañoko gaiztoa zerala ta, zu inpernura eramateko asmoan etorri naiz ba.*

—*Ez dago gaizki esana. Goazen lenengo gosari mokau bat jan dezagun.*

—*Goazen ba.*

Ta ala joan omen ziran gosaltzera.

Biak maian jarri ziran ba, ta baita gosaldue ere.

Gosalondoañ jeiki zan Patxi eta deabruari esan omen zion:

—*Bai, oraintxe abiatu gintzake.*

Asi zan ba deabru ori nagiak ateratzen bezela; baiña ezin omen zan jeiki inñolaz ere. Mai alderdi ura pikeaz igurtzita omen zeukan Patxiak, ta antxe erantsita geratu zan deabru gizajoa.

An euki omen zuan Patxiak deabru ori iru urtetan, arik eta suakin berotuaz pikea urtu zion artean.

Deabruak bere burua libre ikusi zuanean, laister alde-egin omen zuan andik, Patxitaz geiago oartu gabe.

Patxi len ta geiagoko gaiztakeriak egiten omen zebillen.

Alako batean inpernuak beste deabru bat bialdu zion, inpernura eraman zezan.

Lenengo deabruak esan omen zion bigarrenari:

—*Mutil! gero Patxik maiean jartzeko agintzen badizu, ez zaitezela jarri.*

Bigarren deabru ori goiz batean Patxiren sutegian agertu omen zan.

—*Egun on* —esan zion Patxiri.

—*Baita zuri ere.*

—*Gaiztakeri gogorrek egiten omen dituzu munduan, ta inpernura eramateko ordenea det.*

—*Ez dago gaizki esana. Goazen lenengo, gosari mokau bat artu dezagun.*

—*Joan gintzake.*

Biak Patxiren sukaldean sartu ziran.

—*Jarri maiean, adiskide* —esan zion Patxik deabruari.

—*Ez, ez daukat maiean jarri bearrik.*

—*Etsan zaite orduan, nik gosaldu bitartean, orko zizallu orretan, ainbeste bidetan nekatuta egongo zera ta.*

—*Ondo esana dago.*

Ta ala etzan omen zan zizalluan.

Patxik gosaldu zuanean:

—*Bai, oraintxe joan gintzake* —esan zion deabruari.

Baña deabrua egin aalak eginagatik, ezin jeiki omen zan zizallu gairietik.

Zizallua ere pikeaz igurtzita euki Patxik.

Ta an euki omen zuan ere iru urtetan, arik eta azkenik pikea suaz urtu zion arte.

Libratu zanean, anak arin zituala alde-egin zuan inpernura deabru gizajoak.

Patxi berriz ere munduan geratu omen zan. Ta len baiño gaiztakeri aundiagoak egiten omen zituan.

Etzala ura gizabidea ta berriz ere inpernuak beste deabru bat bialdu omen zion.

Irugarren deabru oneri lenengo biak esan omen zioten ze:

—*Mutil! Patxik maiean jartzeko agintzen badizu, ez gero jarri; ezta zizalluan etzateko esaten badizu ere.*

—*Ondo dago* —esan zuan deabru orrek, ta ala mundura alde-egin omen zuan.

Goiz batean deabru orrek, Patxiren sutugian sartuta:

—*Egun on*, esan zion Patxiri.

—*Baita zuri ere.*

—*Erabat gaiztakeriari emanta zaudela diote danak. Ez alda ala?*

—*Ez da ori egie.*

—Ba, nik zu inpernura eramateko ordenea daukat, eta joan egin bearko degu.

—Ez dago gaizki esana. Baiña gcazen, lendabiziko, gosari-txikia jan dezagun benepeñ.

—Joan gintzake nai izan ezkeru.

Sukaldean sartu ziraneko:

—Jarri maiean, esan zion Patxik.

—Ez, ez daukat jarri bearrik.

—Etzan zaitez orduan orko zizallu orretan, ainbeste bidean nekatuta egongo zera ta.

—Ez, ez nago nekatuta.

—Mutil! Igon zaite orduan or atariko piku gañera, ta jan zazu nai dezu aiñe piku, nik bizigarri pixka bat artu bitartean. Ederrak daude eta.

—Bai, orixe egingo det. Ondo esan dezu.

Deabru ori piku gañera arin igo omen zan.

Gosari txikia egin zuanean, atera atarira ta deabruari deitu zion bada Patxik. Baiña deabrua ezin omen zan jetxi. Pikua ere pikeaz eginta zegoan eta deabrua an erantsita geratu omen zan.

Eskola-ume guztiak egunero arrika-aldi bat ematen zioten.

Aiumaz deadarka egoten omen zan noizean bein; baiña Patxik ez-aditu egiten zion, eta an euki omen zuan iru urtetan, alik eta pikea suakin berotuta urtu zion arte.

Orduan deabru orrek, geiago Patxirekin egoteko gogorik bage, egundoko laisterrena alde-egin zuan.

Patxi berriz ere munduan geratu omen zan.

Denbora joan ta denbora etorri, azkenean Patxiri ere eriotzako ordua iritxi zitzaion.

Il zanean, mallu bat, burduntzi bat eta tenazak artuta, inpernura joan omen zan.

Dan-dan-dan, jo zuan inpernuko atea malluakin.

—Nor da? —ots-egin zioten barrutik.

—Patxi errementarie —erantzun zien.

Au aditu zutenean, deabru guztiak ateari eustera bildu omen ziran, Patxi errementaria sartu etzedin.

Deabru batek, ezagutuko zuala Patxi errementaria zan edo etzan eta, ate-zulotik begira jarri omen zan.

Patxik burduntziarekin begia atera omen zion.

Beste batek, itzetik ondo ezagutuko zuala ta, belarria jarri omen zuan ate-zuloan.

Patxik tenazakin atera omen zion belarria.

Azkenik, inpernuak etzuala bada artzen ta, zeru aldera joan zan Patxi.

Jo du zeruko atea. Baita san Pedro atera. Ea zein zan galdetu omen zion san Pedrok.

—Patxi errementarie —erantzun zion.

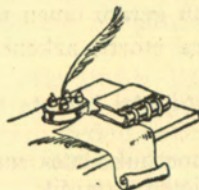
San Pedrok ez zion sartzen utzi nai.

Andre zaar bat azaldu zan orduantxe ate ondoan. Patxi errementaria ikusi zuanean oso larritu omen zan eta, gaitzik egin etzezaion, beragatik ondo esanez asi omen zan; sekulako gizon ongillea izan zala munduan, eta orrelako beste gauza asko.

Orduan san Pedrok atea zabaldu omen zion eta ala orain Patxi errementaria zeruan omen da.

Ori ala bazan, sartu dedilla kalabazan.

(Euskaltzaindiak, oraindik orain, ta A. Irigaray euskaltzainiak antolatuta, argitaratutako *Euskalerriko Ipuinak* deritzan liburuxkatik artu ta emana.)

AITA SMITH ETA ANDEREÑO KOMUNISTA

(Bruce Marshall' en «Mundua, aragia ta Aita Smith»-etik)

Urte artan, gure Aita Smith, San Andres'en Elizatik —eliza protestantetik— bere otoitzak eginda atera zanean, etzuan atadian arkitu beste urteetan bezela Elizako Artzairik. Aren ordezkari arkitu zuana, neskatxa gazte bat izan zan, ille-ori, aurpegi-pintatua; gona urdin aloztuna soñean.

Neskatxa gazteak apaizari arretaz begiratu eta arengana urrertuta, galde bat egin zion, aizeak gona-ertza astinduaz aztal biribillak agirian ipintzen zizkion artean.

—Adi beza: gaur oraindik jendeak jarraitzen al-du ipui zarrari ondo erantzuten...? Ez diot galdetzen jakin-nai utsez; eginkizunak bultzatuta baizik. Novelista naiz, ba'daki? ta irakurtzalleai olakoxe gauzak esan bear...

—Ez dago gaizki —erantzun zion bein-beiñean apaizak— ez dago gaizki, andereño...

—...Andereño Dana Agdala, “Narru-gorrian eta lotsarik gabe” novelaren egilea: amabi milla ale salduak emen, eta ogei milla Ameriketara; bear bada, berorrek etzuan irakurriko bañan.

—Bada, Miss Agdala, “ipui zarrari erantzutea”, Jaungoikoaren Graziari leyal izatea baldin bada, auxe esango dizut nik: gaur dan eguneko mundua ez dala lengoa baño ez obe, ez gaiztoago... Begira: ni apaiz katoliko bat naiz...

Miss Agdala'k ao zabalik begiratu zion.

—Apaiz katolikoa? Ene bada! Au poza! Urteak dira apaiz ka-

toliko bat baxtarren batean topo egin naiean nabillela; bañan nik ez dakit nola ta nola ez, beti ere alperrik ibilli naiz: ez det bakar bat ere topatu. Ainbeste gauza izan nik apaiz katoliko bati galdetu-bearrik eta... Izango ote-degu gaur, betarik asko ortarako?

—Oraintxe bertan... Lagundu nai al-didazu apur bat nere bidean? Nere elizara joan bearra daukat.

—Xoil-xoillik ikaragarri, orixe izango da neretzat gaur berorri laguntzea —erantzun zion Miss Agdala'k—. “Ikaragarri”; oso atsegin zait neri itz auxe. Berorri ez? Ain da itz *karmesi!* Bañan goazen arira; galde auxe egin nai diot lendabizi: Sinisten al-du berorrek guzti ori, eta zergatik eta nola sinisten du?

—Barka, andereño —esan zion Aita Smith'ek, gona urdin aloztun arren ondoan baldan xamar zijoalarik—. Zer sinistu, gero?

—Ba, nahaskillo guzti oiek, Bataioaren eta Garbitasunaren eta Ama ta Birjintasunaren nahaskillo oiek. Adiskide: guzti ori ez dator oso ondo gaur dan eguneko jakintzarekin eta emagintzarekin.

—Nere andereño —erantzun zion Aita Smith'ek, bere ezpañen dardara ezin gordeaz—, nere andereño maite: Bataioaren eta Garbitasunaren eta Ama ta Birjintasunaren “nahaskillo” oiek, sinisten ditut ba nik ere, munduko katoliko guztiak sinisten dituzten bezelaxe, eta berak sinisten dituzten arrazoi-bide berdiñez: Jaungoikoak olaxe agertu digulako, eta ez sinistea Jaungoikoa gezurti egitea litzakelako. Eta nola sinisten dedan jakin nai badezu, izan diteken errezkien eta tolesgabekien sinisten det: lendabizi, mendetasunez, obedi-bearrez, Jaungoikoak berak sinisteko agintzen digulako; eta bigarren, arrazoi-bidearen beraren indarrez. Zer ba? izarrai argia ematen dienak, eta izarki guztiai ibilbidea ipintzen dienak, eta itxasoari bere gora-beherak ezartzen dizkionak, ez ote-du ba izango, berak gauzai ipiñitako neurriari gañak artzeko ta erasateko esku ta indarrak? Bidezko gauza da, Zerua sortu duanak, an sartzeko legea ere guri ezarri al izatea; bidezko gauza dan bezelaxe, bizien sorrerako legeak eta mallak ipiñi zituanak, lege orren lenengo mallan Berak nai dituan bereixkuntzak egitea ere. Berdin, baita, loreetan eta zugatzetan eta animalietan ainbeste gauza arrigarri egin dituanak, bere Gorputza ta bere Odola jateko ta edateko Eukaristian guri eman al izatea ere. Eguneroko legea austen duan milagroa ez da batere aundiago, eguneroko lege arri eusten dion “milagroa” bera baño. Ain milagro da, zuk gaur emen uzten dezun soñeko xaketa, bigar emen bertan arkitzea, milagro litzakean bezela, egaka emendik Siberia'ra joatea: baterako bezela besterako ere, Jaungoikoaren egite bat bear da: iraunerazteko egitea batean, eta ibillerazteko egitea bestean. Eta Garbitasunari bagagozkio, berriz, nere andereño maite, Jaungoikoaren beraren gauzak dira guzti oiek ere; Berak ala nai-ta sortzen bait-dira

sortzen diran bezela gure umeak, eta ez margarita-loreak eta nartzi-soak sortzen diran bezela.

—Nere Aita maite: egiazki igo-zale ta gorazale bortitza da berori —eraso zion Miss Agdala'k—. Bañan, Freud eta Jung'en itzalarren! esan bizait: Nola baliatzen da berori, ar-eme-gauza ori arrazoi-bideratzeko? korapillo ori askatzeko? Nola moldatzen da berori, *gu* emakumeok gabe bizi izateko?

—Ara ba —erantzun zion Aita Smith'ek—: ez da emakume-kontu ori apaiz-jendeon arazorik zallena. Lendabizi, Apaiz-jendeok, egu-nero Kristoren soñeko-ertza ukituaz, gauza oiek ez ditugu ikusten beste edozein bezela; eta, gero berriz, emakumeen gorputz oiek gutxitan dira biziro txoragarriak; azkar zahartzen dira eta belaka biurtzen; eta, nolana ere, ederrenaren ikustea bera, Jaungoikoaren ikuste ta adiskidetasunaren ordain-ordezko txiro ta gogaitgarri bat besterik ez da benetan. Eta beste gauza bat gañera: pintura ta lapitza dala eta ukenduak dirala, berez dituzten edertasunak ain dituzte urritzen ta usteltzen gaurko emakumeak, ez bait-lezakete ez jan ez edan, beren edertasunaren zatiak kopa-ertzean eta ezpain-zapietan utzi gabe: Ara, Miss Agdala, bein baño geiagotan egon izan naiz pentsatzen, zer egingo ote-luken emakume apain oietako batek, goiz batean esnatzean arkituko balu, gaulenean ezpañai emandako kolorea betiko kolere gelditu zaiola ezpañetan. Ni Erroma'ko Aita Santu banintz, Enziklika bat emango nuke, pintaketa oiek galerazoaz, ez beste ezergatik, pintatze oiekien emakumeak nazkagarri egiten diralako baizik, baranda baten eskuleku umedatua bezain nazkagarri. Bañan ba'da oraindik beste zerbait ere, apaiz-jendearentzat emakumea igesgarri egiten duanik: emakumeen itz-jarioa; arin, txotxo ta aspergarria izan oi bait-da benetan. —...ain bero esan zituan gure Aita Smith'ek itz oiek, sinistu baitzuan, benetan, oso benetan esaten zituala ere.

—Guzti orrek beste gauza bat sinisterazten dit neri, askotan esan izan dedan beste gauza bat —esan zuan Miss Agdala'k—: erlijioa, ar-eme-kontuaren ordeko ordain bat besterik ez dala.

—Nik, berriz, ain xuxen, beste gauza bat esango nuke: ar-eme-kontua dala ain xuxen erlijioaren ordeko-ordain; eta emagaldue-txetara ate-joka dijoan gizona bera, uste gabe baño, Jaungoiko-billa dabillega.

—Irakurri beza, irakurri, D. H. Lawrence'k diona —erantzun zion Miss Agdala'k—. Irakurri beza gaurko eguneko idazle edozein. Alperrik da, ñor bere izaeraren kontra jardutea ta burruka egitea. Bakoitzak bere barruko umoreari, bere kimikari jarraitu bear dio —eta au zionean, begiai inguruka eragiten zien, eta saiets-ezurrak balantzakutzen bezela zituan—. Gañera beste gauza bat ere esan bear diot: ez dedala nik sinispenik bat ere, beok orrenbeste aipatzen duten “urrutiratze” ta iges-egite ortan.

—Urrutiratzerik ez beraz? zuretzat dana urreratzea da, beraz? —esan zion Aita Smith'ek, barruan zirakion asarrea ezin sakaturik—. Bada, zuk besterik uste badezu ere, Kristo ortaraxe etorri zan mundu ontara: zure kimika orren ta gurari ta irritis oien kontra burruka egiten gizonoi erakustera. Gizaldiak joan eta gizaldiak etorri, ortarako bestetarako ez du lan eta otoiitz egin Elizak: gizonai Kristo'ren esana egiten erakusteko baizik. Bere egitekoa auxe izan du beti ta izango ere Elizak: Indarketa izugarri bat egitea, indarketa txiki baten bitartez: gozo ta gogor, eta arrazoika ta arrenka, gizona Jaungoikoaren Graziari ondo erantzutera erakartzea... Eritziozu nai dezun izenez, Elizaren ariketa oni; *urrutiratze* ta igesa dala baderizkiozu, ez da urrutiratze ta iges bakar bat; pekatuik ainbat urrutiratze baizik; ez bait-digu Kristo'ren Legeak aragikeriaren iges ta urrutiratzea bakarrik eskatzen, odol-ixurtxe ta lapurretarena ere eskatzen bait-digu berdin. Eliza Katolikoak beste izen bat ematen dio guzti orri, mendetasun orri: "norberaren uko santutzallea."

—Santutzallea, santutzallea... Bañan al-da gaur iñor santu izan nai duanik? —galdetu zuan Miss Agdala'k.

—Gutako iñork nai ez balu ere, Jaungoikoak nai du, eta kito —erantzun zion Aita Smith'ek. Senti zuan bere buruan, au baño azkarragoko beste erantzunik ere; bañan ain aserre zegon, ez bait-zelaiokean bere pentsamentuari zegokion jazkerarik eman une artan—. Guk nai dezagula nai du Jaunak, eta kito —bukatu zuan.

—Apaiz jauna: masokista bortitza dago berori, masokistarik bada-ta —erantzun zion Miss Agdala'k—. Egite atsegin oro naitaez gaiztoa dala uste du berorrek, gizadiaren lautatik iruk uste duan bezela; eta berdin baita, egite "on" oro naitaez oñazetsua izan bear dala. Ez da Jentilleria bezelako Philosophiarik gai ontan: bizkarruts-gañean zaldiz, urteen ondartzan zear bildur gabe ibilli, maitagarri ederrekin baso-zelaietan etzan... Lizun geranean bakarrik bait-gera benetan garbi, orduan bakarrik astintzen bait-ditugu gure gorputzaren hormonak.

—Bai al-dakizu zerorrek, gaxo orrek, itz gutxitan zenbat burugabekeri esaten ari zeran? —esan zion Aita Smith'ek.

—Ez det nik ajolarik jendeak nigatik esan dezakeanagatik; desatela nai badute, Pan'en adoratzalle zoroa naizela ere —erantzun zion Miss Agdala'k—. Gañera berori da emen benetako burugabe, Kristautasunaren ipui zahar zarkitu oiek sinisten dituan ori; ez ni. Irakurri beza Bertrand Russell'ek diona, eta ikusiko du; irakurri beza Lytton Strachey'k dakarrena; irakurri, Sinclair Lewis'ek esaten duana. Guk, Idazle berriok, zearo astindu ta zatitu ditugu antziñako ipuiak.

—Ausaz ez dezu bear bezain astiro irakurri Idazle oiek diotena —erantzun zion Aita Smith'ek, bere kristautasunak gelerazo ez balio,

matralleko bat pozik emango ziokean gazte txoro arri—. Esango dizut zergatik diodan ori. Ara. Siniskaitzak bi eratakoak izan oi dira: batzuek beren sinis-eziña penaz ta naigabez aitortzen dutenak, ikusten bait-dute kristautasunaren edertasuna; eta besteak, berriz, sinistubearrik ezaren poza dutenak, ola lapurtu ta il ta oinperatu ta iñor izen-gaiztotu bait-lezakete, beste munduko zigorraren bildurrik gabe. Nere iritziz, gaurko eguneko izen aundidun Idazle sinisgabeak, lenengo sallekoko dira geienak. Lytton Strachey batek, Kardinal Manning'en bizitzako akatsak aipatuz idatzi zuanean, eta berdin baita Florence Nightingale'ren kontra, ta Gordon Generalaren ta Erregiña Victoria'ren kontra idatzi zuanean, zalantza gabe uste det nik, etzala gaizki-naiez ari izan, egia ezagunerazi naiez soil-soillik baizik. Ala ere ez diteke esan, beti zuzen ari izan zanik. Bi gauzetan okertu zan. Buru-argidun gizona zanez, jakin bear zuan jakin, etzala ain arritzeko gauza Manning Kardinala zeredozertan aundi-nai ta kezka-gutxitxodun izan izatea: arritzekoagoa zala, aundi-nai ta kezka-gutxitxodun gizon bat Kardinal Manning izatera eldu izana. Pekatari bat zintzo biurtzea, Jaungoikoaren Graziaren agiri bizkorragoa da, gizon zintzo bat iñoiz edo bigar pekatoren batean erortzea etsaiaren indar izugarriaren agiri ta ezaugarri dan baño. Strachey'k bigarren jakin bear zuana zan, bera ortan asmo zuzenez ari izan arren, inguruan derrotismoa zabaltzea arrixku aundiko gauza dala Gizartearentzat. Izan ere, Strachey'k jakin bear zukean jakin, irakurtzallerik geienak buru-gutxidunak dirana, eta ez ditela begiratzen Idazlearen asmo zuzenari, egia argi ta garbi esaten ari danean; kontrara baizik, errez uste izaten dutela, ez dala iñor munduan, Jaungoikoaren eta Gizadiaren maitetasun zintzoz ari danik; baizik eta gizonik onenak ere, oartuta edo oartzeko, diranak berekoi ta aundi-naiak dirala; eta berak ere zoro izango dirala, besteak bezela berekoi ta aundi-nai ez badira. Or daukazu adigarri ederra, M. Noel Coward'engan. Coward'en teatroak ikustzalle asko du baztarretan. Eta, asmo onez ariko da bera bere teatrogiañan; sermoi-giañan bezelaxe, bear bada; bañan nik ez dakit, ez det uste, entzuleak beti-beti sermoi-entzutera bezela joaten diran Coward'en antzerkiak txalotzera.

—Berorrek nai duana esango du; bañan kristautasunak gaur ez du zertarakotasunik munduan; bere zertarakotasuna galduta gero bizi ta irauten du gure mundu ontan —esan zuan azkenik Miss Agdala'k, Hotel Carlton Elite'ko atadira eldu ziranean eta berak hotel apañeko marmolezko lenengo eskallera-mallan oña ipiñi zuanean... Hotel kabu-gabe luze ark, argazki-album, baten foto-errenkada bat zirudian.

—Bestela baizik, bestela baizik —erantzun zion Smith'ek—; kristautasuna ez da asi ere zuk diozun bere zertarakotasun ori bizi izaten; eta ez det uste iñoiz ortara elduko danik ere. Jaungoikoak beintzat, ez dio iñoiz ere olakorik agindu.

—Komunismoa da mundua salbatuko duan Philosophi bakarra
—esan zuan Miss Agdala'k orduan—. Ah? ez al-diot esan oraindik,
komunista naizenik?

Aita Smith'eri galdera bat etorri zitzaion orduan mingain-mu-
turrera: ea Miss Agdala'k beartsuen artean banatzen zituan banatu,
bere novelarekin irabazitako txanponak; bañan ez zion egin olako
galderarik; min emango ziola iruditu zitzaion; izan ere, irabazi aiek
beartsuai emanda, nundik izan zezakean komunista batek nola or-
daindurik Carlton Elite bateko ordain-saririk...? Ain xuxen, or-
duantxe ari zan Hotel barruan Ohio'ko Octeto Oliver Ogilvie "*Yes,
we have no bananas*" jotzen, bertako jende apaiñarentzat.

Eta galdera ura egin bearrean, buruko kapelua eskuan, agur aundi
bat egin zion gure Apaizak Miss komunistari, onek bere gona pli-
satuen azpitik belauñ biribil bi agiri zituan artean.

Euskeraltzalle

M. LEKUONA

BESTEAREN LEKUAN

Arrasate-ko andre agurgarri batek kondatu zidan gertaera au. Nik uste det emen berriz kondatzeko balio duela, ezpaitu malizi-ttantom bat ere.

Erri koxkor batean, udaraldian, andrearen antz-irudia (edo erretrato edo portreta) pintatzen ari nintzan etxeko lantegian, eta "mode-loa"-k jaso bear zituen egonaldi aspergarrietan laguntzera Erri-gaxo-tegiko bi moja zetozen berekin, batzuetan andrearen sendiko zan Ama nagusia bera, beste serora batekin.

Bein, lana utzi-ta, berriketan giñala, Ama nagusiak esan zigun oso larri zebiltzala egun aietan Gaxotegian, ia gabero-gabero ba-zituztela lapurrak baratzean ta ollategian...

—Orain, gabez, kontu aundia euki bear, etxeko leyo ta ate guziak ondo itxi egin bear...

—Lengo denborak! —esan zun orduan andreak— Nere gazta-roan, Arrasate-n ez ziran gabaz itxitzen etxeko ateak, ez atadikoak, ez bizitzakoak. Eta iñoz be ez zan ezer gertatzen...

—Ezta beste lekutan ere —nik— Nere errian...

—Txarto esan dot —berriz andreak— Orain gomutan daukat bein Arrasate-n gertatu zana ekandu aretxegaitik. Barregarria, benetan. Gura ba-dozue kontatuko deuntsuet.

—Bai, bai.

—Ederto. Orra ba: orain lez orduban be erriko gizonak urten ei-zirean ardantegira larunbatero, apal-ostean. Bein, larunbateko ga-berdi baten, Bibiano, erriko arotz zintzo ta ondrau bat, bapo-bapo etxeratu zan. Etxeko ate guziak irikiak arkitu-ta bereala ogeratu zan, lo zerraldo egoan emakumearen ondoan.

Lo artu baño len zerbait arrotz nabaitu eban gelan. Entzuten

eban *tik-tak, tik-tak* ura ordulari-esnale batena zan, eta etxean ez eben olango ordularirik. Gabeko maia be... ez al eben beti eskubialdean? Ba... ura... ezkerrean egoan.

Izutu egin zan gizona. Bertan —ain bertan— eban emakume ura, Joxepa bere emaztea ete-zan?

Dardaraka jagi eta mixto bat pizturikan emakumeari begiratu eutson. Arranopola!! Ura etzan Joxepa!!

Nolanai jantzi eta iges egin eban. Joan zan urrengo bizitzara eta an bai, an bere bizilekua, gela, oge eta emaztea —au be lo zerraldo— arkitu zituan. Emaztea itzartu-ta jazo yakon guzia kondatu eutson, erdi-negarrez.

—Ara, Joxepa, zer pasa yatan...

—Jesus, Maria ta Jose! Non uan burua, gizona? Ederra egin dok! Mikelaren etxean...! Ta, zer esan yok?

—Bapez... lo egoan-da...

—Eta senarra, ez al dok ikusi bere senarra?

—Ez, Mikela bakarrik...

Gau osoa esna igaro ei eben senar-emazteok, loa ezin arturik. Biaramonean, Mezara baño len, auzokoengana jetxi ziran larri-larri barkamena eskatzera. Mikelak eta bere senarrak gaueko jazoera entzun ebenian, euren par eta algarak!

Mikela-k, alegia, ez ei eban bape somatu, ez Bibiano-ren etorrera, ez ta be senarrarena. A lo pixua Mikela-rena! Senarra be klean egoan gau famatu aretan, eta Bibiano baño pixkat beranduago etxeratu zan.

Eta orra nola, Jangoikoari eskerrak, ondore txarreko izan zeikean gertaera ura parrez eta besarkadaz bukatu zan.

Obeto esateko, ez zan bukatu, ez da bukatu ondiño be. Egun artan, domekia zala-ta, gertaeraren zorioneko amaia ospatzeko elkarregaz bazkaltzera joan ziran senar-emazte pare. Eta geroztik urtero bil-tzen omen dira urtebetetzean.

AYALDE

BETIKOAZ AGIAN

Zerua egunez zoragarria ba da ere, are zoragarriagoa da gauetz eskierki. Gizonagan gertatzen dan bezela, illunbean nabarmentzen da bereziki aren sakontasun zirrargarria. Argirik ezak sakonago biur-tzen du dena. Argitasunak, berriz, lilluratu egiten du eta azkenik arrotu.

Leen, gure asabak mendi-mendian lurra goldatzen eta ardiak lar-ratzen ari zirelarik, maiz ikusten zuten zerua. Berau beren egune-roko munduan zegoen.

Gaur, ordea, noizean bein bakarrik so-egin dezakegu goruntz, ezerk gu galerazi gabe beintzat. Onegatik, gure erri zatar auek gu illunik gabe uztean (ezpaitago kalean egiazko gaurik) illunbetik alde eragin digute, eta gauetz bakarrik senti ditekean sakontasun lazgarri ori kendu.

Gure antziñekoak Naturelezarekin bizi izan ziranak, adiskidetzat zeukaten ixiltasun osoa. Gau izartsua zan askotan beren bide-laguna, eta goietako leizea etzitzaien arrotz.

Guri, berriz, kaletar gizajooi, arrigarriegi zaigu gauaren izkun-tza soñugabea. Eta antziñan oiko bezin izkutu-gordea, eta gizonaren erraietan finkaturik zegoena, senik gabeko lelo gexa dugu gaur, sasi-maitasun-kanta guzietan matrikula eskaxa biurturik...

Aaztu egin zaigu, bai, aurrak antzo zerura begiratzen. Orain be-rrongi ta amar urte dirala ere, astronomi-zaletasun au obetoxe gor-detzen zan; eta gaur baño askoz ere etxe geiagotan ziran "Bailly-Ballière" almanaka famatuak. Eta auetan milla azalpen ematen ziran zeruaz. Gizonak bazekien oraño goruntz begiratzen.

Guk, ostera, Sirio edo Arcturo ikusi bearrean, farolak ikusten ditugu. Eta truke txarra egin dugula deritzat...

Astronomian ez naiz ni nor, noski. Baña, zer nai duzu, irakurle: atsegin zait oso zeruari so egotea. Naiago dut oraindik ikuskari au ardandegitiko baño. Geiago kezkatzen nau. Baña, zer?

Zoratu egiten nau beti gau izartsuak, eta maizago ezin ikusteak nazkatzen nau. Urtik beretik, gañera, ez da ezer ikusten zerukorik sasi-argien artetik ezpada... Onetxek galerazten nau batipat. Gañera, zer da gizonaren begi utsak ikus dezakeana? Gutxiegi, zoritxarrez. Nik ez dut ortarako tramankulurik batere; eta, ain zuzen ere, interesanteena ezin ikus dezake gizonak teleskopioaren laguntzarik gabe.

Argatik, aal dezakedanean, astronomiari buruzko liburuak irakurri oi ditut, edo zeruko fotoak poliki ausnartu. Eta aste berean itzaltzen zaizkit nere katramillak edo kezak; ezpaitago zerua bezelakorik gizonaren arima lasaitzeko.

Etsipenezko pakea da, nunbait, pake etsia, alegia, federik ez duan orrekiko: ain da mundua eskerga, larria, baztergabea eta asma-ezifia. Siñistunarekiko, ordea, eusle eta pozgarri.

Biontzako deuseztatzalle.

Zer ari gera ba emen, gizajook, kako-makoetan? Zer da munduan gure biziera? Zer ajola, irakurle, zu ta ni biok gure Galaxiari? Galaxia delakoan dago gure Eguzkia, eta beste izar guziak bezela jiraka ari da ere. Ba al dakizu apika zenbat urte bear dituen gure eguzkiak bere "urte-nagusi" ori egiteko? Berreun ta ogeitamar milloi urte!!! Zer dira, ortaz, eun urte? Zuri erantzuna.

Eta, izan ere, zer da gure Galaxia ori? Eguzkia bezelako izarrak millaka ditu, milloika; eta auek ere, seguru asko, izarbelak lagun mugitzen dira. Zer ote da, beraz, gure Lurra? Puntuxka bat Galaxian. Multzutasun kontagaitz ortan puntuxka batean ari gera gu, nora eldu ez dakigula. Eta, alaz ere, gure Galaxia ori ez da asko. Dozenaka daude gurea bezelako galaxiak, millaka obe, multzo ikaragarritan alkarturik; eta galaxia-multzo auetxek ere, berebat, multzoen multzotan...

Zer tarte dago, esate baterako, gugandik Hydra-multzo bateraño? Argitan 1.100 milloi urte!!! Ots, 10.000.000.000.000.000.000 kilometro... Gaur jaso dugun iduri orrek milla milloi urte ditu.

Besteko, Hubble'ren legea dakienak badaki galaxia orrek, eta alaber beren multzo edo galaxia-mordoak, ikaragarri azkar ari zaizkigula urruntzen; eta berdin ere beren artean. Hydra'ko orrek berak, konparazio batera (pizkorrena, urrutiena baitago), 61.000 kilometro betetzen ditu segundu batean!!

Zer ari gera gu? Zer gera? Autspits bat? Demagun. Bistan da arrokeriak ez bestek ezin arro gaitzakeala.

Eta, zer da, irakurle ori, gure illarkume edo "illargi-ume" ospatsu ori? Illargiraño edo Zentauroraño ba ginjoaz ere, zer? Galaxian bertan geldituko giñake alarik ere. Eta argiaren laisterrean abia al ba gintez ere, zer? Gure Galaxiatik ateratzen millaka pasako geni-

tuzke urteak. Alabaña gure Galaxia au orren neurtu-eziña ba zaigu ere, zer da munduan puntutxo bat besterik?

Ontan guzian ez dago ipui alegiazkorik. Gutxi gora-beera ba da ere, progatu egin da au guzia. Oneraño, ortaz, mundua bera mintzo.

Baña astronomoak ere mintza ditezke, noski. Eta mintzatzea naiko nuke. Astronomoak berak ezin dezake filosofiari egin, ikasbidez aldatu gabe beñipein; aztertu egin bear dira astronomoaren hipotesiak eta baldintzak. Eta ontarako astronomiaren antzera ez-baña filosofiaren antzera egin bear. Jakiña.

Esan nai dut astronomiaren bidez jakin ditzakegula gauza arrigarrri oiek guziak, eta beste asko ere bai. Baña kontuz eta neurriz ibilli bear dala ortik ondoreak ateratzerakoan.

Baña, alderantziz, berdin jokatu bear dute filosofoak ere filosofia egiterakoan. James Jeans astronomoa geiegi sartu zan nunbait, eta ariñegi, erabakiak eta ondoreak ateratze ontan; eta matematikuegia izan zan askotan. Alegia gutxiegi aztertu zituen, agiri denez, bere jakinduriaren oñarriak. Baña egoki zion onetzaz munduaren asietaz ari delarik: "Filosofiaren jardukitzetik datorke bakarrik arloaren kakoa. Baña filosofoak itzegiteko eskubide izan dezaten, galdetu egin bear diote Zientziari aurrena: dudarik gabeko gauzez bateko, eta anarteko hipotesiez besteko."

Ala da. Astronomiaren jakintza guzia erabat zalantzan ipintzea astakeri bat egitea izango litzake.

Astronomia, gañerantzean, metagarri da, kopuragarri, eta beñere ez da dena erortzen. Osatu egiten da, bañan ez desegiten, ez erauzten.

Filosofia, ostera, diferente da. Aitzurtzean datza, eta izatez beraz oñarriz aldatzean.

Aatik aurrera dijoa Astronomia, bañan ez Filosofia. Einstein'ek ez du Koperniko desegin, osatu baizik. Sartre'k ordea ez dauka zer ikusirik San Tomas Akino'koarekin.

Astronomiaren teoriak, ortaz, bilakagarriak dira, noski. Bañan ezin ditezke zearo aaztu.

Astronomiaren datoak dato dira; teoriak, berriz, aztergarri.

Eta, dirudienez, ezpainaiteke neure burutik mintza, iru puntutara bil ditezke Astronomiaren joerak:

a) Einstein'ek Relatibidade-Teoria agertu zuenetik (eta oraingoz beñintzat, erabat artuta eta 40 urte pasa ta ere, egiazkotzat ar ditekualakoan daude jakintsuak), espazioa edo lekunea ez da guk asma dezakegun asmakari bat, baña kanpoan dagoen sorkari konkretu bat. Gure izaeran dago, zion Kant'ek. Baña, ikuisten danez, lekunea ez da EZER gaiarekin batera kontsideratzen ez ba da. Ez gurekin, baña *gaiarekin* ez ba da. Auzia ez da onekin akabatzen, noski. Baña zillegiago bide da gaur onela pentsatzea.

Geiago ere esan bide biteke: gaiak, materiak alegia, eta lekune

edo espazioak, artu-eman estuak dituztela. Itxia omen da ortzea segur-aski; eta Lemaitre kalonjeak azaldu duen bezela asieratik zabaltzen ari da Unibersoa, geroz eta geiago zabaltzen eta puztutzen.

b) Denbora ere ez da guk nai duguna, edo gerekixa pentsa dezakegun gauza; baña bera dena. Denbora zer den fisikoak ez ba daki ere (fisikaren baldintzak dirala-ta), are gutxiago filosofoak bere gelan sarturik. Denborak, ikusten danez, asko du zer-ikusirik gaiarekin. Laisterrak eta grabitazioak eragiten ba diote, ez dago gela batean sartzetik, denbora "berez" edo "bere berean" zer ote den asmatzeko.

Fisikoak eta astronomoak kanpoan "berez" ez dagoen taju eta antolamendu bat ipintzen dutela? Agian. Baña jakin egin naiko nuke nola jartzen duten; edo nola jakin ditekean jarri dutena.

c) Munduak asiera bat izan du, dirudienez. Lemaitre'ren teorian (orain arte geienak ontzat ematen dutena) une batean sortu zan mundu au. Eta astronomoak, ia ao-batez neurtu dute: ordutik gaurdañoko epeak 6.000 milloi urte ditu. Orain dela 6.000 milloi urte asi bide-zan mundua; eta adin ontako baño sorkari zaarragorik beintzat ezin aurki iñun, omen.

Eta onatx korapilloa: munduan bertan edo bere ortan ezpada, espazioa eta denbora ez dira ezer. Beren ortatik atera ditezkeala pentsatzea, gure seta bat da, arrazoiaren seta bat ain zuzen. Bestalde, munduak asiera bat izan bide-du. Ots: orain dela 6.000 milloi urte etzegoen EZER. Ezta denbora edo espazioa berak ere! Jainkoa gabe sentidurik aal luke onek?

Astiroago aztertu naiko nituzke beste batean puntu auek guziak; eta egin dezadan esperantza badut.

Alde guzietatik abiaturik ere, gauza berera iristen da beti: ez dagoela absoluturik. Ez dagoela sñistunaren aitortzetik libratzerik. Ezagutzen ditugun sorkari guzi-guziak, baita denbora eta lekunea ere, ez dirala deus. Itxura utsa dira; izana badute, bañan ez Izana. Obeto esan, ez dira Jainko. Mundu guziak, larria eta ikaragarri aundia ba da ere, utsean dardaratzen den xalboin-ponpoilla dirudi: eta gu bere biztanle fñimiño.

Einstein'en hiperesfera ori ez daukagu entenditzerik; eta agian ezin diteke konpreni. Bañan ulertzen ez dugun zerbait azaldu bearran gera. Eta zergatik ulertu bearko genuke? Erantzun arrazoifialistak.

Atomoarenean, berriz, berdintsu gertatzen da. Heisenberg'en hipotesiak dionez leenago egiten da mundua ezin-ulertuzko, desegiten baño.

Gizonak ez dauka entenditzerik, xalboin-ponpoil ortatik at baitago kakoa. Nola ez? Eta ikus ezñean gabiltza; eta ibilliko ere gera, ene gardiz, aztamuka, beaztopaka...

Zeren Jesukristo'k berak ala nai izan zuen, begietan lausotzat

daukagun mintz segail au urra ez dakigun; eta ixildu baitzan askotan, bere ikasleen galderak geiegi ez argitzekotan.

Beti ixildu da Jainkoa.

Orrengatik ere, alperrik saiatuko gera egiaren ofarrria progatu naiean. Bistan da au, irakurle. Jauzi egin bear, ikusi ez arren sinistu egin bear, irakurle.

Eta dudarik ba duzu oraindik, uztazu au; eta irakurtzazu astronomiaz zerbait. Eta gero, illunabarraren ondoren, altxa itzazu begiak, eta erantzuidazu geroenean.

TXILLARDEGI

Donostia'n, 1958, Otsaillak, 24

Munduaren egokitasuna eta Jainkoa ⁽¹⁾

Gure auzoko agure zaar batek esaten zidan bein: "Goiko erloju ori beti dabil zuzen. Aundia da ori gero! *Kuerdia* zeinek ematen ote dio? Ainbeste milla urtetan ez atzeratu, ez aurreratu, ez gelditu... Nor da ba erloju orren jabea?"

Gizona, betiereko gizakumea mintzo zan agure zaar onen ezpafietatik. Izan ere, munduak eskeintzen digu, eta ageri-agerian eskeini ere, ordena miragarri bat, egokitasun eder bat. Eta ikuskizun onen aurrean, nork eztu sumatu biotzean zirrara gozoa, mundua izpirituak daramala oarturik? Zeru-lurretako ordenantza orrek, ordea, ordenatzaille bat galdegiten du. Orra Jainkoa ba-dela jakiteko errege-bide bat. Mendez-mende ikusten dugu gizaldia bide orretan sartua. Eta besteak beste, argumentu onen bidez urbildu izan zaio beti gizona Jainkoari.

I

Jakituriaz eta Filosofiaz mintzo geran guztietan, beti ara jo bearra dago ta, auzi ontan ere ezin gindezke egon Greziako lurralde autatua eta bere filosofuak aipatu gabe.

Greziako lehenbiziko filosofuek, bada, eztirudi munduko ordenari jaramon geiegi egin ziotenik. Gauzak zertaz edo nolako gaiez egiñak izan diren jakitea zan aien kezka nagusia: suaz ala lurrez edo urez egiñak ote diren, ori nai zuten aztertu. Edozein modutan ere, gure galdekizun onentzat bi erantzupen zeuzkaten: bat, ustekabea edo itsumustua; bestea, alabearra edo patua. Esan dezagun itsumustua, ustekabea, eztela esplikazioa, esplikazioa ukatzea baizik. Berez, oarkabea, ala gertatu dira gauzak, bestela atera zitezkealarik. Zuk mai-gaiñera jaurtitzen dituzu fitxak, eta berez, iñork ordenatu gabe,

(1) Lan au antolatzeko, Sertillanges-en "*Sources de la Croyance en Dieu*" artu artu dugu oiñarrizat.

egokiro erreskadatuak ateratzen zaizkitzu. Baiña nork eztu ikusten ori eztela posible? Alabearrak, berriz, esan nai du mundua baitezpada dagoela ordena bati lotua. Jainkotasun itsu baten menpean-edo dagoela. Ustekabearen beste muturrean dago, bada, bigarren esplikazio au.

Urratsik aundiena, ontan, Anaxagoras filosofoak egin zuen. Gogoan jasotzekoa da Aristoteles-en itza: "Azkenean azaldu zan norbait (Anaxagoras) eta esan zuen mundu ontako egokitasunak adimen bat galdegiten duela. Ba-zirudin gizon ordien artean zentzudun bat agertu zala noizbait."

Gero Sokrates dugu aipagarri. Onek, galdera berezi batzuen birtartez ba-zekian bere ikaslea goxo-goxo ta poliki-poliki eramaten, egia batekin topo egiteraiño:

"Esaidazu, Aristodemo orrek (Jenofontek bere Oroigarrietan ala dakar), ba al dira beren antze edo trebetasunagatik zuk miresten dituzun gizonak? —Bai, alajaiña! —Esan beren izenak, otoi. —Olerki epikoan Homero miresten dut baitipat. Ditiramboan, Melanipides. Tragedian, Sofokles, Irudigintzan, Polikleto. Pinturan, Zeuxis. —Eta orain, jarraitzen zuan Sokratesek, esaidazu zure ustetan nor ote liteken miresgarriago: edo adimen eta ikara gabeko irudiak moldatzen dituana, ala izaki bizi ta ezagueradunen egillea? —Bistan da, iardesten du Aristodemok, guztion gaiñetik miresten dut ezagueradun eta bizidun izakiak egiten dituana." Baiña Sokrates zertara zijoan oarturik, auxe gaiñeratzen zuan: "Baldin izaki oiek ustekabearen lana ezpadira."

Orduan Sokrates asten zan mundu ontako egokitasunak erakusten, eta etzuen neke aundirik artu bearrik, mundu zabal au adimen baten eta ez ustekabearen frutua dela probatzeko.

Sokratesen ondotik, Platon eta Aristoteles etorri ziran. Irukote paregabe au ezin utzia dugu. Aristotelek bikainki erakusten zuan mundua ezin ditekela izan ustekabearen lan edo frutua. Izadia, berak eztakiala, ari da lan ta lan, baiña bere lanegiñak egokiak ateratzen zaizkio. Etengabe ertigintzan ari da, erti-lana dario. Beraz, gogamen bat, oldozpen bat ba-dela nunbait, aitortu bear.

Bibliak ere gauza bera diosku. Nork eztu ezagutzen Salmuetako kanta zoragarri ura? Voltairek zionez, adimen ordenatzaillari buruz ezta bein ere itz ederragorik asmatu:

"Zeruek Jainkoaren gloria aipatzen dute,
eta ortzeak Aren eskuetako lanak adirazten ditu
Egunak egunari esan ori diotsa,
eta gauak gauari berri au ematen dio.
Eztira, ez, auek, entzun ez ditezken itzak edo solasak.
Aitzitik, beren abarrotsa lur osoan da aditzen,
eta beren oiua munduaren bazterreraiaño eldu dira."

Ala ere (eta esateko garaia da) egia onek bere illunaldia ezagutu du gure aro onetan. Ori nola posible izan den esplikatzeara, uste dut etzaiigula gaizki etorriko. Besterik ezpada, ikus dezagun nola adimen autatu batzuk ere noiztenka egiatik aldendu ditezken, eta bestalde, okerreko iritzietan ere, egiantza edo egia-puskak arkitzen al diren.

Gure asabak munduari buruz zeukaten ideia, mearra ta estuegia zan oso. Erkiña ta simplista. Ori ezin ukatu. Jakiña, etzituzten gaur eguneko jakinbideak. Aiek uste zuten Lurra zela mundu osoaren erdi ta zilbor, eta munduan agiri den ordena adimendun botere batek zuzen-zuzenean, erabateko eta beingoan egiña zela. Batez ere Bibliako itzak literalki arteak egiten zuen ori.

Gogoan dut apaiz jaun batek inoiz kontatu didana. Duela berrogei edo berrogeitamar urte, Eibarren ospatzen omen ziran mitin zaratsuak. Eta mitin oietan, onelako gauzak edo antzekoak entzuten omen ziran:

“Nok esango leukean Jaungoikoak mundua sei egunetan egin ebala eta zaspigarrenean deskantsau zala? Kortako astoak be ez.

Eta nok esango leukean Josuek eguzkiari esan eutsala geraketako, eta eguzkia geratu egin zala? Kortako idiak be ez...”

Izan ere, alakoxea zan garai artako exegesi-modua, letrari josiegia. Iseka auei oin emateko aproposa.

Emezortzigarren mende erdiko dugun Aita Larramendi ospetsuak ere, naiz ta gizon jakintsu eta azkarra izan, ez al digu bere obretan esaten gure euskera Jainkoak Babelko Torrean Tubal Patriarkari emana ta ixuria dela? Gure mintzo onen erraiak aztertzen asko ibillia zan Larramendi, eta uste zuen euskeraren egokitasunak eta egitura arrigarriak etorburu jainkozkoa adirazten zuela. Gaur ustekizun oiek irakurrita, irri egiten dugu. Baiña aitortu bear: bakoitza bere garaia-
ren seme izan oi da, eta orduan iritzi oiek ontzat ematen ziran, Linguistika ere sortu gabe baitzegan.

Filosofu eta teologu aien ustez, dena zegoan ba Jainkoaren esku trebeak ezin obekiago atondua ta tajutua. Munduko aro bakoitzak, Jainkoaren esku-sartze berria eskatzen zuan. Gaiñera, gizonaren onerako ta probetxurako zer zetorren obekienik, eta uraxe egin zuen Jainkoak. Lurra zan, bada, esku leun batek gizonarentzat antolatutako kabia, zeruko babiloi ori teillatutzat duelarik. Or daude goiko izarrak, berari argi egiteko, lureko frutuak berari azkurri emateko... eta azkenik izadiko isilpekoak eta korapillo askatu bearrak, denpora zertan pasa izan dezan amoreagatik. Eta aitortu dezagun, egia zan guzti ori, baiña agian ez gisa ortara.

Agertu edo arkitze aundi oiek gertatu ziranean, etzan makala izan nahasmendua. (Galileo, Kepler, Koperniko, Newton ta beste olako jakintsuen asmaketak esan nai ditut.) Lendabizi, Jainkoaren aldekoek arbujiatu ta erdeñiatu egin zituzten jaun oien berrikeriak. Uste zuten,

nunbait, Jainkoa bere aulkitik jaurtitzera zetozela. Gizarajo aiek, ordea, etzuten olako asmo beltzik. Fededumen iritziek eta usteek astindu gogorra artu zuten orduan. Gauzak azaletik ikusten zituztenentzat, ba-zirudin erligioak bat egiten zuela orain lurrera zetozen ustekizun zaar aiekin. Ba-zirudin etzela geiago posible, aurrera-zale eta denpora berean Jesusen jarraitzaille izatea. Izan ere, Erdi-Aroko eskola aietan Jainkoarenak eta gizonarenak ain batu eta elkarrekin lotu ziran, ze orain ba-zirudian ezin zitezkeela geiago bata besteagandik berezi. Ba-zirudian batak erreka jotzean, bestea ere derriorrean ondutzen zela. Eta oraindik naaspil onetatik ez gera zearo irten.

Ez gaitezen, bada, geiegi estutu eta larritu, baldin jakintsu batzuek erligioaren irakaspentak aintzat artzen ez badituzte. Askotan beintzat, ori zerk egiten duen ba-dakigu: Jainkoaren itza bere muin soillean, eta beronen inguruan pillatutako giza-iritziak bereizten ez jakiteak.

Dardara ura, sakona izan zan benetan. Eta oraindik pasatuko da denpora, arik eta burruka baretu ta isildu dedin arte. Gauzak berriz bere lekuan jarri arte. Jainko ordenatzailea mundu aunditu ta zabaldu onen gaiñean errege bezala berriz agertu dedin arte.

XVII'gn. mende-ondarrean, bada, agertu izugarriak egin ziran. Orduan oartu zan gizona, munduaren zabalera ta adiaña, uste zan baiño izugarri aundiagoa zela. Mundu onen lehenbiziko eguna urrundu egiten da gugandik millaka eta millaka urtetan. Eta teleskopio oien bidez, neurgea, egurats baztergabea, mutu eta isillik, begietarazten zaio gizon arrituari. Zabala azaltzen zaio alde orotarik, bai ortzean eta bai mendeen erreskada luzean ere. Eta neurge orren gain errege dan Jaun orrezaz gero ta ideia aundiagoa moldatu bearrean, ideia ori suntsitu egin zan.

Ordudanik gizonak eztu ikusi nai guzti ortan makiña izugarri eta itsu bat baizik. Jirabiraka dabillen makiña bat, eta laisterka, baiña xede gabe. Lanean ari da, bai, baiña bere lanaren berri jakin gabe. Bere langintzan eztu asmorik. Betiko lan alferra egin, desegin eta berregiten asi... Jainkoak alde egin du mundutik. Ba-dirudi, munduaren bazterrak zabaldu ta urrundu ziranean, berekin eraman zutela Jainkoa, mareak, ur-bera dijoanean, txalupak berekin eramaten dituan bezalaxe.

Ez gabilta emen iñoren erruak garbitu naiez, gertatuen berri eniaten baizik. Gauzak nola pasatu ziran esaten, alegia. Eta gertatu zena izan zan, mundua begirada berri batekin ikusi zela, eta etzela bertan ikusi makiña eskerga bat besterik. Materia uts, idor eta illunaren zabala. Eta begirada onen lillurak Jainkoa aaztu erazi zuan.

Gaiñeratu dezagun Jainkoaren alde zebiltzanen ikuste motxa. Jainkoaren aldea babestu nai zuten, baiña ortarako bear etzen bidetik jo zuten. Ertsiki ari ziran, eta Jakintzak onartu ez dezaken eran. Zergati

edo kausa urbillak gutxiesten zituzten. Jainko-zale oientzat izadia Egillearen nai edo borondate utsakin esplikatzan zan, beste gabe. Jainkoak mundua beatz-ukaldika ibilli-araziko balu bezala. Itzez itz ar-tzen zan Bibliak dakarren ura, alegia, Jainkoak itxasoari emandako arako agindua: "Onaiñoxe elduko aiz, eta ez arutzago." Edo Kristo-ren erasia: "Teillatutik ezta txori bat erortzen, eta zuen buruetatik ille bat ere ez, Aita Zerukoaren baimenik gabe."

Ikuskera ta pentsakera bitxia, ordea. Izan ere zer billakatzen zan mundua, orrela begiratuta? Mirakulu-sail etengabea ta aspergarria, besterik ez. Dena epaitzen da beingoan emandako aginduekin. Baiña zorionean Jainkoaren Ardura edo Providentziak eztu deus ikusteko-rik pentsakera onekin. Jakintzarentzat, berriz, ezta gauza iguinga-riagorik. Jakintzaren muin edo gorabera guztia ontan datza, alegia: fenomenuak, beroien zergati edo sustraietatik ezagutzea. Euria zerk sortzen edo egiten duen, euriaren kausa zein dan jakin dudanean, or-duan dut fenomenu orren jakintza, zientzia. Orregatik zergati berez-koen eta urbillen billa dabilta beti jakintza naturalak. Eta itxasoari Jainkoak bere bazterrak markatu ziozkala esatea, jakintza naturalen landan deus ez esatea bezala da.

Gaiñera, Jakintzak, kausak ere ez nolanaikoak, baizikan baitez-padako edo bearrezko direnak nai ditu. Beste itz batzuekin: baldin-tza berdintsuak betetzen diren guztietan, fenomenu berbera berritu dedilla. Eztago zientziarik baitezpadako denaz lekora. Baiña Jainkoa jartzen badigute etengabe eskua sartzen, orduan kausa naturalak ez-tira geiago egiatzko kausak, eta Jakintzak eztu deus egitekorik. Ezta, bē, arritzekoa Jakintzak pentsakera ori gorrotatzen badu, eta mira-kuilua bera ere, ainbeste kostatzen bazaio onartzea.

Eta jakiña, ikuskera motx onekin zer gertatzen den esan bea-rrik eztago. Lege berri bat arkitzen daneko, Jakintzari bururatuko zaio Jainkoa egotzi duela zabalgunee artatik. Eta nola uste duan goiz edo berandu izadiaren lege ezkutu denak arkituko dituela, jakintza-gizonak ere Jainkoa ez aitortzera sartzen dira.

L. VILLASANTE, O. F. M.

(*Jarraitzeko*)

Kezkak eta koxkak

Ba ditugu bai, orainook, alde guztietatik. Batere gabe bizitea ere, gizonaren arioko ezalako. Bearrezko, beraz, zerbaiten ximiko ta atximurkada izatea. Bestelan, nagikeriak eta egongoxoak malgotu ta irotuko ginduzke-ta.

Batetik eragozpen, bestetik, naspil; andik setakeria, emendik ezune ta bagetasuna. Zer egin bear du gizonak, atzera? Kokilduta geldi lotu? Aurrera? Bai, beti aurrera, kemena dueno. Bakoitzaren kopetan argi-izpiñoa ezarririk.

“Artizarra zeruan
agertzen danean
ipurtargia ere
izar da, lurrean...”

Orra “Lizardi”-ren espabageko aapaldittoa bat. Giar, mardul, txukun.

Ba ditugu gure kezkak. Mundu au txiki bilakatu zaigu, eta erri aundietako agintari ta jakitunak ba dituzte beurenak. Beste mundutxu berriak sortu nai eta... norbaitzuek or eratu dute delako “Sputnik”. Artean... besteak auxe esan bearoko: eztut nik.

Gure zelaitxoan, or ere baditugu kezkak. Eta are, koxkak.

—oOo—

Ezagutzen dut nik Peillo bat. Auzoan bizi baita. Pakea utzi, ta geroztik pake-guraz dabillena. Orra, etxea urratu ta gero berria egiteko modurik ez. Aren amak onelatsu esan oi dio: “Ai, Peillo gurea, beti erdipurdi; leen utsegi eta orain beteegi.”

Zertaz zegoala, baiñan, utsegi? Edonork omen zuan emaztegei panpoixa bat, eta Peillo gurea, ordea, gabe. Gabe eta triste, numbait. Alabaiña, egunak joan egunak etorri, gauzak izan du beste arpegi. Orain neskatx geiegi omen ditu, sobera ta larregi. Zenbat? Eta zortzi, asteak dituan egunak baiño bat geiago.

Astelenean, Pili. Astartean, Nini... eta iganderako, Nere eta Lore. Baiñan, zein goizean eta zein arratsaldean...? Or untzea.

Kezka omen zebillen andregairik etzuela-ta. Orra orain gafiñezka bildu. Maats mordoaren aleak iduri.

Kezkak sortu omen dio kokka. Abejondeiola!

—oOo—

Beste onek, ordea, andre bat izan eta pakean bizi, eta ezin alaz ere naikotu. Au, Txomin degu. Txomin Buskantz, alegia. Nik neuk, Txomin Saietsbiko deritzat.

Onek kokka zuen. Astia emateko aukerarik aski ez omen zuen, eta beti asperturik, gizarajoa. Etxe bateko gorabeerak gutxiegi izan arentzat. Ura bai mutilla! Eta, ez zalantza ta ez ximiko, beste baten billa ibili ondorean, aurkitu noski nai zuena. Bigarren andre, alegia. Ez ordea leengo bezin merkea. Garesti-samarra ain zuzen ere. Baiña ezti...

Onek kokka kendu omen du. Orain batera gabe, lasai bizi omen da. Lendabizi, kezka kendu baitzuen. Errotik gafiñera.

Amaika amaika ta erdiko!—gure sorterrian jalkitzen dutenez.

—oOo—

Ba dugu bai gure kezka. Orrek garabiltz larri ta pozik gabe, geienbat, euskaltzaleok. Eta koxkak ez gutxi. Inguru ta barne, leen eta orain. Etzaio komeni arean, kokka aukerazteaz, guztiok maite dugula-ta, esan ta esan ari geran oni. Ez gaitzala, arren, azalakeriak azpiratu. Ez gaiteala, otoi, arako illobi zurixkatu aien iduriko itzuli.

Euskal-miña barru-barruan dugula-ta, ara-onaka gabiltzanok, sentimentu utsez ezin genezake jokatu, ain zuzen, ogeigarren mende zorrotz ontan. Izugarriak dira koxkak, eta eztira naikoa borondate utsezko noizpeinkako saio bakanak. Ez. Eginbear zolia, egitarau ondo ikasia, argitasun, lankidego, gizarte-lagunak, almen ta dirua; ainbat eta ainbat zer bearrezko ditugu.

An, Nafarroako Leitzañ oraindik orain alkarrekin emandako egun ederrean, ikusle entzuleen euskal-miña nabaritzea, zenbateraiñoko izan zitzaigun pozgarri. Etzan, aspaldi ontan egin ditugunak bezala, ildako euskalari iaoren baten goratzapen. Oraikoan, gure artean eta bizirik dagoan euskal-langille maitagarriaren goratzapena izan dugu. Eta bai

samurkiro ta lastanez eskeiñi ere ORIXE aundiari bere zartzaro asieran, guztion elesari ta gorespena. Bearko, eta bearrik!

—oOo—

Egunean bizi bearra ta ari bearra dugu. Iragana iragan zen. Leengo moduak baliteke orain sarri askotan, egoki ta eragingarri ez izatea. Ta ez dezagun aaztu, gure urbil dagoan gero ortan, ba dukegula erantzupen larri.

Nafarroa ta Gipuzkoa bitarteko arako antziñako “Gaizkiñen muga” artaz igarotzean, odol batekoen banaketa ta ezin-ikusia gogoratzean, ximikoaren eztenkada zolia, erre-erre ta minberati, zebilkigun barruan. Euskaldunok gutxi izan eta, alarik ere, etxeko ondasunak —guztienak, ez buruzagienak bakarrik— zipirri-zaparra galtzen ibiliak ziran. Eban-gelioko seme iroile ta xautzailleak ez ote?

Oraintsuago ere izan da orrelako zerbait. Guzion oñdasuna, batzuek galdu urren utzi, eta besteak ontzat eman.

—oOo—

Euskal-alorretan amaika eskualde oraindio landatu gabe. Idaztea bearreko zaigu, noski, ta literatura gabe zail izango zaiku ezer egitea. Eztugu bear ordea, nolanaikoa. Begoz zokoan alako erroillo ta lan gustogabeak. Irakurtzale ezta oraingo jendea. Are gutxiago nai du lan astun eta nekagarriarik.

Orregatik, idazten zale diranak, gaia ta neurria, azal ta mamia, barne ta tankera aukerakoak asmatzen ta taxutzen alegindu bear dute.

Gerlari edo gudulari-sail bateri, bearreko zaio zentzua. Gure munizioak bestalde, ez tira ugariegiak erruz ta zentzugabe iraungitzeko. Aurrera egin pausoa, ez dezagula, arren, berriz utzi ta galdu. Irakurleak asperrarazten baldin ba dugu, gure aldeko bat galdu dugu. Mille bidar esana gogora gabe ezin ba, isildu: Zer ote zedukan Txomin Agirre-k, zer grazi ta jas ta doai berezi, bere aldikoetaz gain agertzeko ta irakurleak zaletzeko...?

Pentsa dezagun eta buruz jokatu. Gaiak, gaurkoagoak izatea, no-raezeko da, baiñan erriaren izkuntza jatorra ikastea, premiazkoen. Ez, gero, erriaren mintzoera guztia bearrekoa. Ereduak badira, ta oiek dira artarakoenak. Ta eredu orren laguntasuna, ba dugu gure elertian. Baita arau egoki azalduak ere gure liburuetan. Euskera moldakaitza da *bear ez duguna*; bertso aldrebesak jatorrak ez diran bezela.

Irakurlearentzat idatzi dezagun, irakurle euskaldunarentzat, alegia. Janari goxo ta aukera ona eman ezkeru, jango du, pozik artuko du.

Beste arloa zabalagoa da. Euskeraz mintzatu, eta... mintzarazi ta entzunarazi. Euskaldun motelen gogoia berpiztu bear dugu. Zaar ta

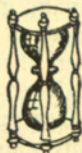
sasoiko, oiek euskeraz egiten dute. Gazte ta aurrak, eta emakume ta jende ikasi : oiek irabazi bear ditugu euskerarentzat.

Biurtu gaitazan lapur. Ostu ditzagun biotzak euskerarentzat. Buzur, zentzuz, adimen zorrotzez, baiñan goxo, legun, txera ta palaguz.

Lapurrak ere, ain zuzen, ba dute beren teknika, isil, bigun, onuratsu. Ikas dezagun mañia ori, antze ori. Buruak argi, biotzak garbi; zuur ta loisintxaz. Tokiak, aldiak eta gizarteki bakoitzak eskatzen duan araura.

(BILBOTIK)

ERKIAGA, EUSEBIO

Euskal izenetaz galdea

Bilbao-tik gure irakurlea dela dion batek galdera bi aukerak egiten dizkigu.—I. Olerki edo ipuietan ez dakigu askotan idazlariak notiñ-izen edo erri-izenak nolaz erabili; edo batzuk mordolloak dirala edo besteak itsusi. Nola autatu jatorrenak? II. Garren galdea. Nola elkartu jatorrenik izena eta abizena euskeraz idaztean?

Beste aldetik I-ko galde bera egiten digu gure lankide batek. Eta iduri zaigu argi izpi bat ematen diegula olerkari eta idazlariei gure iritzi apala azaltzean. Baiki, notiñ izenetan *desorientaziño* gaitza dago. Iduri du ederrez bear lirakela autatu izen oiek. Literatura beinipein Antze-ederra daritza (Bella Arte). Franziaiko euskaldunek aspalditik usatzen dituzte zenbeit izen, emen ezagun dugun Izendegian ez dudenak.

Antxinako paper eta izkiribu zaarretan ere azaldu dira batzuk, orain dela gutxi ezagutzen ez ginuenak, egoki erabil zitazkenak. Ona gizonetzko batzuk Izendegitik, andik eta emendik artuak, batere gaizki etorriko etzirenak Kondaira-tako, eta idazkitarako:

Eñaut, Ellande = *Arnaldo*

Beñat = *Bernardo*

Baladi = *Blas*

Bettan = *Beltrán*

Iakue = *Santiago, Jaime, Diego,*

Iztebe = *Esteban* [*Jacobo*]

Domiku = *Domingo*

Txomin = *Domingo*

Otsoko = *Lope*

Bazkoare = *Pascual*

Donat = *Donato*

Atri = *Adrián*

Satardi = *Saturnino*

Unai = *Pastor*

Urban = *Urbano*

Tristant = *Tristán*

Gilen = *Guillermo*
Gartxot = *Gartxito*
Eneko = *Ignacio*
Ioanes = *Juan*
Ganix = *Juan*
Manez = *Juan*
Iurgi = *Jorge*
Joxepe = *José*
Ganixtebe = *Juan Esteban*

Luk = *Lucas*
Mark = *Marcos*
Mattin = *Martin*
Matxinto = *Martin*
Mikel, Mikele = *Miguel*
Mitxel, Mitxelto =
Martxel = *Marcial*
Bixintxo, Bikendi = *Vicente*
Oier = *Ojer*
Piarres, Betiri = *Pedro*
Peru, Petri = *Pedro*
Kiliz =
Arruert = *Roberto*
Xabat = *Salvador*
Antso, Antxoko = *Sancho*
Antxito = *Sanchico*
Sandor, Sanduru = *Santos*
Tibalt = *Teobaldo*
Mikolas = *Nicolás*
Edrigo = *Rodrigo*
Xemen = *Jimeno*
Aingeru = *Angel*

Albar = *Alvaro*
Artur = *Arturo*
Gabin = *Gabino*
Kasimir = *Casimiro*
Kamil = *Camilo*
Xabier = *Javier*
Erramir = *Ramiro*
Erramun = *Ramón*
Errupin = *Rufino*

Teodor = *Teodoro*
Unai = *Pastor*
Ximun = *Simón*
Isidor = *Isidorc*
Bittor = *Victor*
Paul = *Pablo*
Seber = *Severo*
Albert = *Alberto*
Anter = *Antero*
Abel =
Genar = *Genaro*
Karmel = *Carmelo*
Kerman = *Germán*
Agosti = *Agustín*
Erroman = *Román*
Damas = *Dámasc*
Luken = *Luciano*
Sein = *Inocente*
Zoil = *Zoilo*
Iren = *Ireneo*
Paulin = *Paulino*

Emakumezko-enetan berriz:

Maite, Maitessa = *Amada*
Katixa, Kattin, Kattalin = *Ca-*
Ixtebeni = *Estefanía* [talina
Gegeri = *Gregoria*
Lili, Lore = *Flora*
Gexina = *Graciana*
Mikela = *Micaela*
Marimikel = *María Micaela*
Argia = *Luz*

Anttoni = *Antonia*
Geaxi = *Engracia*
Kontxesi = *Concepción*
Oneka = *Iñiga*
Koxpa, Joxepa = *Josefa*
Mirentxo, Mayi, Maittipi = *Ma-*
[ria
Marigurutz = *María Cruz*
Marikattalin = *María Catalina*

Maribettiri = *María Petra*
Usua, e = *Paloma*
Xobadina = *Salvadora*
Domeka = *Dominica*
Auria =
Nere = *Nera*
Erregiña = *Regina*

Otsanda = *Lupita*
Arrosa = *Rosa*
Otxota = *Lupita*
Ansa = *Sancha*
Milia = *Emilia*
Lide = *Lidia*
Gabon = *Natividad*

Arantxa, Orreaga, Iziar, Begoña, etc.

Elizabete = *Isabel*
Iruñe = *Trinidad*

Libe = *Livia*
Bakartxo = *Soledad*

Erri-izenetan ez da lege zeatzik, eta geienek idazten dute euskeraz, kultur-izkuntzaren bitartez eldu zauzkigunen erara edo idurira; eta ez izena iturburutik artuz, asko alditan izkuntza ezpaitakigu.

Sail ontan bi gauza dira bearrezko, eder iasta eta euskera batasun naia. Euskeraz obeki daude; Alemania, Mazedonia, Hungaria, Japonia (iparaldeko euskaldunei urbildu naiez), Grezia, Txipre, Atenas, Zesarea, erromatarra, Erroma, rusoa, Rusia, grekoa, eta abar.

II-garren erantzuna. Izena eta deitura berriz bi edo iru gisetara elkartu izan dira idatziz. Beiala, *Milia Lastur-co*, *Orti Urruti-co*, *Anso Iturri-co*, *Garcia Iriartequo* erara idazten zuten gure arbasoek, eta graphia apainduz ez da gaizki gelditzen.

Ori bera, baño isatsetik burura usatu zen geroago, *Urrasun-go Juan Simon* adi bidez. Azken urte oketan askok eratzikitzen diote deiturari *-tar* atzizkia, berdin isatsetik burura emanik, *Asin eta Orio-tar Balendin*; baño *-tar* eta *-go* edo *-ko* oriek jaioterria ere adiarazten dute eta naspillak sortu ditazke; ala ere ongi usatzen al direla gaude.

Berdin zuzenki idatzi laiteke orain askok, geienak ezpadira, erabiltzen duten era arrunta; *Betiri Dolatz*, *Joseph Dorre*, edo *Dorre* Josepe. Au da gure ustez erarik errezena eta argiena, bereziki Literaturan usatzeko.

Eta ez genduke iritze apal onekin iñor mindu nai, xekerri oketan minbera baigara euskaltzaleak.

ARRUGARAY

AKADEMISMU EZILKORRA

Nonbait eun bat urte joan dire, "Académisme" itza, orduko frantses pintura-eskolari egotzi diotenetik. Itz horren ondotik, nai badezu, joango gira, pinturaen bide eder eta xenda xarren gaindi, ibillaldi baten emaitera.

Napoleon III garren Frantziako buru zala, erri guzia industri berrien eta kolonietako ontasunez aberasten asi zan. Orduko frantses-ek Edertian ere, beren buruak nabaritu bearrez, fama txarra baizik ez zuten bildu. Aberastu berrien oldez eta axolez, bigarren Imperia bistosuaeren, aberaskerien aroa izango da.

Pintura sailean, orduko gobernuak pentsatu zuan, gogo onez, pintura egileei laguntzea. Salon bat egin zan, zeinean saritu obrak erakusten ziran. Pintura batek salon-ean agertzeko, bear zuan Institut-eko epailez onartua izan. Zoritxarrez eta laister, Institut-ak lekenbiziko xedeak galerazi zituan. Institut-eko epaileak gizon adinekoak ziran eta alde batetik beren prudentzi geyegiz, bestetik publikoaren iritzi eta gustua jarraituegiz pintura laguntzeko ordez, uzartuko dute.

David-en eskolak eta Klasizismuak bere probak aspaldi danik eginik zeuzkaten, beraz ez gaitu estonatzan bide artattik ibiltzen ziranak sariak biltzen bazituzten; hori zan Institut-ekoeri zuertasunak manatzan ziena. Pintura maiz eroslearen, manazalearen tankerakoa egiten da eta dakizutenez aberastu berrietan maiz, kultura gabea ta urgulluduna da ugariena; beraz denbora hartako pinturak karroza ederrak, zaldiak, orduko andikien arpegi obetuak, dira.

Mitologia ere gustuko omen zuten, Morala mindu gabe, beren

etxean emazteki bilaizi batzuk eduki nai zituztenentzat. Gobernuak eskatu obrak ikusi liteke orduko Erri-Etxe, Ikastetxe ainitzetan. Oraindik ere Sorbonne-ko pareteak delakoez itsustuak dire. Erosle mota horiez kanpo baziran naski Klasikuen pintura ezagule argiak, hauek Edesti-pintura zuten atsegin-enik. Aski laister, Klasikuari Akademismu izena eman zioten, bide hori jarraitzen ez zutenek.

Ber urteetan, Impresioniste eskola sortzen zan, baina Institut-eko atean itxirik zituan. *Manet*-ekin asirik *Sisley*-raino, Salon des Refusés delakoan, eskola horrek bere obrak erakutsiko ditu. Impresionista pintoreak, ezin kuadrak salduz gosez ilko dira edo Mezena bakan batzuez lagundurik biziko. Jendea Akademismuaz asetzen asi datekengan, zoarturik edo ilik zeuden Impresionistak, asmatuak izango dire. Orduan kritika geyenek ez dute beren buruari parkatuko, bizi irauten zuteno, Impresionisteen ez asmatu izaitea.

Gertaera horien argipidean Akademismua zedari genezake. Lendabiz ez da bear Klasizismua, Akademismuarekin naastu, bigarrena lenaren minbizi bezala agertu bada ere. Beraz ez da eskola baten bainan mentalidade baten marka, zeinek Erti forma bat ederretsi ondoren luzaroan iraun erazi nai duan. Akademismu batek alazere nekez berrogei urtez goiti eskola bat iraunderaz lezake, horregatik da Akademismua agonia luzean, baina dolurik utzi gabe, iltzen. Hori zion gertatu Akademismu zaar deritzakegunari.

Impresionisteen kasutik, beti lantzearen ta berritzearen amodiua sartuko zala, pintoreen artean, uste baduzu andizki engañatzen zira. *Picasso* andia bezala beti berri billa dabiltzanak zenbait dire Gaurko pintoreetan gutxi eta honekin eman nahi nizuke aditzera, Akademismu berri bat gaurko pinturaz nagusi dala, hots Ederti modernuarena.

Impresionisteen irakaspenak azturik, bakarrik kritikaren mespretxua jalgi da gure modernuen irudimen ederretik. Areta kritika ez-titu da, areta berrekerien alde, Frantzia-n beinepein, askatasun ta gogo on guzia dago. Egia da berrikeriak modernuaren nagusi direla, baina berri guziak on balire? Eta berri aal dire berrogei urte auetan ber abstraktu kuadru edo laukiak pintatzen dituztenak. Goazen beraz beldurrik gabe jakitera Akademismu berri horren genesis, sustrai ta zurkaitzak zein diran.

Appolinaire, frantses poeta minor ona izango zan. Ofizio hortan gelditu balitz obeto zukean, bainan ate irikiak zabaldu bear zituan eta. Impresionisteen kasua era berritu ez zedin, *Appolinaire* abstraktu eskola berrien "agente commercial" egin zan. Haren ondotik eta aintziñako utsak kontuetan arturik, gure mendekoek ez dute, ez aski ao ez eta aski luma izango, oraiko pintore guzien goraiatzeko; Zergatik ba, injustizia beldurrez? Ez, baina kritikoen buru muinetan sar

aal baginde ikus genezake idatzirik "Kontuz hau edo hura izan ditezen famatu, ik ire paperetan, aipatu izan gabe".

Egunero nonbait Ederti kritika bat irakurtzen dut. Izan dadin astekari edo egunkari, frantses kritiko gutxiak dizute pintore berrien artean akatsik ikusiko, denok zerbait on daukate. Engañatzearen beldurra noraino iritxi dan! Ederrena *Louis Paul Faure*-n frantses kritiko aren lumapean irakurri dut: "Edertia orain artisteen eskuetan dago, aski diegu jarraitzea." Ba aal da kritikaren ukatze borobila-gorik. Orain bukatzeko ta sinis-gogorren egoixteko ar zazu Akademismu baten elburu eder hori Fernand Léger famatuaren aotik: "Un art comme celui-ci, en possession de tous ses moyens, qui permettent de réaliser des oeuvres complètes, doit s'imposer très longtemps." (1913.)

Kritika iraindu ta flakaturik, Impresionisteen mixeriak soreraziko mito berri bat, zeinek urte askorentzat pintura saltzaleen sakelak beteko dituan. Pintoreak lenen gosez iltzen baziran, ordu da guk ondo paga ditzagun; beraz Paris-eko plazan edozein akuarela erosi nai badezu eman nonbait 1.500 pesetaren balioa. Ez naiz seguru, pintoreak goseanago ta obrak ederrago direla, uste dutenetatik, baina edozein pintura garesti saltzez, pintore gaixtoak bearrik ez diren bide-tan traba edukitzen dire. Picasso ta Buffet-ek beren obrak zuzenka saltzen dituzte, baina beren fortunak ez aal dituzte merezi. Zoritxarrez sal erosleek dituzte diru ederrenak egiten. Salerosle horien zahalkundea bezalakorik ez da asko munduan.

New York-eko Rockefeller batzarrea buru, Ederti modernuaren karabana "aukeratu obenekin" Amerika gaindi dabil. Ots ta zarata andirekin, Rockefeller-erriak ulerterazten dizu "Gigh in the Society" izateko abstraktuen lauki-kuadrutarik erosi bear duzula. Aintziñean Paris-en Akademismuaren gaztelua omen zan. beranduago ere omen ei Madril-en; baina etxe horien ondoan Rockefeller-enea "rascacielo" ta Babel berria dugu. Negoziua sartu omen zanean Tenpluan, Jesus-ek kasatu, ohildu aal zuan; pinturean ordea, ez dago Jesus-ik eta preziatu ez arren Modernua ederretsi bear genuke.

Duala berrogei urte, ideya ta langille azkarrekin sortu tendentzia berrian berrogei urtez ariko zaizku pintoreak saltsakan. Filosofikeria eta politikakeriak sarturik, dana naastu urrendu digute. Kafarnao hortan ulertzen ez duanak, integrista eta asto fama biltzen du. Baina orai-ko gazte batzuen ez jakin noratak emaiten digu aditzera Akademismu berria bere eriotzera doala. Akademismu berriari egin diodan aipamena luzexka izan da, baina bearrezkoa gure egunetako pinturaren ulertzeko; gogo onez horregatik, duala berrogei urteetako esko-leen aipatzean, jarraituko dut eta kondatuko modernuaren urrezko denbora hori zein zan, negoziuak eta kritika usteldu gabean.

* * *

Impresionismuak, agonian zegoala, izan zuan entzute. Akademismuaren eredu legea ta Klasizismuaren marrezki dibujo ta kolore legeak autsi zituzten Impresionistek. Akademietan ikasi eredu nobleak, Edestia, zaldi karroza eder, andiki buru pintatzea baztertu zuten eta lotu, Flamenkoez eta Claude Lorrain ezkeru, aztuta zan naturalezaren pintatzea: hau da eredu haustea.

Impresionistek dute esan, ederra edozein eredueta zagola, bainan urrunago joaitez eder hori, buruak eratu gabekoan, impresiñuan dagola diote. Ederraren esenzial hortara irixteko Klasikoen bi teknika lege autsiko dituzte. Orain arte, pintoreak marrezki bat egiten zuan pintatu gabe, gero Renacentistak ezkeru itzal-argiaren jokuekin gauzeen forma azaltzen; orain aldiz zuzenka ta dibujo gabe pintatzen da modeléa bidez, pintatzen, itzal argia kolore beltzarekin bat-batean kondentatzez.

Azkenean impresionistek bi bide artuko dituzte; bata lendabiziko ikusi utsaren, impresiñuaren ondolik, kuadru lañotsuak egitera helduko. *Monnet*-etik landa tendentzi honek ez du deus onik emango. Beste bidean aldiz, *Gauguin* laister aspertuko da impresiñu biltzez eta eskultura zaarrek ukitua, bere laukiak aurretik estudiatzen eta antolatzen ditu. *Seurat*, optika jakintzaz baliatuz, lan da lan ari da, bainan tantoka pintatzen duan horrek, bakan du lan beteginik emango.

Bi azken pintore horiek, bidea garbituxe diote, ondolik agertuko dan *Cézanne* andiari. *Cézanne* bezain langille kontentagaitz eta gloria-aintza gutiesle, guti izango dituztu pintoreen artean. Goizik Paris-eko zurrunbillo ta zepoei igesi joango. Urtearen erditan, Provenza-ko *Aix* iri paketsu ta pollitean, egongo da. Beste urtearen erdia, Paris-en, eder iturri izaten aal dun errian biziko zaiku. *Cézanne*-k esenzialaren billaketan Impresionisteez beste urrats bat geyago eman du. Impresionistek modelé aren teknika zuten kanbiatu, *Cézanne*-k modeléa ukatuko du. Kuadruaren oyala laun izan ezkeru, kolorearen bidez, *Cézanne*-k ez du volumenik azaldu nahi; adibidez, *Les joueurs de cartes*, *La montagne Sainte Victoire*, famatuena.

Esenzialetik abstraktu bakunera, lau eskola nagusiek eramango, gaitue. Lenen eskola Nabis-ena da. Nabis deiturak Hebreoz, profeta esan nai omen du; baina izena gatik; auek ez dute Matxinada elbururik, bakarrik dire pintore batzu, Impresionisteen ume bastarteen, pinturaz aseak direnak. Huna zer dioten. Buruz da lauki bat, kuadru bat prestatzen beraz "buruak kanbiatu gabekoaren" ondolik joaitez amets bat da; gainera realismuaren kontra dire Nabis-ak, bai otsez gauzen ederra baino, gauzen izatea pintatzen duten. Ta berek zer ekartzen dute? Japon aldeko pinturak ikuskatuz oar bat egin dute, Klasikuen marra edo linea crekak gabe kanpo lauki ederrik egiten aal dala. Maiz *Vuillard* eta *Bonnard*-en laukietan, jende eredu nagui-

sia bazter batean, lauki ertzeaz kanpo, gorputzaren erdia edo burua, utzirik. Dekoratibu elburu apalarekin Nabis-ak beren xedeak betetzera eldu dire. Fauvismuaren edestia llabur da. Basatien Ederti bat zala zioten orduko ikusleek. Suzko koloreak erabilten zituzten, *Derain* eta *Matisse*, izan dire Fauve-etan buruzagi.

Irurgarren eskola nagusia, irurgarren ismua, Famatuena da: *Kubismua*. Gauzen abstraktua —auen iritiziz— ez omen da kolorean. Kolorea ilusioño bat, iduripen bat da; beste ilusioño bat dire ikusten ditugun formak, baina gauzeen ezurra forma horren, geometri marreetan dago. Hortakotz dire horien laukiak, kubo txiki ta marra batzuen bidez marreztuak eta koloreak, ilusinoak, beltz, gris, gaztana kolore. Ereduen desegite hortan, Juan Gris eta *Pablo Picasso*, nagusi ditugu; baina Picasso kontenta-gaitzari laister aldatzeko ordua etorriko zayo.

Azken-ismu andia *Ophrismua* da. Azken horietakoek, gauzak naastuago egingo dizkigute: pinturaen argitzeko, filosofikerien sermoi illunez beren obrak esplikatuz. Sortalde errietatik etorri *Kandinsky* eta *Kupka* izan ez balire beren irudimen joriekin etorri, frantses *Ophrismua* ilgo zan. Irudimena bear da noski, idartziz baino obeki, pinturaz filosofi sakon bat ulertarazteko. Gainera hain argi balitz filosofi hori; baina pintoreak ez zaitu bortxatu nai, ez zaitu beartu nai, bere laukiari begiraten duzunean. Nai duzuna asmazazu. baina aurre ideyaz ust zazu zure burua. Ez aal da obeto esan-erraita. Egin ezazu astoarena eta kuadrua, artaburu baten legez sudur aurrean dilindan dukezu. Huna probatako frantses “kritika” baten itza: “Iduri du *Laubies’ek* igesi egiten duala, utziz publikuari asmatzea, sentirazi nai dion kreaziñua zein dan. “*Ophrismuarekin* bukatzen da abstraktuaren eboluzioño andiena, amalaueko, 1914 eko gerla eltzen danean.

Musée d’Art Moderne, Paris-eko ederrenetako bat da; 1914 eko gerla aurreko eskola geyenak hor ikusi zentzake. Nabis-ak ordea ugariago dire Musée du Petit Palais delakoan; aldiz Impresionistek Orangerie delakoan. Abstraktua zedarritu bearrean ez da aski museu horien ikuskatzea. Beti danik pintoreek gogoan eduki dute esenziala pintatu bear dala. Florenzia eta Urbino-n aintziñako pintoreak matematiku ziran eta abstraktu modernuek askoetan *Paolo Ucello*-ren “*Guduka*” aipatuko dizute abstraktu etsenplu bezala. Bainan non ez giran ados eta bat izaten aal, duzu abstraktu egiten dutenak, abstraktu egiteko, ez eder egiteko.

Juan Gris eta *Kandinsky*-k buruz asmatu formak (?) pintatzen omen dituzte; baina aski da auen laukiak begiratutzea gauzeen ezur autsiak ikusteko. Nere baitako askotan pasa dut “Eredu gabe pintatzeko, horiek subkonzientean ez lukete irudirik eduki bear eta hortarako onena, itsu sortu, itsu-jai, izatea. Beste pinta modu bat ere

baliteke: oyalari begiratu, so egin gabe, pintatu; eta azkenean beren logikarekin bat balire, ez pintatzea abstraktuena lukete.

Picasso danetan arzale eta guziaz bere zerbait egile dugu, beraz bere ezinegona, ezinedena, lagun, abstraktu utseen lerro Akademikutik ateratzen jakin du. Picasso ez da, filosofi illun egile, beraren esae-rak bildu dituztenen arauera; parre ederrik egingo du noski, bere obretan filosofi sakonik asmatzen dutenez. Pet Mondrian Olandesak abstraktuaren bidean ugolde bat bezala jarraitu du, baina zer oztasunera irixteko. Bere lauki geyenak, marra beltz lodi edo meez, kolore rektangulu batzuetan zatikatuak dire. Delaunay eta Fernand Léger-i berdin gertatu zaye: makinaren, teknikaren lillurak egoak moztu eta txarrenik dana gizonaz aztu egin dire.

* * *

Gerla biaramonean, ots 1918'ean, aipatu dizkitzuedan eskoletatik Ophristak eta Kubistak ziran gelditzen; baina berealakoan ezin elgar adituz pintoreak barreyatu ziran eta eskolak galdu. Geroztik eta berrogei urtez Akademismu berri bat nagusi dukegu; tarteka orano abstraktu onik izango dugu, bainan mamu itsusirik ere. Art Informel mamu horietako bat da.

Ederti mota honek Einstein teoriak ontzat arturik diote: denborearen ixurtea amets bat dala, beraz formak, gure irudimenean baizik ez dezakeala izaterik izan. Forma kenduz zer pinta leite beraz? Diote, ekai igikorra, forma estatikuaren orde. Horregatik Pariseko *Beaux Arts* inguruetan ha-zabiltza, margo orban, kolore mantxa ederrik kuadrak zeyar ikus detzaketzu. Eman dezagun beren kolore ederrak gatik onartzen dituzula, esang_o dizute ez dala kolorea ikusi bear dana. "Combat" frantses egunkarian Urriaren 14an irakur zenezake: "L'art de Laubies agit en quelque sorte par l'absence même." Au utsaren indarra!!

Zenbat aldiz ez dugu lelo au entzun Parise ontan: zatozte burua utsik biotza utsik obeki zulatzeko, obeto ulertzek_o gure laukien sentipen magikua.

Informel-aren teknikak jakiteko ez ditugu ez txostenak, ez xeeta-sunak falta. Michaux-ek gauak xuri pasa ditu, tinta orbanek eta luma zarrastaz, paperciak estaltzen. Tzingos izeneko batek, besoak, ukal-ondoraino, besainkoraino, sartzen ditu pinturan eta plasta plasta, oyal txuria txapastazen du. Vassarely, Hartung eta Messagier-ekin, eskola horrek gure epokaren dinamismua pintatu nai digu. Informel-ek aal bezain laister pintatzen dute, formeen iratxo itsusirik, beren lanetan, artetu ez dadin.

Akademiku abstrakt geyeneri zer falta zayen? Hona nere ustez

zer. Sentimenduaren, gizontarsunaren beroa. Danak teknikuari, ekaiari gloria kantatzen dabiltz. Abstraktuaren orde, materialismu jainko-ra dire irixten eta Delaunay, Léger eta txikiagoen obrak begiraturaz, ez zaiku ederrik ageri, ez baiditeke abstraktua elburu izan, baina pinta bide. Carzou pintore famatua dugu, horren kuadruetan gizonik ez dago ez dire alazere pintura otzak harenak, makinaren indar geyegia ta beldurra erakusten baidigute.

Buru nagusiez kanpo zertan gauden jakiteko, aintxe ortxe, pintore baten lanak bi urteen lerroan agertzen dira Retrospectives batzuetan. Bestelan, Arts Modernes-etan Comparaisons, Art Sacré, Surindépendants, Jeunes peintures, Jainkoak ez jakin zenbat erakusketa izaten diran urtearen luzean. Galerie Charpentier delakoak ere, Ecole de Paris erakusketa bat urtero egiten du. Gazteen artean zer berri orduan? Izu eta arrigarriko naaspila, ez jakin norata buruzagi dire, pintura akademiku berriaz libratu bearrean. Badire noski Picasso-ren itzalaz baliatu nai diran asko, baina pretenziño gabeko, abstraktu dekoratibuak: Esteve, Soulage, zoritxarrez bakanegi dire. Gazte batzuek, Graham Sutherland-en eta Boers-en ondotik, zur barrenaren, zur puzken forma fantastikoak, surrealisten tankeraxean pintatzen dituzte.

Surrealistak, aspaldian baditugu, zaarretan oso ona da Max Ernst Urria ontan erakutsi digu "Enfant messaline" izeneko obra nagusi bat. Gazteen artean Ruyer, abstraktu izandakoak, parrea ta broma, gizonarekin batean bir-asmatu ditu, bere "Les petits abstraits momifiés au solstice d'hiver", arras bitxia da. Leonor Fini izeneko kopia-zale batek ere arrakasta dauka Parisen, jende askok Hieronimus Bosch badanik, ez baidakite.

Klasikuak, berriz agertzen dira eta baditugu onak. Dunoyer de Segonzac eta Brayer, izadi ikuspen edo paisaje, egile onak dira. Zorritxarrez Akademismu zarra ere berpiztu da, Chapelain Midy izeneko batekin. Azken honek, kolorezko foto tankeran, pintatzen du eta aberats kultura gabe batzuekin diru egiten. Buffet eta Cromaire figuratibuan lokartuak dira, beti ber margo ta marrezki aspergarriekin jendea nekatzen dutela. Oraiko gazte eta erdi gazteetan hau da argienik ikusten pintore bezain beste, urbil eskola. Exposition d'atelier batzuk ikusi ditut, baina abstraktu ez izan arren ez zegoan gauza ederrik, kolorea ugari ta nolana, marrezkia itsusi.

Eskola zaarretan txiki batek arrakasta andia dauka pintoreen artean: Naïf eskola, ume begi ta gizon esku ta buruekin pintatzen dutenak. Holako estiluan, Douanier Rousseau-ek modan ezarrian, Caillaux izeneko pintore on bat bada. Caillaux-ek kolore ederra dauka ta primitibuak baino primitibuago, freskuago iduri du; zer atsegina abstraktu otzetarik eta surrealisten itsuskerietarik landa, holako baten ikustea.

Pintura gaur aldi txarrean dago, naiz lan eder batzuk emaiten di-tuan. Negoziuak ez du onartu krisi hori, orregatik nizuten esaten Rockefeller karabanaren berri astapenean. Ez da dudarik, geroago ta geyago direla aintziñako pintoreen ikasiaz baliatzen dakitenak, Pi-casso asteko baina oraindik ere ugari dire, ofizio gabeko, Akademiku uliak. Berdin Akademismu zirku horren orrua ozenak gatik, kritika sano batzuen botza geroago ta obeto entzuten da, François Fosca, auctarik argiena izango da.

Sasian lore biltzen nekatua danean, Parise-ko Ederti maitaleak badu noizpeinka, errege plazer bat, erakusketa on baten bidez. Uda hontan Orangerie museuan Ipar Amerikanu kolekzinu bat geneukan; eta egia bada, Ameriketatik itsusiena, ederrenaren auzo dala, Lehman kolekzinua, ederretik dugu. Duccio, Cranach, Maître de Moulins, Memling Christus, Van der Weyden, Bellini, Greco, Renoir, Modigliani, Renoir, Cézanne, Bonnard, Vuillard Matisse, zenbat lore eder eta auen artean loi maldarik ez. Lehman Jaunak bere kolekzinu ederra erakutsiz adierazi nai dizkigunak ez dira neke asmatzea: "Ez dago eskola bat ederraen dun ta jabe bakarra, ederra eskola guzietan bailiteke; baina zure Edertiaren odola era berritzen ez bada kontuz Akademismuaren atsotzearekin."

D. PEILLEN Azaroa-ren 5a

MUNDUZ MUNDU

BILBAO'TIK

EUSKALTZAINDIAK ANTOLATUTAKO JAIALDIA BILBON

Aurten, ilbeltzeko 12-garren egunean, Bilbo-ko Coliseo Albia-n Euskaltzaindiak euskerazko jaialdi eder bat antolatu zuen. "Gabonetako agerkizuna" deritzana jarri zuen ikusleen begietan. Teatroa gentez oso beterik egon zen, errietako lagun asko ta asko etorri zelarik, naiz-eta izugarrizko eguraldi euritsua egon. Agerkizun onetan berrogei kuadro eder aurkeztu ziren, bai Testamentu zaarrekoak eta bai berrikoak, Bilbo-ko orkestako jotzailleak eta Basauri-ko korala lagun. Lau izlarik Bizkaiko euskera errez klasiku batean azaldu zuten bakoitzaren esangurea ta giroa. Dekoraziño, jantzi ta argi kon-tuetan sekulako aberastasuna erakutsi zen. Gabonetako agerkizun onen autorea ta gertatzaillea Jesús González jaun apezza da.

Euskaltzaindiak onelako gauzak antolaturik eragin egin nai du Euskalerra kultura ta arte arazoetan. Ea bada bazterretan sortzen den teatrugille ugari, izkuntzarekin batera euskal espiritua benetan azi ta zabalduko dutenak.

"ZEUTZAT" ETA "GURE ERRIA"

Titulu auekin ateratzen dituzte apaizak multikopistaz Aulestia-n eta Etxebarria-n inguruetakole eleiztarrentzat illeroko jator auek. Leen-bizikoak Aulestia, Amoroto, Gizaburuaga ta Mendexa ditu eremutzat eta erri guzti auetako berriak ekartzen ditu, baita txikienak ere. Datozan artikulu guztiak alderdi onetako erritarrak gogoan edukirik idatziak dira. Bigarrenak Etxebarria ta Barinaga ditu eremutzat.

Lan ixil oneri egin gineiozan laudorio guztiak labur geldituko li-rake. Beraz obe da obra eder au goersten astea baiño, apaizen aposto-ladurako begien vistan bide baliotsu bat jarri, zeren lan au egiteko bazterretatik ugari dagoen tramankulu bat besterik bear ezpaita.

Aldatu dezagun ona "Zeutzat"-ek 26-garren zenbakian, aurtengo otsaillekoan, leenbiziko orrialdean dakarrena:

"PROBA GAIK.—Asensio, Atanasio ta Floren gizon probalariak ziran. Jaungoikoak, bai, emon eutsiela indarra sendo eurai!! Antxi-

ñako Sanson famauaren ondorengoak zirala esan eikian. Irurak ziran Arzubitarrak.

"Beste aldetik, kristiñau onak zirala, ikusi baten, esan eikian Asensio, Atanasio ta Floren. Mezarik uts ezeben egiten jai baten. Euren emazteekin ondo aituten ziran. Seme-alabai eskolia ta etxian dotriña erakusten eutsen. Jauna artzen be tartian-tartian juaten ziran.

"Egun baten, beste askotan lez, onetariko dei bat artu eben telefonoz :

—"Etorri irurok gure erriko jaietara, arratsaldeko lauretarako, probak egitera. Milla-bana peseta emongo jatzue. Erantzun bai edo ez amabost egun aurretik.

"Asensio, Atanasio ta Floren an agertu ziran euren brus luze, narruzko abarka ta guzti, makilla andi bana eskuetan ebela.

"Baziran beste probalari batzuk be plazan.

"Lenengo bestiak urten eben, eta egin zituezan untze bi lauren gitxiago.

"Orduan Asensio-ri-ta urreratu jaken Kalibutz, proba-gizona barrik, proba-gizena, au da, probetan tranpaz asko gizendua, eta esan eutson Asensio-ri :

—"Ia mutillak, ontxe dago eria tranpa polita egiteko.

"Floren-ek ezaban nai tranparik egin, euskeldun zintzua zan da, Beste biak ixillik egozan.

—"Zuek nigaz ibilli. Nik jokatu egingo dot.

"Eta alan egin eben azkanian be.

"Gau aretan, ainbat maite eban emazia il jakon Floren-eri, abadiari deituteko astirik barik. Emaztearen gorpu otzaren onduan belaukatu zan Floren. Errezau nai eban, baña morapillo andi bat egin jakon eiztarrian.

—"Pekatuan nago. Tranpia egin dogu. Nire otoitzak eta bapez bardin dira. Tranpan irabaziriko diru oneik biurtzean ezbaditudaz alperrikuak dira nire errezuak.

"Eta negarrari emon eutson gizon senduak.

"Seme nagosienak bederatzi urte zituzan. Aita besarkatu ta inotsan :

—"Aita, ez negar egin. Aita, zergaitik negar egiten dozu? Ama lo dago! Ama ez da ill!!!"

DIPUTAZIÑOKO BIBLIOTEKAN ITZALDIA

19-II-1958.—Diputaziñoko Bibliotekan Bizkaiko kulturazko bazarrak antolatu duen aroan, Martin Almagro jaunak itz egin zuen "El arte rupestre y sus manifestaciones en Vizcaya" gaitzat arturik.

Izlaría Fernando Echegaray jaunak aurkeztu zuen eta maipuru Bizkaiko Diputaziñoko vizepresidentea egon zen.

Itzaldiaren leenbiziko partean artearen gaiñean itz egin zuen eta arzuloetako artearen gaiñean. Gero Santimamiñeko eta beste toki batzuetako fotografia batzuek proiektatu zituen, konparaziñoen bidez zenbait argibide egiñik. Adierazten du nola arzulo orietako gizonak etzuen pintatzen gauza politik egiteagatik, baizik-eta artea erlegiñoarean servituzuan zegoala. Pintore-azti aiek, gaiñera, erlegiñoarean biñdez lortzen zuten bizitzako bearrizan eta esturen erremedioa, au da, animalí motaren bat ugaritu zedin edo animalí lodiak eta koipetsuak urreratu zitezen edo eiztariak zuzenean aurkitu zezaten animalíaren biotza eta leenbiziko golpean il.

Adierazten du ere nola dibujuen lerroetan sarri agertzen den troskak edo aitzetako beste biribiltasunen batzuek eragindako influxua.

Artezko sekulako obrak agertu zituen, batez ere bisonte baten buru errege-tajuzkoa, Orienteko jauntxo-itxura ematen zion bizarreakin eta koroa ziruditen adarrakin, buru osoari nortasun sendoa ta agintari pentsamentu sakoneko irudia jartzen ziela.

Bizkaiko Diputaziñolari zorionak eman ziozkan Santimamiñen egin duen lanagatik eta arzulo ori ikuslearentzat eroso jarri duelako. Periodisteri zirikatatxo bat bota zien eta etzuten oso ongi artu, benetan uste baitute lan ederra egiten dutela propagandan eta ezpaitira gai auetan amets egiten duten bakarrak, askotan besteak baiñio amets gutxiago egiten omen dute.

Gente ugari egon zen entzuten eta gazte-gente asko ageri zen.

EUSKAL ASTEA SESTAO-N

Euskal ikasleak antolatuta euskal aste bat egin da burdin-erri ospetsu aretan. Leenbiziko egunean, otsailleko 16-an, Gregorio Larrinaga jaunak itz egin zuen euskal-literaturaren gaiñean "Cine Amezaga"-n, eta gero "Danok bat" Portugalete-ko orfeoiak zenbait euskal kanta ederki baiñio ederkiago kantatu zuen.

Otsailleko 19-an, Patronato-ko zinean, gabeko zortziretan Juan Gorostiaga jaunak folkloreaken gaiñean itz egin zuen, eta gero "Laguntasuna"-ko dantzariak beren dantzekin eta txistu soifuekin alaitasuna erein zuten. Txistulariak konzertu eder bat eman zuten.

Otsailleko 23-an, "Cine Amezaga"-n, goizeko amaika ta erdietan lerro auek idazten dituana izan zen izlaría. Sestao-ko Alejandro Etxebarria jauna izan zen aurkeztu ninduana, eta esan zuen biotzaren barru barrutik esan bear dugula "gure" Euskaltzaindia. Labur egin nuen nik itzaldia, Euskaltzaindia zer zen, nola sortu zen eta euskera errez ikasteko modua begien aurrean ipiñirik. Gero "Txinpartak" Euskaltzaindiko ormen barruan sortu ta azi den taldeak egin zituen

kanta, dantza ta teatrozko lantxo batzuek, akordeoia ere agertu zelarik. Gentea oso pozik atera zen.

La bada beste errietan ere mogitzen diren onelako gauza ederrak antolatuzera, ain obra eragillea egitera.

“AGRUPACION CORAL
DE CAMARA DE PAMPLONA”
BILBO-N

1958-III-9.—Sarasate-ren monumentua eraikitzeke sortu den komisiñoak antolatuta, Buenos Aires teatruan goizeko amaika ta erdie-tan, Iruñeko koru ezagun onek konzertu eder bat eman du.

Guztira amalau boz ekarri dituzte; sei gizezko ta zortzi emakumezko. Direktore Luis Morondo jauna izan da.

Koru onen birtuterik aundiena bere zeaztasuna da. Gaiñera ez-tu boz nabarmenik, eta ori oso gauza ona da koru batentzat, divorik ez izatea.

Programa ongi aukeratu bat aurkeztu dute. Leenbiziko partean:

“Villancicos y Madrigales.” Anónimos.—Oso ongi,

“Eco.” Orlando di Lasso.—Lilluragarri.

“Sanctus.” C. de Morales.—Obra altura aundikoa.

“Campanas.” Luis Senfl.—Besteen aldean apurtxo bat baju-txuago.

“Responsorium V.” T. Luis de Victoria.—Obraren mistizismua izugarri ongi agertu dute.

“Concerto para mezzo, tenor y coro a capella.” Paúl Arma.—Obra oso zaila izanagatik ederki.

Bigarren partean:

“Tres pequeños poemas.” Arturo Dúo Vital.—Fiña.

“Cuatro canciones españolas.” Manuel de Falla.—Benetan ona eta fiña. Entzuleak adi adi egon dira irugarrenean, “Nana” izenekoan.

“Cantos canarios” (Suite). Teobaldo Power.—Benetan gauza ona ta fiña.

Neke aundi gabe kantatzen dute, eta au ongi dakiennen señailea da.

Gentea oso ixilik egon da denbora osoan, eztula bera ere loturik adi adi, matiz txikienak ere bereganatzearren.

Ainbeste txalo irabazi duten ezkeru iru kanta labor eman dituzte programatik kanpo, ta azkenez “Agur jaunak”, kantariak apurka apurka barnera sartzen zirelarik, kantuan emakumezko bakarra di-

rektorerik gabe gelditu arte. Txaloak luzaro iraun dute bero bero, adierazirik koru txiki onek entzuleak guztiz irabazi dituela.

Ala ta guzi ere entzun dut irteeran euskal-kantaren bat ere sartu bear zutela programan, badaudela onak-eta. Norbaitek, Bilbo-n bizi den nafarra bera, erantzun du Bilboko publikoak asko eskatzen duela alako arazoetan eta au gogoan edukirik egin dela aukerarena. Baiña berriz: Euskal-kantak aukeratu balituzte ezitzaien ainbeste eskatuko.

Egia ote da euskal-musika ezteela allegatzen programa onen parrera? Ni, Orixe-k esan oi duen bezala, alako iduritu batek artua nauka. Dena dela Euskalerriko musikalariak erantzungo digute eta alde ta kontra arrazoirik asko emango.

AURRAK TEATROGIÑEN MUNGIAN

Jesus Maria Arenaza, Euskaltzaindiko urgazlea, medikuntzako zeregiñak Mungia-ra eraman dute eta ango egotaldietan aur-talde bat gertatzen ari da teatro-lan bat prestatzeko. Eztago esan bearrik Mungian oso ongi artu dutela asmo au.

EUSKERAZKO DOTRIÑA BERRIA BIZKAIAN

Euskaltzaindiak Bilbo-ko apezpiku jaunak eskaturik Espaiña osorako egin den dotriña berria itzuli duen ezkeroztik, sekulako giroa nabaritzen da Bizkaiko erri euskaldunetan euskerazkoaren inguruan. Diñoskuenez, erri askotan aurrik geienak aukeratu dute euskerazko itzulpena.

Ain zuzen ere, auxek dira Lekeitio-tik artu ditugun berriak, Pedro Jauregi jaun apaizari eskerrak.

Leen, apaizaren gogoari izan ezarzen ere, aurrak dotriña erderaz ikasten zuten, eta katekista bakoitzak azaltzen zuen euskeraz aurrak erderaz ikasi zutena.

Ikastaro onen asieratik guztiz aldatu da eta geienak euskeraz ikasten dute dena, ezer ezta kitenen seme-alaba batzuek izan ezik.

Dira: 257-k euskeraz eta 18-k erderaz, aurrak, bai neska ta bai mutil; 217-k euskeraz eta 14-k erderaz, zazpi urtetik gorako mutillak; 225-k euskeraz eta 17-k erderaz, zazpi urtetik gorako neskatillak.

Katezismuak 38 katekista ditu, denak ongi itz egiten dutenak euskeraz. Leenbiziko momentuan nekezia apur bat aurkitu zuten irakurtzeko, oiturarik ezpaitzuten, baiña azkar artu dute erreztasuna.

MISIÑOAK EUSKERAZ BILBO-N

Aurten, Martiko 10-etik 16-ra misioñak egon dira San Juan-go eleizan. Aita Martzel ta Aita Eleuterio pasionistak izan dira misioñolari. Gentea ugari egon da eta benetako poz aundiarekin entzun dira sermolari trebeon itzak.

Jesusen Biotz Sakratuaren eleizan jesuitak antolatu dituzte neskaentzat, Martiko 16-etik 23-ra. Sermolaria A. Anastasio Endeiza zen, baiña geixotu egin da eta A. Juan Antonio Goikoetxea etorri ba bere orde.

Bilbo-ko neskamerik geienak erdal-errikoak dira azken urteotan. Ala ta guzi ere naikoa euskaldun dagoela oraindik ikusi da, zeren eleiza oso beterik egon baita.

“TXINPARTAK” ERRIETAN ZEAR

Euskaltzaindiko euskal-antzerki-talde ezagun au azkenaldi onetan egon da Martiko leenbiziko egunean Astrabudua-n, Parrokiako salan.

Martiko amabostean, arratsalde ta gabea eta urrengo goizean, Eibar-ko Amaya teatroan. Batez ere gabeko funtziñoan guztiz beterik egon zen, eta Eibar-en utzi duen giro ona aundia izan da benetan. Kaleetan zear entzun genduan “euskerearen errezurreziñoia datorrela”.

Martiko emeretzian, San Jose egunez, Markiña-ko frontoian. Agerre arrijasotzaille famatuak ekiñaldi bi egin zituan, eta Deunoro Sardui bertsolari gazteak bertso batzuek bota zizkan Markiña-ko erriari.

EUSKALERRITIK ZEAR GOGOETAN

1958-III-2.—Itxasotik Bilbo-raiño sartzen dan ibaiak erdibituten ditu erri euskaldunak eta erdaldunak. Euskaldun partean dago Leioa, mapa, dokumentu ta eskribuetan beti *Lejona* idazten dana, eta orre-gaitik erderaz be olan esaten da.

Domeka goizean abiatu nintzan arantza Bilbo-tik. Egun euritsua benetan. Trenean Axpe-raiño eldu nintzan eta andik Udondo-raiño oiñez trenbidetik. An neukan itxadoten Jesus Bilbao adiskidea eta Leioa-rako bidea, artu genduan.

Bilbo-tik itxasoraño Nervion ibaia fabrikaz beterik dago. An bai dagoela dirualdia sartuta eta andik bai urtetan dauela diruak aberatsak aberatsagotuteko! Izan be itxasorantza goazala eskoi-aldean Neguri daukagu, aberatsen erria, txalet ederrez apaindua, Sestao ta Barakaldo inguruetako keen aldean garbia ta txukuna, ango biztanle aberaskumeak aukeran bizi dituana. Egia esan, alde andia dago ba-

tetik bestera, ta baita kanpotik datozen beargin asko bizi direan txabolelara be. Niri orrek bereala ekarten deust gogora danon buruan bizi dan kezka bat.

Udondo-tik Leioa-rako bidean "Unquinesa" fabrika ertzetik giñoiazan, ibai nagusiko erreka-besoaren ertzetik. Errekaren bestaldean ortu zelai bat dago, arbolak eta ango bizibide guztia fabrikako gasak igartu dituana. Erreka-egalak be kolore larri batek artuta daukoz. Ortu aretatik vendejea artzen eben nekazariak eztabe izan beste erremiorik fabrikako beargin egitea baiño. Eztakit nik zelan kimika-fabrikako gasak erre eztituan inguruetan bizi direan gizon-emakumeak, ortuetako verdetasuna erre dauen lez. Batek badaki! Usaiña be benetan nazkagarria andik pasaeran, Baiña gu Leioa-ra giñoiazan.

Gure asmoa bertsolari bategaz egotea zan. Beste adiskide Leioaztar bat artu genduan bidean, eta erriko azpiko partean egin dabezan eta egiten ari direan etxe moltoak ikusita, erdaldunez beteko direanak euskaldunez baiño geiago, eldu giñean. Bidean meztatik urteeran gizon eta emakumeak mordoza agurtuten genduzan, euskaldunak geienak. Ume batzuri be itandu geuntsan euskeraz, baiña geienak ezekien, gitxi batzuk ezik. Azkenean taberna baten sartu giñean eta an agertu zan gure bertsolaria lloba bategaz eta beste adiskide batzukaz.

Asmo bat neroan, Aita Zabala bilduten ari dan bertso-sorta nagusia ia zelanbait aberastuten neban geiago; ta ardao zuria edaten genduan bitartean leku aparte batean, adierazo neutsan. An gengoza-nak giñean: Bertsolaria, Luis Llona Libano, berrogeita amar urtekoa ta Leioaztarra; Jesus Bilbao, Astrabuduako; Iñaki Llona, Iñaki Uria ta Rafael Beitia, Leioaztarrak; eta ni.

Gerra denporan erre ei ebezan bere etxean eukazan bertso paper guztiak, eta gaiñera erabagi bat artu eban, geiago bertsotan ez egitea eta ez gogoratutea be.

Baiña alan da guztiz be opatu eustan akordau-ala paperean eskribiduko ebazala bertsolari famau batzuenak.

Adierazo eban zelan Enbeita zanak euskera asko ikasi eban; zelan eurak erabilten zituezan berba asko etzirean sartuten bere bertsoetan; eta baita berak be ori egin guararik zelan batzuetan ulertu eziñeko berbak erabili izan zituan, ta erabili be txarto. Ori dala-ta bere bertso batzuk bein baiño geiagotan moztuta argitaratu ei zirean.

Baiña ori etzan nik beragandik jakin gura neban gauza bakarra. Esan neutsan zelan gurago nebazan bere bertso jatorrak, berben aldetik kezka barik egiñak, zorroztasun ta gizontasun berezkoa eukienak. Eta orretan gure bertsolari onek badauko etorria. Baiña ain luzaroan egon da ezer pentsau barik bertsoen gaiñean! Aspaldikoak dira gau areik, lotarakoan buruan bero bero ebilkiozan bertso guzti areik, ugaritasunez beteak! Biotzeko doloreak ta nasteak eten ditu baiña!

Maite dana ezta aaztuten ain errez eta erabagiak eztabe balio. Barriro urtetan dau, aaztu gura izanda be, apurtxo bat eragin ezkeru, eta ona emen egin euskuzan bertsoak:

Erdi illikan aspaditxuan
Egon da gure izkuntza
Orain tamalez Bilboti datoz
Berari emoten laguntza.

Bete al baleie oba litzake
Emeti daukagun utsa
Bizkaitarraren aldean fiña
Orretan dala giputza.

Bereala adierazo neutsan guk bizkaitarrak be eztogula euki bear gure burua gitxiagotzat eta orretarako aalegiñak egin bear direala. Ortik jatorkuz ain zuzen be kalteak, aalegiñak ez egitetik eta ezin betezko amesak eta nasteak erabiltetik. Eta segidu eban:

Euren moduko izan ezinte
Guretzat naiko samiña
Norek gurekin urtengo leuko
Danak alakok bagiña.

Aren parera eldu eiteko
Badaukagu zeregiña
Baña eztau bear beintzat geratu
Egin barik alegiña.

Eta jarraituten dau:

Sarri askotan neu beifipeiñen
Eginda nago lotsatu
Nok emonikan eztalako egon
Sarri eñ arren eskatu.

Ikeru barik jarraitu daigun
Nai ta asko egin kostatu
Geure izkuntzak daukon gexoa
Egin bear dau osatu.

Bertsolarikumeak direala-ta bere llobeagatik diño:

Geure izkuntza gexorik dao ta
Bear ditu osalariak

Lenaoko zarrak aitzuta gaos ta
Orain datoz barriak.

Osabak baño obeto eitea
Oba litzake lobiak
Gura doguna izan daitezcan
Geu baño askoz obiak.

Agur eginda kanpora urten genduan. Aterri egoan eta gaiñera eguzki ederra, bezperan ta goiz aretan bota zituen euraldi andien ondoan eguzki bikaiña.

Bertsolaria! Erriko eskolea izan dana abadeagaz batera! Zegaitik ezteutsagu bear dan neurrian bultzatu? Zegaitik bizi dira asko euskaltzaleengandik aparte? Zegaitik eztoguz onartuten bere zorrozta-sunak eta zuurtasunak, direan lez? Bera izan da erriko maisua gure izkuntzan eta guk eztogu eskolea bear dan moduan gorde! Maisuak bai, baiña eskolarik ez. Au da izatekoa! Eztakit nik zeri begira egon garean!

Bilbo-n, nire zeregiñetan nagoela sarri etorten jat gogora pent-samentu bat: Euskalerrriaren patua benetan gaiztoa izan dala. Geun-kana ondatu ta barririk egin ez. Alan da duda barik.

“PASIONEA” GATIKA-N

Erramu igandez Iratzeder-ek San Juan-en evangeliotik gertatu duen “Pasionea” egin da Gatika-ko eleiza barruan. Gatika-ko bertako orfeioiak kantatu zuen obra onen musika, Lerchundi-k eginda-koa. Bizkaiko euskerara Eutikio Zulueta Laukiniz-ko parroku jaun-ak egin du itzulpena eta Gatika-ko Domingo Solabarrieta jaun apez-gaztea izan da eragillea ta orfeoiaren zuzendaria.

Gentez beterik egon zen eleiza.

ASTRABUDUA-KO KURUTZE-BIDE BERRIA

Aurrez adierazi zen bezala aste gureneko ostiral santuan Astrabu-dua-n leenbiziko aldiz egin da kurutze-bide bizia. Orretarako zementozko kurutzeak jaso dira bide osoan. San Lorenzo parrokiatik asi ta Axpe mendi tontorreraíño. An, karlistada denboran liberalena izandako gaztelu erori bat dago, eta an bertan ere jarri da kurutze bat, gerra ondoan bakearen gordelari izan dedin: “Jauna, parkatu ezaiezu, ezpaitakite zer egiten duten.”

Parte artu zuten, batez ere, San Antón-go orfeikoak, San Ni-kolas-goak Jesus Gonzalez jaun apezza buru zitela, Txinpartako ba-

tzuek ere bai, bertako "Vera Cruz" izenarekin sortu den kofradia-koak, eta erria. Anaitasun aundia ikusi zen, automovildun batzuek ere agiri baitziren, toki aretara joanak erri arruntarekin naastutzero. Ia, bada, onela gauza miragarri baten zimentarriak finkatzen ote diren. Geroak esan beza.

Astrabudua, ain zuzen ere, Bilbo-ko eremuan dago.

Eguraldia oso duda-mudazkoa zegoan, eta Bilbo erdiko prozesi-ñoak euriaren bildurrez ezezkoa erabaki zuen. Ala ere emen arratsal-
deko zazpi ta erdietan gente mordo ederra zegoan, zuziekin argi
egiñik Axpe tontorrerañio igoteko. Eta ara non euri zaparrada izu-
garri bat botatzen duen, apurtxo bat gerotxoago zearo aterri gelditu
arte. Eta atertu ta bereala, oste osoa usté berekoa bailitzan, denak
asi giñen zuziak piztutzen benetako kemen aundia erakutsirik. Eta
abiartu giñen astiro zuzien artean an geunden guztiak. Egonaldiak
euskèraz ta erderaz esaten zituen mutil gazte batek eta prediku la-
burrak ere berdin pasionista bik, baita erriaren kantak ere. Orrela,
nai zen an zijoazten guztiak biotz barru barrutik parte artu zezaten,
bakoitzak bere erara, eta fede osoarekin joan zitezten Jesukristo-ren
kurutze-bide benetakoa berriz gogora ekartzen.

Bidetik zear gentearen erdian Jesukristo zijoan kurutzearekin,
Ama Virgiña, juduak eta gaiñerako guztiak ere bai, garai aretako
erropaz jantzirik. Amaikagarren egonaldian, tontorrera elduta, Jesu-
kristo kurutzean ikusi genduan billosik, aldamenean kurutze txikiago
bitan lapurrak zeudela, eta sermolaria zazpi itzen gaiñean izketan asi
zen Jesukristo-ren azken arnasaraiño eldu arte, eta momentu orretan
kurutzifikatuari burua erori zitzaion arnasarik gabe eta kredoa erre-
zaten asi zen erria ixil-mixilka. Azken egonaldian Aita Martzel-ek
euskeraz itz egin zuen, eta Aita gurea errezatu ondoan guztiak ago
batez "Agur Jesus-en Ama" kantatu. Beerakoan trumoioren artean
euri zaparrada izugarri bat bota zuen atertu gabe. Zuziak bukatuak
zeuden eta illunpetan jatsi giñen.

"JAUNAREN BIDETAN" ONDARROA-N

Gabon inguruan Ondarroa-n, Eibar-en eta Elgoibar-en "Seaska
inguruan" euskeraz gertatu zuten ondarrutar berberak "Jaunaren bi-
detan" gertatu dute erriko aste gurenerako, euskeraz orain ere, eta
Alameda zineman agertu asteazken, ostiral ta larunbat santuan. "Jau-
naren bidetan" pasiñoko agerkizun bat da, amar iruditan, musika
ta guzti.

Talde eder onetan eun da ogei lagun biltzen dira, eta jostunak
ta gaiñerakoak kontatu ezkeru aun da berrogei, erriko maisua ta al-

katea ere laguntzailleen artean daudelarik, Agustin Zubikaray dugu eragillerik nagosiena.

Ondarruko talde guztiak bat egin dute onelako arazoetarako, erriaren batasun izugarria erakutsirik. Ai olakoa balitz Euskalerrri osoa, eta ibiliko ezpagaña itzen eta topikoen itxuragatik borroka bizian, gorrotoa sortzeraiñoko borrokan!

“TXINPARTAK” ETA MUNGIA-KO TEATROGILLEAK MARURI-N

Aprileko 13-an Maruri-n izan dira Bilbo-ko ta Mungia-ko teatrugilleak. “Txinpartak” ezaguna da arazo onetan, baiña Mungia-ko talde bikaiña leenbiziko aldiz ari zen “Eguen zuri” egiñik. Benetan ederki atera zuten. Taldea osatzen dute amabi neskatilla ta mutikok ta iru gaztek, Jesus Maria Arenaza erriko medikua buru dutela. Txalorik asko irabazi zuten guztiak.

Irteeran bertso berri batzuek zabaldu ziren.

ALFONSO IRIGOYEN

JAN-EDANAK

Teodoro Bardají, bein baño geiagotan atal ontan izendatutako Aragoitar sukaldari ospetsua, il zaigu.

Azkeneko urte auetan Madrid'en bizi zan, baña len denboraldi luzeak Euskalerrria'n igaroa zan, ta iñork gutxik bezala ezagutzen zuan gure Sukaldea.

“Egia bada —zìon atal ontan bertan orain urte bi argitaratu genuen eskutitz batean—, Dionisio Pérez'ek esan duan bezala, España'k erakutsi ziola Europa'ri jaten, Euskalerrria izan da noski España'ri sukalkintzan, España'ri kozinan erakutsi diona.”

Ta eskutitz artan bertan EGAN-i buruz onela zìon: “Zorionak..., aldizkari ernagarri ortan egiten ari zeraten lanagatik.”

Teodoro Bardají, iñolaz ere, ta gure ustez beintzat, Europa guziko sukaldari onenetako bat zan. Ta gure ustez bakarrik ez. Luis Antonio de la Vega'k, oraintsu argitara eman duan “Guia Gastronómica de España”-n, “autoridad máxima de Europa en asuntos gastronómicos”, deitzen dio.

Jaun Zerukoak eman dezaiola betiko atsedeen-pakea.

* * *

Egunen batean argitaratuko ditugu EGAN-en Bardají'ren jaki-prestaera berezi batzuek. Euskalerrria'koak dira guziak, eta berak bidaldu zizkigun il baño illabete batzuek aurretik. Arront-samarrak dira, baña oraindik egundano iñon azaldu-gabeak.

* * *

Donostia'n, ta Pysbe'k antolatua, joan dan Epaillean emengo, Frantzia'ko ta Portugal'go bakallao-arrantzale ta tratalariaiak bereal-diko batzar bat egin zuten.

	Postres		Almuerzo
	Tortino de cielo		Ensalada de shangurro
	Petits-choux		Gambas cocidas
	Brazo gitano		Cigalas
	Pudding de frutas		Chipirones fritos
	Tarta de manzana		Lenguado de la casa
	Lenguas de gato		Cocochas fritas
	Magdalenas		Merluza frita
	Hielados		Langostinos a la plancha
	Caramelo - Chantilly - Naranja		Gambas fritas
	Café		Bacalao Nicotina
			Bacalao Vizcaína
	Pastarillas azules		Bacalao pil-pil
	patatas Soufflé		Almejas marinera
			Cocochas en salsa
			Merluza en salsa verde
			Chipirones en su tinta
			Angulas de Aguinaga
			Rapé a la americana
			Zarzuela de pescado
			Langostinos americana
			Shangurro
			Vinos
			Blanco Monopole
			Tinto Vña Real Oro
			Conac-Carlos I.
			Hennessy

Jakiña, orrelako batzar guzietan oturuntza bat naita-naiezkoa izaten da, ta batzar artan ere egin zan bazkari bat, baña, alazankoa, ez badaezpadakoa...

Irurogei ta amar maikide bildu ziran, ta Nikolasa-jatetxe ezagunak gertutako ogei ta amar-bat jaki —geienak arrai-jakiak—, bata bestearen atzetik, irentsi zituzten.

Zenbaki ontako beste orrialde batean ikusi lezake irakurleak jakierrenkadaren fotokopia.

* * *

Ipar-Amerika-aldeko arrai jator eta berezi bat, laister gure itxa-soetara, ta emen azitzeko asmoan, ekarriko ote duten, entzun degu.

Arraiak inglesezt *Striped Bass* izena du, ta lupiaren antzekoa omen da.

Arrai ugari ta merke-samarra izan arren, txit ona ta gozoa omen da, ta, egungo egunean, Ipar-Amerika'n oso *modan* dago.

Lengo urtean, Ingalaterra'ko Erregiña ara joan zanean, agintariak Walford-Astoria'n eskeñi zioten afarian, arrai au izandu zan jaki bat.

Ona emen oturuntza artako *menu* osoa:

South Carolina Green Turtle Soup.

Long Island *Striped Bass* with Champagne Sauce and Golden Fleurons.

Filet of Beef with Truffle Sauce.

Walford Savarin au Rhum.

Haitian Cofee.

* * *

Paris'ko *Cuisine et Vins de France* aldizkarian argitaratu da oraintsu idazlan ernagarri bat Oporto'ko ardoaz.

Idazlan ortan bere egille Pierre Berchoux'ek dio, enura gabe, Oporto'ko ardo-etxerik garaiena Ferreira deritzaiona dala.

Ta zuzentzen dizka bere nagusi Jaime Olazabal jaunari goramen bereziak.

Olazabal jaun au donostiar zaldun *Don Tirso* zanaren billoba bat da.

* * *

Oraintxe, une ontan bertan, eldu zaigu eskuetara, egilleak berak bidalduta, José María Buska Isusi jaunaren "Alimentos y Guisos en la Cocina Vasca"-ren ale bat.

Eskarrikasko, adiskide. Ta urrengo zenbakirako gertuko ditugu, zure liburu dotore ta ernagarriaz, errenkada berezi batzuek.

* * *

Lengo egun batez Donostia'ko arrandegian entzundako elkarriketa.

—Ze balio dute kokotxak?

—Kokotxak? Berrogei ta bost pezeta.

—Kiloak?

—Ez, Kilo-erdiak.

—Aitaren eta Semearen...! Ezta zerorren senarrarenak balirake ere...

A. A.

BUZKANTZAK

Udazkenean, egoaizea askaturik urrutiko mendiak argi eta urbil ageri zaizkigunean, garo gorria tontorka daramaten gurdiak astiro dabilzanean kamio eta bide-xidorretan barrena, asten da zabaltzen Goierri-aldeko sukaldetatik usai gozo ezagun bat: buzkantz-usaia, ardi naiz aarien odol eta gantzez egiten diran odolkiena.

Jan, ordea, eztira ainbeste jaten San Martin inguruan eguraldia oztutzen asi arte.

Jaki sendoa eta atsegiña da buzkantza. Nekez arkituko dezu berdiñik bi leku berezitan, nork bere errezeta zaarra gordetzen baitu etxe bakoitzean. Zenbait erritan, gaiñera, Zaldibia'n esaterako, arraultzez betetzen dituzte odolez bete bearrean.

Edozein errezeta zaarrek balio du, ordea, arretaz egin ezkeru prestamenak. Betegarriak omen dira, baiña bear bezala maneatu ez-tiranean bakarrik dira pixu eta biotzerre-iturri.

Aspaldi asiak gera noski euskaldunok buzkantzak jaten. Erririk gienetan beintzat odola da aurren-aurrena jasotzen dana animali bat il ezkeru eizean naiz etxean. Ori egin oi degu aari, arkume ta txerriakin.

Eztitugu buzkantzak atzerriko arrozaz betetzen. Emen sortzen diran barazkiez baliatzen gera orretarako. Usaia, berriz, bertako basalandareak eta munduko lau bazterretatik gure mariñelak ekartzen dituzten bixigarriak ematen diote buzkantzari.

Larunbatetako afari-meriendan jan oi dira buzkantzak, asteko lana bukatu ondoan. Baserrietan ere egun jakifiak izaten dituzte aziendak iltzeko.

San Martin-egunean (ori baitute patro) nai-ta-ezkoak dira buzkantzak Urretxu'n, meriendan edo afaritan. Baiña, santu ark kapa

erdibitu eta banatu egin zuen modura, erdibitua ageri da Urretxu'ko oitura, eta Zumarraga'koak dira oitura ortaz baliatzen diranak.

Maiz jaten dira gaur dan egunean buzkantz kaxkarrak, ezpaitira ia etxerako egiten. Tabernariak, berriz, buzkantz ugari egin nai, nekerik eta gasturik gabe. Orrezaz gaiñera, eztituzte aziendak ondo aukeratzen eta ardi zarrak, bear dan bezalako gizenik gabeak, il oi dituzte.

Errezeta zaar oriek galtzerik edo aldatzerik nai eztedan ezkerro, emen dijoakizue nereea. Ezta, noski, gaurkoa: orrela egiten zituzten buzkantzak orain 80 urte nere aiton-amonen arategian, eta orduan ere zaartzak omen zeukaten errezeta.

Juana eta Kasimira izeba zanak irakatsi zidaten. Aiek egiten zituzten buzkantzak, gaiagatik eta prestamenagatik, etzuten parerik.

Aukerako azienda iltzea izaten da aurrena. Bildotxak, zikiroak eta ardi antzuak izaten dira onenak. Ondo aziak badaude, gantz on eta ugaria ez ezik, aragirik onena ere ematen dute, bigantxena baiño obea.

Neurriak, litro eta kilotan ipiñi ditut, errazago uler ditezten, irakurleren bati buzkantzak egiten astea gogoak emango balio ere.

GAIK ZENBANA:

Gatzatu gabeko odola, 2 litro t'ardi.

Ardi edo aari-gantza, ondo txeatua, 2 kilo.

Tipula gorria, 6 kilo.

18 porru larri (zuria bakarrik).

6 piper min, ondo txeatuak.

Klabo txigortu ta eioa, zorrotxo bat.

Anis txigortu ta eioa, zorrotxo bat.

Piper beltz txikitua, iru zorrotxo.

Loragiñoa, txigortu ta txikitua, iru zorrotxo.

Kanela txeatua, zorrotxo bat.

Gatza, nai adiña.

Zorrotxoa dendetan saldu oi duten neurria da. Bixigarriak etxean txeatu bear dira beti.

PRESTAERA:

1.º Tipula-porruak, ondo txikituta, poliki egosi bear dira beren saldatan amarren bat orduren bitartean. Bota bekie ardi-koipe piska bat. Tipula-porruak, ordea, ez tute iñolaz ere prejitu bear. Ai illun baten itxuran agertuko dira amar orduren buruan. Bezperan asi oi dira lan au egiten.

2.º Ontzi batean naasten dira odola eta koipea: onek, esan be-

zala, ondo txeatua bear du izan. Naas bitez ederki, gei bekie tipulaporru-
aia, eta naas berriz ere.

Lurrezko ontzia izaten da egokiena onetarako: epel xamar baldin badago, ezta koipea geiegi ziatzen.

3.º Bota espeziak eta naas ongi berriro. Bota gatza.

4.º Ondo garbitutako esteak bete bitez.

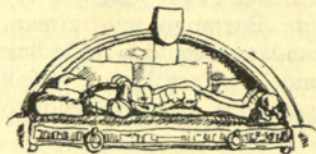
5.º Egos bitez ordu-erdi batean koipedun porru-saldatan, ondo gatzaturik ager ditezefio.

Jan baiño leen, egos beste ordu-erdi batean.

Buzkantzak jan ditezke egosirik, errerik, prejuritik, aza-babarrunakin nai bada. Berebizikoak dira, nolana ere. Ongi maneatu badira, eztiote kalterik egingo urdailleko makurrik eztuenari.

Kontu, ordea, edariakin. Ez beintzat urik edo ardo motelik edan. Ardo beltz andia eta lodia izaten da onena.

Joxe Mari BUSCA ISUSI

Naas Maas

Euskal-Linguistikako Biltzarrea

Donostian bilduko da Irailean iruzpalau egunez, euskalari eta linguista jakintsunen batzarre gora bat. *Urquijo* Mintegiak, horren antolatzaileak laster edatuko du leeneko zirkular bat xetasun batzuk emanez.

Bizkitartean derragun izango dirala Linguistikako lan berezien azalpenaz eta jardukiaz landa, ikuskari edo jaialdi zenbait, etorri-ko zaizkigun kampotar eta arrotz jendeen jostagarri.

Euskal aldizkariak

Baztango Arizkun errian argitara ematen dute hango apezek ALKARTASUNA daritzan aldizkari pollit bat. Geiena erderaz, euskaraz ere zerbait ba dakarra, eta gaude ongi-etorri bat ba lukela, zerbait geixeago sartzen balute Baztango mintzairean, bereziki Ameriketean dauden ainbeste arizkundarren gandik. Bide batez argitaratuz hangoen karta laburrak, Luzaideko Parrokiako orriak egiten duen bezala. Gure goresmenak arizkundar apez jaunendako.

* * *

LUZAIDE-ko Eliza-gizonek duten Eskolategi batean aurrei euskaraz irakasten diete. Eta oraintsu arte euskara etzakien aur baten izkiribu bat eman nai dugu hemen, irakurleen atsegiñerako.

ZOZO KAFIA

“Egun batez mutiko bat yoan zen baratze batera eta ikusi zuen arbola baten gainian zozo kafi bat bortz zozo kumekin. Gohotik artuko

zituen zozo kumiak bana pensatu zuen apezari galde egin bear zakola eia bekatua zen zozo kumien artzera (). Biamunian yoan zen galde egitera apezaren etxera eta unek erran zakon bayez bekatia zela.

Bulta baten burian apeza yoan zen baratze artara eta artu zitin zozo kumiak. Dembora gutin burian mutiko ura yoan zen eskontzera eta galde egin zakon apezak: —Nai dusu Mari zure emaztetako Eliza ama sailduak manazen din bezala?— Ez, utziko dut zuretako, zozo kumiek bezala, errepostua eman zakon mutikoak.”

* * *

HERRIA astekaria.—Baionan argitara ematen den euskaldun pa-pera guttiegi ezagun da oraino gure artean; alaa, uste dugu hor ikas dezakegula erriko euskara jatorra, iñungo gramatikan baino obeki zerbait dakigunek. Orai zabalago eta edertuago eldu zauku bere mol-diztegi berritik, sail berriekin.

Bereziki aipagarri dira Ameriketa-koen eta soldadu daudenen karta bixi eta agitz jakingarriak, ala nola irakurleen letrak; berdin *Bihotza mintzo* daritzan gazte eta amodioaren xokoa, IRRI SOLAS sail baitaezpadakoa aaztu gabe; ezen gero eta beharrago du mundu hits eta illun hunek irriaren sendagailua. Astekariaren zuzendari eta lankideek artez dituzte euskaltzaleen goresmenak.

Kantarien txapelgoa HAZPARNEN

Lapurdiko hiri eder hortan egin gogo da Maiatzaren leen igan-dean euskal kanteen nor geiagoka edo txapelketa bat. Kantari pre-sentatzen direnek (*banazka*), ereman behar dute kuaderno batean gogoz eta buruz dakizkiten kantzak. Eta sariak ez dira ematen boza askarrari soilik; kasu geiago egiten diete kantueri, letrari eta soinuari, bai eta ere kantatzeko tankera eskolatuari. Emendik ere joan ditazke. *Ligi* errixkan joan diren urteetan egin izan diren kantari biltzarrek arrakesta aundia izan dute.

NADAL nobela saria

NADAL izenarekin Barcelona'n egiten den urteoroko txapelgoan sariztatu dute leen saria-rekin 1957 urterako ENTRE VISILLOS izen-datua nobela. *Carmen Martín GAITÉ*-k izkiriaturia. Ezta leen emaztekoa sari jori hori irabazten duena. *Sánchez FERLOSIO* beste idazlari baten emaztea da. Etxeko etxeko ari bide dira.

Hil berriak

Oxobi *hil zaiku*.—Dударik gabe gaureguneko garai huntan izan ditugun olerkarietan, goien maillakotako bat itzali zaiku. Izpiritu bizikoa, adimendu argikoa, luma erreza eta euskara aberatseko gizona ginuen MOULIER apezua. Bidarraien sortua, Euskaltzaindiko egiten zen eta aunitz merezimendu irabazi du euskal zaleen artean.

Bere **ALEGI**AK nork eztu ezagun? Ahantzi gabe beste ainbeste euskal izkiribu eder, aipatzeko ditugunak merezi tuen bezala beste aldi batean.

Oraikotz lekuaren faltan berri soilla ematen dugu, **EGAN**-eko zuzendarien **biotz**min aundi baten erakuspenarekin batean.

ARGENTA-ren hilberria

Ataulfo **ARGENTA** musikalaria eta orkesta gidari aipatua hil zen urten asieran **Madri**len bet-betan, berrogei eta zembeit urteetan. Musika-gizon trebea eta ikasia zen eta gure mugetatik harat ongi eza-guna. Euskaldunen adiskidea zen eta oraino belarrietan ditugu **Donosti**ako **Radiotik** elkarrizketa-interview batean Euskalerriko musikalariez eta euskal eresiarendako esan zituen ele sarkor eta maitagarriak.

Julian TELLAETXE

TELLAETXE pintore iduriegille ospatsua hil zaiku **LIMA**-n. Lekei-tio-ko semea zen eta itsas-gizona bezala ere ibilia. Bere artista-merezimenduak ezagutuak izanik eta, azken urte oketan **LIMA**-ko Eskolategi batean zegoen **Irakaste**.

Norbert TAUER jaunarendako

EL BIDASOA astekarian ikusi dugu **TAUER** gure adiskide onaren gutun bat euskaraz, bere betiko suakin eta jarraipenarekin gure mintzairaren alderakotzat.

Izkiribu hortan opa dio **Aita Patxi Echeberria**-ri saia dadin leen bai leen argitara emateko **Biblia**-ren itzulpena.—**Aita Olabide** zenaren langaia da euskal itzulpen hori. Ausartatzen gara gure adiskideari esatera, **DUVOISIN**-en **Biblia**-ren itzulpen osoa argitaratua dagola aspaldi; 1859 urtean xuxenki, **Bonaparte** Prinzearen aginduz, eta bere zigiluakin leen orrialdean. Bere titulua da. Testament zahar eta berria/**Duvoisin** kapitainak/**Latinezko** bulgatatik lehenbiziko aldiko/**Laphurdiko** eskarara itzulia/**Luis Luziano Bonaparte** Printzeak/argitara emana/**zigilua/LONDRES**-en, 1859.

Liburu hau kasik ez da ezagun. Aatik merezi luke; eta argitara baledi oharpenekin, atsegin lukete euskaltzaleek, *Durvoisin*-en euskera baiño ederrago eta aberatsago eztelako errez arkitzea. Xaupen aundiak behar lirake ordea; eta Biblia beti izanen da jende ikasi eta jakintzale guti batzuen irakurgaia.

LIEDER *kantari bat Donostian*

Ez dugu nai aipatu gabe utzi duela egun batzu entzun dugula bozkario aundiakin, USANDIZAGA jaunak igandeetan emanazten dituen konzierto batean, OLARIAGA anderearen kantaaldi bat xarmagarria. Kantatu zituen Garbizu-ren euskal eresi eder batzu, abots ezti, fiñ, eskolatu batekin, tankera xoragarri batean.

Eta oldoztu ginuen "lieder" estilo fin hori on litzakela geiago baliatzea konziertotan gure kanteen erakusbide. Goresmenak merezi dute eresialdi horren antolazailleak eta orozgainetik OLARIAGA andereak.

APAT-ETXABARNE

ADABAKIAK

"A. Etxeberria.—Itzez itz eta *coma* bat ere aldatu gabe argitaratzen degu zure eskutitza.

"Donostia, 1958 Ilbeltzak 31."

EGAN-en Zuzendaritzari:

Pozik irakurri oi dut EGAN zuen errebista ederra, eta ondotxo ezagutzen ditut bertan azaldutako artikuluak.

Orrengatik lengo egunean, "San Sebastian" urterokoa nere eskuetara zanean, eta an agertu dan "Antxeta"-ren artikulu bat irakurtzean, oiartzun gisako zerbait igarri nion. Eta nere etxean gero EGAN-en sorta aztertzen asita, bereala topatu nuan kakoa: Donosti zaarraz "Txillardegi"-k idatzitako artikulu baten antza zuala, alegia, "San Sebastián" errebistarenak.

Arritu egin nintzan. Ureña jauna etzan konturatu noski. "Antxeta" ori zein dan, berriz, ez dakit. Bestalde, ta egia esan, ez nuke nai nik eskutitz onen bidez iñori txitxareak naastu. Baña, orrela jokatzea, ez da dotore oso. Ezta zillegi ere noski. Irakurri ta konparatu, bestela, ondoren ipintzen ditudan parrafoak.

Euskeraren onerako zuen aginduetara,

A. Etxeberria."

Txillardegi'renak:

"Egun aietan etzirudien Donostia'k Gipuzkoa'ko erria, Lapurdí'koa baizik... Babel-dorreren bat ematen zuen gure uriak. "Jaun" eta "Andere" ba zioten euskaldunak, "En" ta "Na" gaskoiak, "Señor" eta "Señora"

Antxeta'renak:

"Donostia, Gipuzkoa'ko erria baño geiago zirudin Lapurdí'koa. Orduko Donostia egiazko Babel-dorre izan zala esan diteke. Euskaldunak "jaun" eta "andre" zioten. Frantzesak "monsieur" eta "madame". Erdeldu-

erdaldunak, baita "Monsieur" eta "Madame" Frantziatik etorriak...

...gerra-plazaren itxura zuen Donostia'k, eta bere ortatik zertorkion ain zuzen ere igarri ezin dezaiokegun izakera...

Arresi barnean zegoena berria zan ia osoro... Santa Mari, Santa Teresa ta San Bizente elizak, San Telmo-komentua... Arresitik at, berriz, etzan ezer aundirik ikusten... Atotxa ta San Martin auzoak, San Bartolome'ren komentu zarra..., ta Antigu'ko etxe mordoia...

Santa Klara-ugartean, onen omenean egindako ermitaren azken abarrak ikusi zitezkean oraindik. Eta Txubillo-tontorrean, ez gaur bezin añaia...

...zaliak eta platerak eskue-tan zeramazitela, geroko tanborrada ta Donosti berria sortu zituzten. "Kaskariñak" eta "Joxemaritarrak" tanborradakin batera jaino zirala dirudi... Frantzi'ko soldadu añañak, beti arropuz eta martxetatarrako prest ainbeste urtez ikusirik..."

nak "señor" eta "señora". Eta gaskoiak "en" eta "na"...

...Donostia guda-plaza zanda. Ta guda-plaza izate ortatik datorkigu donostiarrai gure izakera berezia...

Arresi-barruan zegoen Donosti guzia. Santa Maria, San Bizente eta San Telmo'ko komentuen inguruan. Arresitik kanpo gelditzen ziran Atotxa eta San Martin ausokoak, San Bartolome-komentu zarra eta Antigu'ko auzo nagusia...

Santa Klara ugartean ikusi zitezkean oraindik ermita izandakoaren arri-kondarrak. Igeldo ere antxe zegoen, bañan Txubillo-tontorra etzan gaur bezin apain agiri...

Orratx ba. plateretan eta zali-tan gure oraingo danborradaren sorrera. "Kaxkariñak" eta "Joxemaritarrak", uste danes, danborradakin batera sortuak ditugu... Frantzi'ko soldaduak, apain-apain, arro-arro, eta martxetako beti prest ikusten zituzten..."

* * *

Jakin-zale.—Gaztelera z calandria ta baita alondra deitzen zaion txoriak, euskeraz izen asko ditu. Ona emen gure lankide A. Arrue'k, bai erriaren aotik bai iztegi ta beste orrelako liburuetatik jaso ta bildutako euskal izenak. Guzitara ogei ta amalau dira.

Alauda, alauda-gizen, aloia bortutxori, egatxabal, kalandra, kalandria, kalanbria, larratxori, larretxori, larrexori, llaudeta, perripio, piripio, pirripio, tordantxa, txementxa, txemenentxa, txementar, txirripio, txirripitxitxo, txirri-txorro, txoriandra, txorian-dra-andi, txoriandra-bitarte, txoriandra-txiki, txorlero, txorrero, txorzabal, txozabal, txurlio, txurubio, txuruburu ta txurzabal.

L'tar B.—Ona zer idazten digun irakurle onek Zumaia'tik:

"EGAN 1957, 3-4 zembakian, euskal-itz zerrenda bi dakarzkizu, bigarren saillekoak baña, nundikakoak diran adierazteke, erdal-itzat jotzen dituzu.

"Oietatik batzueri beintzat euskal-usaia artu genezaieke ta, gure artean sasi-jakintsu asko bait-gaude, ara neri otu zaizkidanak:

"*Aresti*—aro esti, iragan asti. *Babes*—barrunbe aitz, "bajo la peña (cueva)". *Gausa*—gait sua, gaiezkoa. *Gezi*—agai zi, agaitz zi. *Garden*—egurats din. *Bae*—bil sare, bilbe. *Alper*—al gabe ar, "partidario de no esforzarse". *Gona*—gerri euna. *Leka*—ale gara, ale azaltxo. *Mais*—amaika aldiz. *Makilla*—ama kill, abar kill, abar billa. *Neke*—nai gabe. *Sendo*—zindo, zaindun. *Triku*—atz eri gu. *Txau*—atz-tu. *Zitu*—azi garatu, azi umatu, azi urtu. *Zupu*—zola pe oi, zulapetu. *Moxal*—motz zaldi. *Onill*—odin bill, odiño bill. *Iradu*—iragan arindu. *Begiratu*: *begi* euskal-itz baldin bada, *begiratu* ere bai, noski.

"Onezkero naiko ta geiegi ere izango da ta ez noa jarraitzera. Badakit ia itz guztiak nork bere gogoko esanaira biur ditzakela. Baña inoiz edo bein ba ditekela biurtzalleak asmatzea esan nai nuke.

"Ala ezpaderizkiozu, berriz, barkatu. Euskaldun akats ezaguna da iztegi zear, onerako edo txarrerako, arrakastaren batzuk egin bearra ta."

Eskerrik asko, aurren-aurrenik, eskutitz atsegin onegatik. Itz-zerrenda ori bidenabar eman genduen, gure izkuntzak ere, besteen antzera, ingurukoetatik itzak artu dituela adierazteko. Lan luzeegia litzake itz oriek banan-banan ikuskatzea jatorri-billa: lan luzeegia eta aldizkari oni eztagokiona gainera. Etimologiak baditu gure artean adiskideak eta etsaiak. Gure ustez, ongi dago eta premiazkoa izan ditekete, gauzarik geientxoena bezala, bere neurrian eta bere lekuan. Baña, esan bezala, aldizkari onek ezu zer ikusirik egiteko orrekin, bidenabar eta iragaitzaz izan ezik.

Nolanai ere, izten jatorria, beste edozein gairen gisa, era askotara azal ditekete: era guzti oriek eztute, ordea, berdin balio. Badakizu nola azaldu oi diran gure artean eguzki eta illargi-illuntzeak. Txinoek, berriz, erensuge bat artzen omen dute bitarteko. Erensuge ori, go-goak ematen dionean edo, oldartzen omen zaio eguzkiari naiz illargiari eta, klik, irentsi egiten omen ditu poliki-poliki; gero, pixka batean gozatu ondoren sabelean, biurtzen omen du aotik aotik irentsi zuena.

Eztugu esan nai orrenbestez zu zeranik erensugearekin ametsetan dabillena: gerok urratu ditugu, bear bada, txinoen marka guztiak. Astiroago aztertu bear litzakean auzia da ori. Geiegizko "noski" bat itzuri zitzaigun itz-zerrenda orren aurrean. Irakur bedi, bada, "agian" "noski"-ren orde z eta kito.

Puntu batean, eta ajola andiko puntu batean, etzera ongi jabetu genionaz. Eztugu beñere esan, ezta esango ere, itz oriek euskal-itzak —eta euskal-itz jatorrak, gaiñera— eztiranik. Erdal-itzak eztirala argi eta garbi dago, ezpaitetzke erderaz erabil: euskeraz erabil ditzairegun ezkerro, beraz, euskal-itz garbiak dira. Gauza bat da jatorria eta iturburua; bestea, oso bestea, oitura eta usarioa. Eta izkuntz-gailetan azkenekoa izan da eta izango lege bakarra non eta noiznai.

Egoki dator beeraxeago aipatzen dugun Garbizu euskal-idazlearen itzak emen ere gogoratzea:

—“Euskeraz nola esaten da “errege”?”

—“Errege” euskeraz ezpada..., “rey” izango dek orduan!”

Mendibil.—Mordollozaleen mordollokeriak ziñetan kezkatzen zaituzte. Beti izan du gizonak biderik zuzenenak okertzeko oitura. Jatorrizko pekatuaren ondorea bide duzu ori. Baiña euskaldunok, jatorrizko pekatu bereziren bat dugulako edo, iñor baiño geiago saiatu izan gera orrelako alegiñetan.

Geiekeria geiegikeriari ari zaio deika, lezea lezeari bezala. Gaurko egoera ezta atzokoaren semea baizik. Begira zer zion gai auezaz duela mende-laurden bat Garbizu euskal-idazleak, Donostia'ko *El Día* egunerokoan:

“Orain larritasunak. Orain arte euskerari nondik bidiak erekiko ibilli gera. Euskerari bidiak ereki bai, baiño al zituzten ateraldi zorrrotz, illun eta traketsenak asmatuaz. Euskerari jantzi berria eratu nai izatia izandu da gizon oien buruauste guzia. Era berriak sortu, esaera ulerkaintzak tajutu, naiz ta euskerari atzaparka len zituen gozagarrri guziak mikaztu. Euskera zapuztu egin dute bai idazle ta bai izlari geyenak ere... Eta euskeraren eitura berri ortara jo dute denak, arrokeriak zirikatuta. Batzuek ondo bearrez gure izkuntza goralduta, edertuta ikusteko gogo biziz. Bestiak berriz bide berritik jo ezkerro euskeraren aberastasuna arkituko zutelakoan edo.

“Zeñek du onen errua? Orrela euskera goratu duten gizonak? Esango dute ez dela kalte orrelako izkuntza aldeko eder-lanetan sayatzia. Ordia gizon ikasi oben goraltzak iñongo buruak txoratu dituzte...”

“Aundi nai onek zaletu egin ditu beste asko, ta iñalaka nondik antz emango dioten dabiltz, puxketa-puxketan lan bat ezin osaturik. Andik jo, emendik ebaki, ezur utsian utzi dute oraintxe euskera. “Yaubea” “jabea” esan biarrian esan ezkerro, dena egiña dagola uste izan dute. Ta gero... nolako ostikuak...!”

“Itzai bakarrai begira dabilznanak ez dute gauz onik egingo. Li-zardi'k eta egin dutena egiteko, euskera errax ta jatorrian ondo aziak biar dute izan. Bestela lotsagarri izango da. Gaiñera nik nerontzat

ez dakit zein berexiko nuken. Euskera dotore ortan utsune asko dago oraindik...

"Lapurdi-erara itz egin nai dute ia denak, eta leno ikasitako esae-rak atzekoz aurrera jarri. "Ekaitzak du aldi": orrela bukatu ezkerodena egiña dago. Eta nik esaten dut, eta gu guziok ere bai: "Ekaitzaldia da."

"Euskeraz itz egiten ez dakitenak izaten dira geyenian orrelako biurrikeriak sortzen dituztenak, eta askori burua aunditu diote. Euskeraz egiten inor gutxik daki. "Automobilla" eta "telefonua" esatia da gutxina.

"Orain arteko errua izan da batzuek euskera berri ori goraldudutelako beste aldeko izkuntza ta idazkera baztertu egin zutelako ustia. Eta ori ez da egia. Inork ez du baztertu. Ez dut uste.

"Orain badakit nik zer egingo duten askok. Lengo oitura guziak alde batera utzi ta euskera xamurra idaztiagatik arrunt ondatu. Geyegi erraxten asiko dira ta atzera euskera lotsagarri jarriko dute. *Ja asten heran "admirableagoa" ta "excelenteagoa"-kin sasoi batian bezela.*

"Euskerak erraxa izateko ez du mordolokeri oyen bearrik, eta apaña izateko ezta oraingo aldiko buruzpide garratz oyen bearrik ere. Euskera jatorra, edozein aldetakoa biño txukunago ta ederragoa izan liteke.

"Entzun gurasoai. Irakurri Mendiburu eta Domingo Agirre'ren liburu goragarriak. Euskeraz idazten asi ta badirudite geyegi nai errekin, indarka ta larri, titare bat ezin egin dutela ere.

"Itz egin bear, eta esaera bat ezin sortu dutela jarrita... Ori al da ba itxura?"

Garbizu jaunaren itzak, luze xamarrak izan arren, merezi zuten onera aldatzea. Bere iritziei eztiegu guztiok berdin iritziko. Nork uka, ordea, etorkizunari igertzen mutilla izan zanik?

Urraburu.—Urrutiegi eramango ginduzke zure galderari erabat eta osoro erantzuteak. Baiña puntu bati ederki dagokion zerbait lande dugun Jon Mirande idazle trebearen eskutitz batean arkitu dugu. Ona zer dion:

"Jon esateko bi forma erabiltzen dira Zuberoako euskalkian: *Joháñe* eta *Joanes* (azkenekoa *Jwañés* oguzten da, *j* gutiz gora-beera Frantzesezkoa bezala); gañeratu bear dut zoritxarrez frantzesezko izenak geroago eta geiago erabiltzen dirala, beti euskeraz mintzatzen direnen artean ere. Baña bi forma oik ez dira osoki zentzun bereko. Joanes piska bat irrigarri zaigu, ta zenbait aldiz erabiltzen dugu notin ezagutzen ez dugun baten lepotik parre egiteko —ene aitak ala erabiltzen du beintzat, alemanez eta ingelesez gertatzen dan bezelatsu: *a Johnnie, ein Hans*. Joháñe, berriz, apainago da ta norbait, frantze-

sez Jean deitzen dutena euskeraz izendatu nai dutenean. JohaÑe esaten diote Zuberoatarrek (Pettarrek, ots, Zuberoa Pekoek, bereren). Adibidez, ni Jean deitzen naute ene burasoek, naiz euskeraz mintzatzzen zaizkidan, baÑa Zuberoan JohaÑe naiz... Nondik datorke berezkuntza ori bi formen artean? Nire ustez, JohaÑe jatorrizko zuberotar forma dalako, Joanes aldiz Lapurdi edo Be-Nafarroatik etorritakoa, ots, Manex-erritik (ain zuzen ere, Manex Joanes'etik dator). Esan dizudan guztia gatik, gañeratu bear dut ala ere gizon batzuk, frantzesez Jean direnak, erriak Joanes deitzen dituela tradizionalki euskeraz, aien lepotik irri egiteko intentziorik batere gabe: ala gertatzen zaio nire osaba bati, guztientzat Joanes Chaho dana (Chaho da Sorhuetako Aiphasorhotarren etxearen izena). BaÑan ori gerta diteke familia batean Jean izeneko bi semeen artean berezkuntza bat egiteko. Bestalde, irugarren forma bat erabiltzen dugu, baÑan gutxi: *Saint-Jean* edo, oguzten dugun legez, *Sèn-Ján*. Nire amaren osaba bat, Arrokiagako Aiphasorhotarren burua, ala deitzen dute guztiek betidanik. Jakin bear duzu izen zenbaiten aurrean *Saint-* edo *Sen-* ori ipintzen dugula aurrizki bezela, ala nola *Mark* > *Sèn-Márk* > *Xemárk*. Ba dut lengusu bat, GarindaÑeko Miranda-Eihartxeko etxekojauna, izen orrekin."

SANTURTZEARRA.—Galdera auxe egiten digu irakurle onek: "Becquer'en obrak irakurtzean, onako au topatu dot berak dakazan Euskalerrri'ko oituren artean guztiz arrigarri: "La fiesta de los ciegos." Noiz ta nun egin da olako jairik?"

Lenengo aldiz jakin dugu, egia esan, oitura orren berri. Arkituko da, ordea, bear bada, *EGAN*-en irakurleen artean guk baiÑo argi oberik duenik. Orrexegatik, guztientzat ipintzen dugu emen zure galdera.

Urrengoari erantzutea, eztagokigu guri, gure erantzunak ezpailuke baliorik. Eztio kalterik egingo, nolana ere, Unzurrunzaga jaunari zure iritzia jakiteak. Ona, bada: "Ez al dozu uste "Kuliska-sorta"-ko liburuen azalak gogaikarri ta aspergarri direala? Beti dibujo berberak gai guztientzako. Liburuaren mamiari dagokion dibujo edo irudiren bat ez ote litzake egokiago, politago, begientzat atsegingarriago ta erosleentzat zirikagarriago?"

ZINEMA

“ELLOS Y ELLAS”.—Zer esan nai izan du Mankiewicz'ek film onetan (zerbait esan nai izan badu, jakiña)? Komedi musikaria, denbora pasakoa besterik ez ote du, bada, egin gogo izan? Onela balitz, zer dala-ta etengabeko alkar-izketa illun ta astun oiek? Marmitako jorian nastu dizkigu puxka ñabar ugariak, literaturari buruzko aburu apur batzuetatik asi ta bizitzaren dantza itxuraz ateratzeko aolkutxoak emateraño, alegia, tartean gizarteko oiturak zuzentzeko arau jakintsuren bat edo beste jaulkiaz, gañera. Sermolariak aaztu gabe, nola ez, bada? Ta oro musika, dantza, abesti, polizi ta neon-argitan igeri.

Alare, ordea, oiek guztiak ez dira aitzaki besterik, benaz jokogriña ta maitemñiaren burruka baita komedi onen gai ta muña.

“Luzatzen bada, burrunzia; biribiltzen bada, pillota”... edo orrelako zerbait esan ote zutelakoan nago zinema-erriko izendun oiek—Mankiewicz zutela maiburu, onek asmatua baita ipuia—, film au sortzea erabaki zutenean. Burnia joka moldatzea ta gizonen griñakin jokatzea, ordea, ez dira berdiñak. Marlon Brando jokalaria lasai orrek Jean Simmons sermolari xaloa La Habana'raño alajaña eramateko jostaketa ta modua ez dira nolanaikoak. Sermoi-lana utziarazi ta kabaret beltz artara eramatea, gerta diteke. Banana kontu piperdu-nak azaltzeko ere era asko dira. Antzea duenak eta izpiritu pixka bat—prantsesen artean badira onetan zenbait maisu— ipui labaiñena ere erabilliko dizu irrist egin eta erortzeko arriskurik gabe. Irriparra ta kilima bigunki eragiñaz, beintzat, bai, gutxienez. Amerikar film au, ordea, lur-loairen maillan dabil alde ortatik, ta alako egonezin edo naigabea sortu zidan. Ez dezaigutela, arren—exenplu sarritxoegiak dira-ta—, Ameriketako biziera ain azpialdeko iragarri. Bestela, beintzat, ez gutxietsia, baizik gaitzetsia izango dala deriz-

kiogu europarren artean Ameriketako zibilizazio ori, gai edozein clerki bait-darabilte tajurik gabe ta zabarkeriz.

Gauza ertsiegi neurtzen dedala diostanari, galdera auxe egingo nioke: lur-txokorik bazterrena ere, politika ta estrategia dala bide, eskuratzeko xurkeririk ez duten oiei, onelako film itsusiz giza-go-goak aienatzeak ez al lieteke eman bear axola geiago?

Zinemagintzan ez balekite! Film onetan bertan badegu Mankiewicz'en trebetasunaren azalpen ezin-bikañagoa. Ikusi badezu film ori, oar zaitte "Dado-jokoaren ballet" zirrarakor artaz. Mutil zailu ta dantzari bigunak mimikaz aragitzen dituzte dado-jokoaren une larri griñatsuak, joko-zuloko giroa ritmu iñarrosгарriz astinduz. Egoaldeko Ameriketako beltzen dantza aragikoiatz gogoratzen nintzan. Ta zalantza gelditu zitzaidan zintzilik: ain animaraño eragiten ote die joko-griñak amerikar oiei, beltz aiei aragizko ziztak bezela?

ANSOLA'TAR K.

"EL HOMBRE DE LAS LLAVES DE ORO" eta "DOCE HOMBRES SIN PIEDAD".—Plutarko'ren oiñatzetan abiatu banaiz, eztaikit zergatik den, bi film auek elkarren antza dutelako ala ain desberdiñak direlako.

Léo Joannon'ek leenbizikoan irakatsi nai ligukeana —eta beti irakasteko asmotan dabilzanetakoa da, noski— auxe da, gutxi gorabehera: eztuela gogortasunak, ezta alderatzeko ere, destenoreko urrikiak eta biguinkeriak ainbat kalte egiten.

Iritzi au noraiño ar ditekean ontzat, enuke esango; eta ori urteak joan-ala, teorian beintzat, gogortasunera makurtuago nagoelarik. Gazte batzuek, aur mukizu batzuek ia, jendartean lotsagarri ta bizibiderik gabe utzi zuten irakasle ark, damu badu bear etzuenean barkatua, eztu asmo sendo gabeko damurik. Urrezko giltzen jabe egiten denean, hotel dotore bateko atezai nagusi, alegia, eta gazte aiek berriro ikustean, eztu ondamendirantz dijoazela jakitearekin aski. Aldiz, berak zabalzen eta errazten die errazten die amilbidea, biotzez damu duen utsegitea berandu bederen zuzentzeko.

Bestearen mamia itz bitan azalduko dizuet. Ikusi ezpaduzute ere, eztuzute orrekin askorik galduko. Mamirik batere baldin badu film batek, itz soillek adieraz dezaketena baiño geiago bear du izan-eta.

Gelako atea itxitzen ari dira sala illundu eta oiala argitzen denean. Amabi gizon gelditzen dira giltzapean: ziñegotziak dira, au da, auzia maitasun-gorrotorik gabe erabakitzeko ziña egotzi duten gizasemeak.

Gaia erabakitzeko, dirudienez, ezta buruauste gogorren bearrik. Labanaz il zuten gizon bat eta gizon orrek bazuen semea, aspaldian

aitarekin aserre zebillena. Deardaka ari ziren errietan, atso batek dionez, gizona gorputz erori baiño leentxeago. Berealaxe, eskallere-tan beera lasterka bizian zetorrela ikusi zuen semea agure elbar bateg. Labana, mutillarena zen edo mutillak erosi berria zuena bezalateg. Mutilla, gaiñera, nola ez?, biurria eta edozertarakoa omen.

Sargori da eta ez tute begiek alaigarririk gela meiar artan. Auziak ere, lañorik ez. Ziñegotzietarik batek baseballera nai luke leenbaileen; besteek, andik kanpora izatekotan, noranai. Eta gure mutilla urka-mendira bidaltzeko ez tute itz bat esatea besterik.

Orrela balitz, ordea, aldegin bearrean giñake gu ere eta eztaukagu baseballera joaterik, kale gorrira baizik. Bearrik, bada amabien artean gizaseme bat txingurria bezain ixilla, langillea eta setosoa. Ez, ezta letradua. Letradua izan balitz, egin zuen gureak aspaldi eta, gureak ez ezik, baita mutil urkatu edo kixkaliarenak. Arkitektoa dugu. iñondik ere, baiña auzi naasiak bideratzen etxeak zutik edukitzen bezain trebea, alaz gutziz.

Aren arrazoibide sotillak, lekukoen esanak deuseztatzeko eta zalantzaren aziak besteengan ereiteko, ez tute agertuko. Perry Mason auzitegian iñoiz ikusi duenak ongi daki gauza oriek nola izaten diren. Azkenean, eta aski dugu onekin, ao batez aitortzen dute amabiek gaizkille gogortua zirudiena ez teta alabearraren jostallu errugabea baizik izan. Errudun ala errugabe, Jainkoak daki, baiña ez genduke iñor txigorrarazi bear azterrenak ongi artu gabe.

Telesiorako, antolatu omen zuen Sidney Lumet'ek, aditzea du-danez, zinemaratu baiño leen. Bere iritzia eta Joannon'ena bat ezta-tozela esan bearrik eztago.

Ez tute alde ori bakarrik. Ziñetanago, gizon azientzat egokiago, ari dela dirudi Joannon'ek. Baiña, ikusleak bereganatzeko setak itsutu duelako edo, aaztu egin da zinemas. Ezta erraz esaten zer egin duen: ikasbidezko ipuia, itzaldia —Pierre Fresnay'k esana, nolanai ere—, film bat ez beste edozer.

Ori da, berriz, zenbait umekeri gora-beera, S. Lumet'ek egin duena; gela itsusiko lau paretetatik irten gabe, gero, Amabi antzezleri azkarren laguntzarekin, ezagunenak Henry Fonda eta Lee J. Cobb direla.

“AROUND THE WORLD IN 80 DAYS” (“*La vuelta al mundo en 80 días*”).—Gorputz geneukan Mike Todd (eta ez tikit emengo Cervantes-zale porrokatuen arao-biraoek ez ote duten orretan parterik izan) berak eragin zuen izena bezain kostu andiko film au aurkeztu digutenean. Sarrearen ordaiña biuritzen dio beintzat bear baiño geiago ezkatzen ez tuten ikusleari.

Jakiña dago aldez aurretik eztela emen arkituko ez molde berri-rik, ez biotz-izkukurik, ez poesi-igortzirik. Cecil B. de Mille'ren tan-keraz egazunean moldatu dute *show* aberats, ugari eta luze (iru orduz gorako) au. Amets bideetan barrena ez gaituzte eramango, txorabiaz ez gaitezen; erakutsi, ordea, erakutsiko dizkigute diruak eta kameraren begi erneak erakutsi ditzakeanak oro: urrutiko lurralde ederrak kolore bizitan eta oial zabalagoan. Eta, munduaren inguru nekerik gabe gabiltzala, lagun-artean gera nonnai: Paris'en, Chinchón'en, Calcutta'n, Honk-Kong'en naiz San Francisco'n. Zein kalean, zein lantegian, zein tren-bidean, zein taberna-zuloan, zein zezen-plazan, or topatzen ditugu Martine Carol, Charles Boyer, Ronald Colman, Marlene eta —eguzkia izar zurbillen aldamentean bezala— Luis Miguel lepaluzea. Eta zenbat eta zenbat beste aspadiako lagun!

Jules Verne'ren liburuak aurtzaroan —eta lotsarik gabe esan dezadan, baita geroago ere— gogoz irakurri ditugunontzat badu film onek beste atsegin-iturririk, aurtzaroko amets-lañoz inguratua ageri baitzaigu. Antolamena, Michael Anderson eta gaiñerakoak direla bide, tajuz egiña dago. Verne pixkaren bat amerikano du dutela esango du norbaitek. Ala balitz ere, elitzake geiegizko kalterik. Oso gogoko baitzituen Verne'k, dakigunez, liburuetan beintzat, zirt-edo-zarteko amerikano arto-ausartak, aien jendetasunak artean geiegi ondatu etzi tuen oitura lasaiak eta tren-bide biurriak.

Cantinflas galtza-jarioak trebe baiño trebeago diardu morrontzan, toreatzean naiz dantzan, oiturazko pailazokeriak apurren bat moarratu dizkiotelako edo. Eta nola mintzatzen den ingelesez? Uzta ohea aterako zutekean ene belarriek besteak ere onen antzera mintzatu balira.

Azkenean, etxean berriz —Londres'en alegia—, zertxobait aldaturik ikusten dugu David Niven'en eskuetan dagoen Phileas Fogg'en garaita eta erorikoa. Orrelako orma-burruntzi tenteak ere ez izaki, Erkiaga adiskideak esango lukean bezala, andrazkoen arteetarik igesegiterik.

“LAS NOCHES DE CABIRIA”.—Erakutsia izan zen film au igaz Cannes eta Venezia'ren izena, besterik ez aipatzeagatik, zearo ixillarazi duen Donostia'ko zinema-aste ederrean. Baiña emen ari naitzaizuen onek eztu jai orietan sarrerarik izaten, ordaindu gabeko sarrerarik alegia.

Dena dela, Fellini'gandik datozkigu azken urteotan filmik ausart eta sarkorrenak. Donostia'ra eldu direnez ari naiz, iritzia zabaltzeko bear nukean oiñarririk gabe, agian. Berak bakarrik eusten diola esan baititeke gerra-ondoko zineman Italia'k merezi onez irabazi zuen izenari.

Fellini'k gizartearen bazter elkorretara eta zoko illunetara du joera, Gorki'k "gizon izanengana" bezala. Etxa-iges dabilizan gau-txoria maite ditu, komerianteak, timatzailleak, baita Cabiria'ren gisa munduan izan den ofiziorik zaarrena duten emakumeak ere; gizarte eta eliz-pillare zurituak baiño areago, nolaini ere. Zakar-artean nabarmenkiroago distiatzen duelako bear bada ontasunaren urre gorriak. Baiña biotz samur baten jabe denaren doakabea! Ezpaitu mundu onetan naigabea besterik ikusiko.

Nork esan non bukatzen den Fellini'gan urrikia, non asten biotz-gogorkeria? Bi aoko ezpata darabil beti eskuetan eta urrikia du ezpata orrek aorik zorrotzena. Adiskide ustekoak murgildu zuen putzutik ateratzen badu asi berrian Cabiria gaizoa, gero zenbait ibillaldi gazi-gozoren ondoan ametsetan ere ikusi eztuen paradisuaren bistaraiño badarama, berriro ere osin-ertzean uzteko izango da bakarrik, etsibear gorrian, poz eta arrotasun-bide zituen lau gauztxoez erantzia.

Zer ote litzake Fellini Giulietta Masina, bere emaztea, gabe? Neke da esaten. Bein bateko Gelsomina gogoangarria, aingeru itxurako pailazo edo pailazo itxurako aingeru ura, Chaplin'ekin berdindu dutenak eztira agitz oker ibilli. Aur-arpegi ura da sor ditezkean biotz-mugida guztien xpillu garbi-aldakorra, irri ta negarra naasian darion iturritxo gardena.

L. MITXELENA

EUSKALTZAINDIAK IPINTEN DUEN URTEROKO NOVELA TA TEATRO-SARIA

DOMINGO AGIRRE NOVELA-SARIA

- a) Edozein euskalkitan idatzi ditezke lanak.
- b) Gaia idazleak berak aukeratu dezake, eta lanak nor berak egiña izan bear du eta ez beste izkuntza batetik itzulia.
- d) Sari bakar bat baizik ezta izango, amar milla pesetakoa eta zatitu eziña.
- e) Lanak Euskaltzaindiari bialdu bear zaizkio (Ribera, 6, BILBAO) lema batekin firmatuta, eta lemaren giltza sobre itxi batean bialdu bear da abenduko leenbiziko eguna baiño leen.
- f) Saria, gabe gelditu diteke egoki iruditzen bazaie batzarrekoeri.
- g) Batzarrea Euskaltzaindiak izendatuko du lanak bialtzeko epea bukatu ondoan.
- h) Izkribuak makiñaz idatzita bialdu bear dira, alde bakar batetik eta lerro-une bat utzirik, folio tamañako orrian ($31,50 \times 22$ gutxi gora beera) gutxienez 150 folio dituala.
- i) Novela saritua Euskaltzaindi onen ardurapean agertzen den "Len eta Orain" liburu-sortan argitaratuko da.

Euskaltzaindiaren gogoia da urtero sari bitara deitzea: novelazko Domingo Agirre sarira ta teatrozko Toribio Alzaga sarira. Ala ta guzi ere aurten novelazkora baizik ezta deitzen, eta datorren urtean teatrozkora. Onek gutxienez ekitaldi bi izan bearko ditu eta obra saritua Bilbo-n agertzeko aalegiñak egingo dira, urtero Euskaltzaindiak iri onetan gertatzen duen artezko ta kuturazko ekitaldian, Euskalerriko arte ta kulturari izkuntzaren bidez eragiteko asmotan.

LIBURUAK

ARRANEGI, *Eusebio Erkiaga*. Itxaropena Argitaldaria (Kuliska sorta, 19-20), Zarautz, 1958.

Eleberri bat ezta egunoroko gauza euskal-letretan, are gutxiago Erkiaga bezalako euskal-idazle batek egindako eleberria.

Aitor dezadan, aurrenik, oitura-eleberri au zearo legezarrerko delá. Eztu egilleak bide berririk urratu nai izan, aski baitzuen zaarrekín bere asmoetarako.

Argi eta garbi ageri da, edozein orrialdetan, egillearen "olerkari-tasuna" eta lirikarako ixuria. Esateko ezta liburu guztian lagun bat baizik nabari: Lekeitio, atzo, gaurko ta betikoa, baiña batez ere egillearen aurtzaro-gaztetangoa.

Lekeitio'ko lur-itsasaldeak, lekeitiarren oiturak, nekeak eta jaiak... Aipatzeak berak dakar gogora Lekeitio'tik urruti gabe jaio zen euskal-novelagille baten izen ospatsua. Ez ote da noraezeko, egiteko orretan sartu ezkeró, *Kresala*-ren oroitzapenarekin borroka astea?

Egia esan, eta ezta gutxi, eztirudi Agirre'ren erraiñuak geiegi artegatu duenik Erkiaga, zerbait lagundu badio ere. Ondarrík ondarranean gauza berberatsu izanik, eztu nolazpait ere eleberri onek arenaren eite larririk. Maitasun batek sortarazi ditu liburu biok, naiz Lekeitio eta Ondarroa ez ain elkarren adiskide izan.

Gatozen Arranegi-ra. Ezin obeki aurkeztu dizkigu Erkiaga'k bazterrak eta oiturak, izkuntza ugari, erraz eta guztira txit egokian. Bere-berea duen bizkaieraz idatzi du, an-emenka bildutako loreak noizean bein sakabanatuaz, eta ezta iñor damutuko. Ederki baiño ederkiago daude, izan ere, izkera osatu eta batuak, literatur-euskalkiak, baiña eztira oraindik gauza novela-teatroetarako.

Gaiñerako euskaldunontzat ain berezia duen Bizkai-euskeraz, Lekeitio'ko itz-esaera jatorretan blei (*ut dicunt*) ageri den euskeraz, azaldu digu bada Erkiaga'k Lekeitio'ren edertasuna. Alde onetatik, ene ustez, eztio batere zorrik Domingo Agirre'ri, ezina badirudi ere, ez jatortasunean ez aberastasunean. Eliz-gizona eztenez, au baiño lasaiago mintzatzan zaigu, bigunkiroago ere bai. Non-nai ezagun da olerkaria, bai irudietan, bai itzak autatu ta antolatzean. Novelagillea olerkariak ito duela esan diteke.

Agertzen dizkigun lekeitiarrak izketa bizia eta berezkoa dute —egilleak sentiera gordeak nabarmentzeko ao zabalegia ematen die-nean ez ainbeste—, itxura polita dute kanpotik, baiña arima-aldean eztarakuste funts eta kemen geiegirik. Ezin-bestean dei egin diela dirudi iratxo odolgabe oriei.

Korapillorik ezak uzten duen utsartea betetzeko, erabateko gogoe-tak ipintzen dira maizegi. Onelakoak, esate baterako: “Ez dau bi-zitzaldi onek beti arpegi berbera, Zerua, batean illun eta ekaitzean agertu arren, urrengoan argi eder zemaigabe ta adu-izpiz janzten daki. Ez dabe begiak oro bateratsu negar-aldi, negar-iturri izateko soillik egiñak ez diralako” (175 or.). Edota: “Goizeko eguantz alai, txuri ta argitsua, sarri askotan egun goibel eta arrats euritsu aldatu oi dan antzera, geuri eder atsegarri iruditutako lendabiziko zantzu ta susmoak, uskor ta antzu ta arnalgabe itzali oi dira” (178). Ederki adieraziak daudenik ezto ukatuko. Eleberri batean, ordea, ez tute beñere non ta noiznaikoarekiko uste-iritziek estaliko emen-oraingo gertarien gabea eta eza.

Erkiaga'ren Leketitio, gertaleku atsegiña izanik, sugerik gabeko paradisua da garraztasunik sumatzeko. Ekaitzen bat edo beste eza-gutzen du aldiz-aldiz, biotzeko eta este goitiko miñak ere bai: mundua sortua izanik, Leibnitz'ek esango zukean bezala, etzitekean besterik gerta. Gizonak bere eskuko duen borondateetik datorren gaitza, ordea, eta ori da batipat gaitza guretzako, ezta ia ageri. Gizonagandikako gaitzik ezpada, beraz, ezta egiazko dramarik ere.

Sugerik gabeko paradisua dela esan dut, ez orratik emakumerik gabekoa. Etengabeko arrimenez dagokio begira Erkiaga emakumeen bere gisako iaerari eta umore-ttannta batekin azaltzen duen jatorrizko axerikeriari. Ezta miresteko. Egiteko orretan ari dira Jainkoak gizajendea sortu zuen ezkerotik jakintsu-ezjakiñak eta ez tute oraindik ondarrrik jo, Nafarroa'n XIV'garren mendeen agertzen den Butzu Ondagabea murgildu balira bezalaxe.

Labur etengo dut aria. Liburu atsegin-atsegiña eskeiñ digu Erkiaga'k: eleberri osoa ezpada ere, eleberri polit baten zati eta pus-keta apañiak, bai. Erdietsi du besterik baiño naiago zuena: bere jaioterriari goresmen egokia kantatzea. Orain, gogo osoz bere neu-

rriko euskal-novela bat egiteari lotu nai bazaio, beldurrik gabe egingo nuke ori ere emango digula, orretarako trabagarri dituen doai bikaiñak brida estuz menderatzen baditu.

L. MITXELENA

BASERRIA DIRU-BIDEAN. *Manuel Oñativia Aurela*. 1956'ko "Premio San Francisco de Asís"ekin saritua. Donostia'n, 1957.

"Baserriko gora-berak aurrera nola eraman" dio izenpean. Eta izenpe dalako onek agertzen du liburuaren elburua.

Baserria galdu-arraxkuan sarturik ikusten degu aspalditxu ontan. Ez da orain-oraingo kanta, baserriak ustutzen dijoazkigulakoa. Bañan, inoiz bada-ta, gerrate-ondoren aunditu zaigu arraxku ori.

Zergati asko izango ditu, baserrien ustutze onek, baserrik baserritarrak iges egite onek. Zergati ekonomikoa, besteak beste: "baserriak dirutan ez duala ordaintzen baserrian egiten dan lanik..." Ori esan oi da. Bañan izan bait-liteke, baserrian lana bear bezela egiten ez dalako. Ontara dator batez ere liburu onen asmoa. Liburuarena, eta "Premio San Francisco" eratu dutenena. Eta oso ondo arkitzen bait-degu guk guzti ori. Txalogarri benetan.

Bañan eta, zer esango degu liburuari berari buruz? Manuel Oñativia Jaunak, oiturik gaduzka itz-lau eder batera, prosa bikain batera. Donostia'ko Irratsaioetan, astean bi aldiz, ortxe eukitzen gaitu bere itz errez eta jatorretik, esan oi dan bezela, txintxilik. Eta bere liburuan ere olaxe azaltzen zaigu: prosa-zale jator, euskera jatorra nunitik dariola.

Eta gaiari bagagozkio, berriz, zer esanik ez. Bere lantegiko, bere eginkizuneko gaia bait-du baserri-gai au Oñativia'k. Eta gai maitea. Baserri-gaien "apostolu" eginik bizi da, izan ere, aspaldi ontan. Apostolu iraunkor. Ez bera bakarrik. Ba'du lagunik, Jaunari eskerrak. Eta bitza urte askorako. Urte askorako lana leporatu bait-dute gizon jator oiek. Baserritarraren ez-jakin edo egosgogor edo ez dakit nik zertasuna dalako alde batetik, eta ahal-dutenen ezin-aditua-edo bestetik; lan luze xamarra ote-dan, alegia guzti ori. Bañan olako "apostolu" ta olako liburu asko baleude, ederki burutuko litzaken lana. Dana-dala, egin bear zana. Eta gure Zarautz'eko ganadu-sendakin jaunak ederkitxo burutu diguna.

Ukullua, bejak, simaurtegia, belartokia, belardiak, baratza, sagastia, egaztiak... Orra liburuaren gaia. Gai ugaria. Bañan baita ederkitxo ta irakurgarri-irakurgarri edatua ere liburuaren 170 orrialdeetan. Edergarriak gañera, eta ondo aukeratuak, gaia errezago adierazteko.

Ba'degu aditze, arrera ona egin zaiola baztarretan. Gipuzkoa'ko ta Naparroa'ko Aldundiak ere asko zabaltzea nai dutela, bakoitzak bere errialdeetan. Ondo egiña. Ez bait-degu uste, orla eginda, dirua errekara botako dutenik.

Bijoakio gure zorianagurrik beroena gure adiskide ta erritar, Oñativia jaunari.

M. LEKUONA

INTZA BEGIETAN. Olerkiak (Poesías vascas con traducción castellana), *Claudio Sagartzazu (Satarka)*. San Sebastián, Industria Gráfica Valverde, S. A., 1957.

Sagartzazu'tar Kauldi, gure barrutian "Satarka", bere aldiko gizona da: nola ezta izango? Itzaurrean Lekuona jaunak ederki dion bezala, beste zenbait olerkarirenakin lotua agertzen zaigu Sagartzazu'ren izena: Eltzo, Zubigar eta Jauregi'renakin, Beterri-aldekoak besterik ez aipatzeko. Aspaldi ixillarazi zuen eriotzak, zorigaitzean, batzuen mintzoa, bear genduen baiño askozaz leenago. "Satarka" eta Jauregi'ren etorria ezta, ordea, agortu, euskal-letren onerako.

Gipuzkoa'ko euskal-poesiaren gora-beerak aztertzeke nerea baiño jakinduri mardulagoa nai litzake. Alaz guztiz, ezta noski okerregi esana izango aipatu ditudan olerkariak, beste geiago lagun dituztela, poesia orren aldi eta era baten ezaugarri gailleanak direla: gero, 1930-tik edo asita, Orixe'k, Lizardi'k, Lauaxeta'k eta zabaldu zituzten molde berrien aurrekoarena, alegia. Poesia txukun-apaiña, baiña errikoia eta errax-antzekoa; barrenkoia eta goibel-ixurikoa. "Intza begietan" eta malkoa biotzean. Sugarra, arrimena edo poz ajolakabea baiño naiago zuten, izan ere, negar xamur ixilla.

Eztakit zer esan bear duen poesi-mota onezaz egun edo biarko kritikak. Nik beintzat ezin dezaket gai onetan kritikarik egin. Au baita aurretan, besterik bazen ere enekienean, ezagutu nuena; au, euskaldun guztiok, baita zekenenak ere, biotzean gorderik daukagun xoko minbera orretaraiño sartu zitzaidana. Geroztik irakurri dut oberik eta goragokorik, baiña eztut bestetan sumatu ustekabea artu ninduen aurtzaroko ikara berri aren bizia.

Zuzen jokatu du "Satarka"-k ondo zaarraren muskil berriak argitaratzean. Nork bere buruari dio zor leialtasuna, beste iñori baiño leenago. Moduak eta joerak eztira goiz bateko loreak besterik: biotzetik darion itzak, berriz, eztu aldakuntzarik ikusiko.

Liburuaren itxuraz, aski da esatea Valverde'renean egiña dela. "Ayalde"-k (lau arrasto beltz lirain paper zurian) beste izkuntza eder batetara itzuli ditu irudi maiteak.

L. MITXELENA

ERRAONDO-KO AZKEN DANBOLINTEROA, Arturo Cam-
pion-en ipuia, A. Justo Mari Mokoroa-k irugarren aldiz bere gisa
euskeraz antolatua. Bilbao 1958.

Irugarren aldiz irten da argitara Campion'en *El último tamborero de Rahondo* erdiragarria, Aita Justomari Mokoroa'k euskeraz emana, Zertxobait ukitu du itzulpena, oker ezpanago, oraingoan ere. Azal-aldaturik ageri da, gaiñera, eta nolako azalarekin! Txukun baiño txukunago egin dute inprenta-lana Ellakuria'renean eta Angel Baddillo'ren irudiak euskal-liburuetan gutxitan baizik ikusten ez tirene-takoak dira.

Leenago argitaratua izanak eztiio ezer kentzen Aita Mokoroa'ren itzulpenari. Beste argitaraldiak, izan ere, eztira erraz arkitzen. Ezta-
kit gaiñera onelako euskeralpen bat bear baiño geiagotan argitara ote ditekean, ain da euskalduna, erraza, garbikeririk gabe garbia, ugaria. Erderazkoa baiño luzeagoa dela, eta zer?

Izkuntz eredu bikaiña da itzulpen au, itzulpena izan arren. Or gabilza beti gipuzkera delako euskalki ori osatzen, berritzen eta ego-
kitzen. Ba ote dakigu, orratik, zer-nolakoa den obetu-bearrean ari geran izkera? Neri beintzat —ikasiagoengatik enaiz ari— deus ere ezta-
kidala iruditzen zait "Ibar"-en itzulpen au irakurri ondoren. Emen dagoen euskal-usaia eta lotsa gaiztorik gabeko etorria beste-
tan ere sumatua dut: gipuzkoar autore zaarretan eta erri-izkera la-
saiean. Liburu zaarrak, ordea, nekez topatzen dira eta eztiugu beti
gogoz irakurtzen, aietan —eta baserritarren mintzaeran ere bai—
agertzen baitira alako itz eta esaerak gure belarri minberentzat min-
garri direnak. Batzuen eta bestearen mami aberatsa eskeintzen digu
orain A. Mokoroa'k, "zeña"-rik gabe, iñor asalda eztedin. Gipuzkera
zer den jakin nai duenak, beraz, badu nora jo, geiegi nekatu gabe.

Ikasletarako jaio geranok badugu ikasbide eroso, naiz begien
aurrean ipintzen digun elburua nekez atzemango dugun orietakoa
izan. Eskerrik asko, Aita Mokoroa.

Oartxo bat. Euskeraz ere *Juslapaña* agertzen da 14'garren orrial-
deko oarrean, *Txulapain*-en ordez (ik. A. Irigaray, *Euskera*, 1956,
I, 46'gn. orrialdean).

L. MITXELENA

GOAZEN LOURDES'A.—Lazkao'ko Beneditar gazte batzuek egi-
ña.—1958.

Zenbait liburuk, ederra izanaz gain, beste alderdi on bat ere izan
oi du: ordu onean egiña izatea. Eta alderdi on orixe du liburuxka
onek. Ordu onean dator. Eta oso ondo eratua gañera.

Larogeita zortzi (88) orrialde ditu guztira. Ez da aundi. Bañan ezta txiki ere, urte beterako bakarrik egiña izateko.

Izan ere, ala bait-da: aurtengo urterako egiña da, aurten Lurde'ra joango diran peleginari euskaldunentzat argitaratua. Andre Maria Lurde'n agertu zitzaiguneko eun urte betetzearen gogoangarri ta ara dijoazenentzat ikasgarri.

Liburuxka, oso ongi eratua dago; ondo osatua; geiegi gabe. Gogoz irakurtzen da, ta gogoa goxoki aserik uzten du. Euskera errexu. Zatziz eta gaiez ondotxo jantzi ta ornitua. Arkibidea dago esaten: Aurtengo Barkamenak, Bernardatxo, artzuloko emakume txuria, otoitza, damua, Lurde'ko joan-etorria, Lurde'ko ura, mirariak, (neskatx euskaldun bat sendatua), bertso berriak, aurten Lurde'n, otoitz eta kanta...

Aurtengo egiña esan degu... *Aurtengo*, batez ere; bañan gero ta gero ere, gogoangarri alde batetik, eta ikasgarri bestetik, *betiko* ere izan ditekeana... aurten bertan argitalben guztia, oso-osorik sal-tzen ez bada beintzat; gerta bait-liteke ori ere, aurten degun urtea-rekin alde batetik, eta liburuxka bera dan bitxi politarekin bestetik.

Edergarriak ere ba'ditu; Labayen'dar Matxin'enak, lapitz askatuz egindakoak.

Akatsik? Kantai buruz esango genduke zer-edo-zer guk: bat edo biri polbora-usai apur bat dariela; eta, intzentsu-usaia bear dan lekuan, ez bait-da ain egoki. "Gudarako, bai, suturik", "Etsaiak botatzeko danak, danak, bera", "Betiko erbestetu"... Gerrate-aurreko kantak izan nunbait... Bañan obeko bait-zan olako gauzak betiko aztea. Gañerakoan, estiloz, lotu xamar zenbait aldiz, erderazko lokerrari lotutxo. Gazte-lana izan nunbait. Bañan guzti oiek ez bait-dira ezer liburuxkaren ederraren aldean.

M. LEKUONA

"EL BIDASOA". *Irun'go astekaria, 1880'garren urtean sortua. Iru-garren aldia.*

Lenago ere aipatu da Gipuzkoar astekari au EGAN-en. M. Le-kuona'k eman zun berri laburtxo bat, orain pare bat urte. Azkenengo urte-bete ontan irakurgai jakingarriak argitaratu ditu, euskeraren alde mintzatuz. Orrialde bat euskera utsian eman ere bai: olerki, ipui, itzulpen ("Platero ta biok"), iritzi-atala, eleberri ("Amabost egun Urgain'en"), aintxinako euskal-idazleen idazlan zatiak, eta beste gai ugari.

Bidasoar idazleak bakarrik ez, kanpotar lankide pillo bat ere ba du. Euskeraz idazten dutenen artean Norbert Tauer (zeiñ euskal-aldizkaritan ez Txekotar adiskide au?), bat bakarrik aipatzearren.

Irugarren aldi ontan (XIV Urtean dijua: 655'gn. Zenbakian) argitaratu dituan euskal lanen arkibide osotu bat egin eta "Euske-ra"-n edo emen EGAN-en bertan emateko asmotan gaude, J.I.

N. A. G.

P. ARRADOY.—KATALIÑEN GOGOETAK.—Aita Villasante Frantziskotarrak Gipuzkoako euskeraz jarriak.—Arantzazu irarkolan.—1958.

Len ere iritzipetua degu liburu au. Eta oso eder bezela iritzipetua gañera. Gaur gipuzkoeraz datorkigu, orduan baxenaparreraz bezela; bañan lengo neurri berberetua arkitzen degu guk, eta len bezelaxe laudoriogarri.

A. Villasante'k oso gogoz egin du bere lana. Baxenabarrera ondotxo dazagu berak; eta gipuzkoerak, berriz, ez bait-du ezkuturik Arantzazu'ko fraide bizkaitar argi onentzat; uste izatekoa zan gai ontatik gauza bete-betea irtengo zana; eta alaxe irten da.

Arradoi'ren lan meiak graziatzko pitxi ta perla asko zeduzkan gorderik bere orri-artean; eta A. Villasante'k oso arduraz eta esku goxoz ukitu ta perekatu ditu perlatxo guzti oiek: oxta-oxta irakurtzalle gipuzkoarraren adigarri egiteko aña. Oraindik ere Arradoi'ren ardo goxoari lehengo usai nahas-eziña dario A. Villasante'ren eskuetan. Orixe dala bait-derizkiogu guk gipuzkoeratze onen meriturik aipagarriena: lengo sañete ta otin bereiza oraindik ez galtzea...

Arradoi'ren lana, lan gozotxoak ez ote-dan entzun izan diogu gizon bizardun norbaiti... emetxoak alegia... Bañan-eta nolakoak bear zuten ba izan, gozotxoak ez-eta, emeak ez-eta, emakume baten gogoetak, emakume batek bere egunoroko *recit* kuttun bezela eratuak izan-da? emakumeak egiñak izaki, alegia, eta emakumeentzako gañera...? Gizaseme askok eta askok ere gogotik irakurriko dituztela ezik. Eta ola ondo.

Gure zorion-agurra A. Villasante'ri.

M. LEKUONA

MEZA DEUNA ERRIARENTZAT.—*Arteaga'tar Laurentzi* Karmeldarrak bertsoetan eratuak.—Ibargutxi'tar Emiliano Apaiz Jau-naren eta Aita Emiliano Karmeldarraren doñuak.—1957.—Gráficas "Ordorica".—Bilbao.

Aldi ontan Liturgi-gaiak asko erabiltzen dira baztarretan. Euske-raz ere bai. Or dago gure Orixe'ren Meza-Bezpera-Liburu ederra.

Bikañenetakoa era guztietara. Liburu bikain eta oso-oso. Orrëtz gañera ari zaizkigu azaltzen, baita, beste zenbait liburuxka txikiago ere Liturgi-puxketari buruzko. Meza alkarrizketatuari buruz, adibidez. Alkarrizketatu eta kantatu. Or dabil urte batzuek onuztik Arantzazu'ko Prantziskotarren edo A. Omaetxebarria'ren kantadun esku-liburutxoa, era ontara egiña. Ba'genekian, baita, Lazkau'ko Beneditarrak ere beste zerbaiti eskua erantsirik zebiltzala gai berdiñean, Liturgi garbiagoari buruz bear bada. Apaiz artean ere ba'dakigu Elizen batean —Elizen batzuetan— olako zerbait antolatu dutena, kateketikoxeago ezik. Bakoitza bere aldetik zer-edo-zer asmatzen; gaur dan eguneko apeta oni erantzuten...

Gaur Larrea'ko-edo Karmeldarren txanda degu. Gai beronixe buruzko beste lan errikoi-errikoi bat eratu digute. Eta bertsotan eratu gañera. Eta nun eratuko? ta Arequipa'n, an, Peru'n... Bejondaiola A. Laurentzi'ren aldarte ederrari!

Eta nolakoa da, ba, A. Laurentzi'ren lana? eta bi Emiliano oiena?

A. Laurentzi'ren bertsoak, oso errikoiak dira: adi-errezak eta biribillak, ritmikoak. Teologi-muña ere oparo dariote.

Bi Emiliano oien doñuak, berriz, ikas-errezak, oso ikas-errezak dira. Eta oso egoki josiak bait-deritzaizkigu batez ere *resitatuak*, ots, Kredo ta Aitagurearen doñuak alegia. Besteak beste.

Asko bana ditezela Bizkai-aldeko Elizetan.

M. LEKUONA

“BAT, SEI, AMAR... edo zenbat seme?”—P. P. C.—Itxaropena argitaldaria.—Zarautz.

Ia konturatu gabe, seigarren liburuxka da au, sail ontan argitaratzen digutena euskeraz, Euskalerriko Irugarrendarrak. Irakurtzalle euskaldunentzat oso ordu onean.

Lengoak etziran makalak; bañan oraingoa, bikañenetakoa. Etxeberria'tar Lanberto Apaiz Jaunak sortua; eta A. Baztarrika prantziskotarrak ederkitxo euskeratua. Giarra izango da noski erderazkoa; bañan ez det uste euskerazkoak zorrik izango dionik. Gaiak eskatzen duan bezela, zirti-zarta egiña dago, zartadaka. Idi-zilla, latigoa esku azkarretan. Olakoxea iduri zaigu, asi ta buka. Bejondaiola A. Baztarrika'ri. Jarraitu olaxe. Eta ikasi dezagula guztiok euskera ola erabiltzen.

Akatsik? Guk “seme”-ordez, “aur” esango genduala. Bañan ori utsa da beste eder guztien artean.

M. LEKUONA

ERDAL-EUSKAL-IZTEGIA. Orrelako iztegi on baten bearrean gaudela esan oi da, eta ezta zeero egia. Salgai daukagu aspaldian buruz eta jakitez ornitutako iztegi bat. Ona izena: André Tournier et Pierre Lafitte, *Lexique français-basque*, Editions "Herria", 1954, Bayonne.

"Beste aldekoa" izatea, esango du norbaitek. Alaz guztiz, beste aldekoak eta gu izkuntza berberan mintzatzen geran ezker —zenbait uskeri gora-beera—, eztigu guri ere on baizik egingo. Zaar eta berri, ederki bildu dituzte euskal-ondasunak, eta eztira gutaz erabat aaztu. Nik beintzat eztut laguntza makala arkitu geienetan liburu ortan.

Eta frantses ez takeriak? Orrek ere erabil dezake, neke geixea-go artu nai badu. Eztu aldamenen beste iztegi bat —gatzelania-frantsesa— iduki besterik. Bi lan egin bearra izango du, alferraren gisa.

Eta gure Mitologian noizpeinka agertu oi den euskal-idazle jator orrek, inongo erderarik ez takeriak, alegia? Beste guztiok baiño obeto dago arima erratu ori, ezpaitu ezer itzultzeko premiarik.

L. MITXELENA

1957'KO ARKIBIDEA

Vol. IX - X - XI (1-2 / 3-4 / 5-6)

A. A.: (Ikusi Arrue, Antonio).

ALTUNA'TAR PRANTZISKO:

1. *Munduz-Mundu*.—IX, 67-69. (1-2).
(Euskaldunak Salamanka'n)

ALZOLA ETA GEREDIAGA, NIKOLAS (N.A.G., N. Alzola):

1. *Liburuak*.—X, 228-231. (3-4).
(Delaunet'en "Noticias históricas y genealógicas de la casa solar de Artola. 1450-1955".)
2. *Liburuak*.—XI, 366. (5-6).
(A. F. de Fuenterrabia'ren "Ensayo Bibliográfico de la Provincia Capuchina de Navarra-Cantabria-Aragón".)
3. *Euskal-Bibliographiarako oarrak (Otaegi'tar Klaudio: 1836-1890)*.—XI, 367-374.

ANSOLA'TAR GURUTZ:

1. *Zinema*.—IX, 111-112.
("Intriga extranjera".)
2. *Zinema*.—X, 216-217.
("Il bidone" (Almas sin conciencia.)

APAT-ETXABARNE: (Ikusi Aingeru Irigaray)

ARANGUREN, AITA PEDRO:

1. *Aita Astarloa, euskal idazlea (1748-1821)*.—XI, 309-327.
(Urkiijo-Mintegi'ko solas aldia: 1957-Otsailla-21.)

ARESTI, GABRIEL:

1. *Olerkiak*.—X, 148-152.

- (Charles Baudelaire'n "Les fleurs du mal"-etik bi olerki itzuliak: "Bedeinkazioa" eta "Tristurazko madrigala").
2. *Umezurtz aberatsak Gabonetan jokatzen nahi*, (*Gabonetako ipuin tristea*).—XI, 296-300.

AROSAMENA'TAR, J. M.:

1. *Sanjuanetako txistularien deia*. (Olerkia).—IX, 18-19.

ARKOTXA ETA MARTIJA, J. A.:

1. *Gabon-Gabontzeta*. (Egintza bakarreko antzerkia).—XI, 375-411.

AROSENA, FAUSTO:

1. *Paper zaarretan begira. Guda kontu*.—IX, 9-11.

ARRUE, ANTONIO (A. A., A. Arrue.):

1. *Jan-edanak*.—IX, 102-104; X, 210-212; XI, 348-349.
2. *Liburuak*.—X, 234-237, 240.
(Martin Descalzo'ren "La frontera de Dios" Díaz-Plaja'ren "El estilo de San Ignacio y otras páginas".)

ARRUGAIN (ARRUZA ETA EGIA, MIKEL):

1. *Perretxikoa eta barea*. (Arkamela).—XI, 274-275.

AYALDE (ANTONIO VALVERDE):

1. *Erti-berriak*.—IX, 99-101.
(VI eta VII-garren "Eguberri txapelketa" (Certamen de Navidad).—Donostiko Uda-jaiak iragartzeko orma-kartelak.)
2. *Picasso*.—X, 187-188.
3. *Idiak*. (Olerkia).—XI, 305.
(Itzulpena. Thomas Hardy egille.)
4. *Marc Chagall*.—XI, 339-340.

BARANDIARAN'DAR GAIZKA:

1. *Munduz-Mundu*.—80-89.
(IFMC'en Bederatzigarren Urteroko Batzarra: VI: "Eskozia'ko ikasbatza Edimburgo'n Ikastola Nagusiko bilkuntzetan, gertu ditun Eskozia Folklore'ko soñubildueri beiraldi bat" (Francis Collison).—VII: "Baviera'ko errikanta ta erriyantzak" (Hans Seidl).—VIII: "Gaurko Hungaria'n eresi Folklore'k musika Jakintzan eta musika Ertia'n agertzen dun garrantzia" (Pál Járdany).—IX: "Estiria'ko erri abestiak nola aldatu diran eta galdu diran,

erakusteko, adibide bi" (Walter Wünsch).—X: "Gaurko errikanta ta errivantzak Eslovakia'n" (Frantisek Poloczek).—XI: "Pakistan egualdeko errikantak" (Abbasudin Ahmed).

BASURKO ETA ANSOLA, JUAN:

1. *Oroitza*. (Olerkia).—X, 142.

BAUDELAIRE, CHARLES: (Ikusi Gabriel Aresti.)

BERASALUZE, SABIN:

1. *Arorik ederren urtean*.—IX, 21-22.

(Olerkia. Alemanetik euskeratua.)

BERROSPE, M. APAIZA: (Ikusi Manuel Lekuona.)

COURTELINE, GEORGES: (Ikusi Dunixi.)

DUNIXI (D. AZKUE):

1. *Lapur ongillea*.—X, 147.

(Itzulpena. Prosper Mérimée'ren "Le voleur bienfaisant".)

2. *Kontu-kontari. Mutiko gaixoa*.—XI, 284-285.

(Itzulpena, Georges Courteline egille: "Le petit malade".)

ELOSEGI, JESUS:

1. *Euskel-irakurketak*.—IX, 37-51.

(Urkijo-Mintegiko solas-aldia: 25-XI-1954.)

ERKIAGA, EUSEBIO:

1. *Munduz-Mundu*.—IX, 62-66.

(Euskaltzaindiak eratuta R. M. Azkue aundiari omena Bilbao'n.)

2. *Zutik*. (Olerkia).—XI, 303.

3. *Giltz berriak*. (Olerkia).—XI, 304.

ETXAIDE'TAR YON:

1. *Aymeric Picaut Euskalerria'n barna*.—IX, 32-36.

2. *Leizarraga*.—X, 183-186.

3. *Aita Mendiburu*.—XI, 279-281.

ETXANIZ'TAR NEMESIO:

1. *Itzulpenak: Gabriela Mistral (1889-1957)*.—IX 90-93.

("Balada", "Eskaria" (olerkia), eta "Andre Irakaslearen kanta".)

ETXEBERRIA'TAR P.:

1. *Shanghai'ko Ziñopa*.—X, 143-146.

GANDIAGA'TAR BIKTORIANO:

1. *Zeurekin noa*. (Olerkia).—XI, 301-302.

GOIRIA:

1. *Munduz-Mundu*.—X, 199-200.
(Euskal-jaija Eibar'en.)

HARDY, THOMAS: (Ikusi Ayalde.)

HORATI: (Ikusi S. Onaindia.)

IBALAN (A. M. LABAYEN):

1. *Munduz-Mundu*.—IX, 58-61.
(Bi-illabeteko gertaera jakingarriak: Donostia'ko Aita Jose Antonio. — Euskal-Teatroa. — Radio. — Manuel Urreta Amiano.)
2. *Munduz-Mundu*.—X, 204-205.
(Europa-zear. Estiria.)
3. *Gure Teatroaren inguruan*.—XI, 358-360.

IRATZEDER (A. XAVIER DIHARCE):

1. *Illeta entzun eta*.—IX, 15-17.
(Olerkia. "Bizkai-aldetik Belokerakoan: 5-I-1957.")

IRIGARAI, AINGERU (A. Irigarai, Apat-Etxabarne):

1. *V. Euskal Literatura'ren Bilduma laburra. Aita Estebe Matteredre (1600 inguruan)*.—X, 153-155.
2. *Naas-Maas*.—IX, 94-98.
(Arturo Toscanini. — Oscar Wilde. — Luzaide-Parrokia'ko orria.—Rainer M. Rilke.—La Fayette.—Berri hitsak.—Urkijo Mintegiko solasaldiak.—Aita Donostia'ren gorazareak.—Iruñean.—Berrixkak.—Radioa euskaraz.)
3. *Naas-Maas*.—X, 206-209.
(Dario de Regoyos.—Curzio Malaparte.—Albert Beguin.—Aita Donostia ospatzen Barcelona'n.—Ligi'ko batzarrea.—Olerkariak.—Liburu berriak.—Aita Inza.—Azkoitiko Zaldunttoak.—Euskaltzaindiko izendapen berriak.—Urkijo-Mintegiko solasaldiak.—Auzokoen umorea.)
4. *Naas Maas*.—XI, 350-355.
(Nafarroako Diputazioa euskeraren alde: euskaldun aurrei sariak banatzen.—Sophokles-ekilako Elektra opera berria.—

Georgia'ko ballet ikusgarria.—Bonaparte'ren oroitzapenez. Urkijo-Mintegiko solasaldiak.—Nobel sariak.—Yurgi Oteizako, eskulturgille.—Jean Sibelius.—Euskaltzaindia Leitz'e'n.—Franziako katixima bat debekatu.—Gure artistak. (Josepe M. Uzelai).—Auzokoen umorea.)

IRIGROYEN, ALFONSO:

1. *Munduz-Mundu*.—IX, 70-71.
(Bilbao'tik. Jose Migel Barandiaran'en itzaldia.)
2. *Munduz-Mundu*.—XI, 346-347.
(Bilbao'tik. Euskeraren eguna Bilbon. Ama Virginia Sortzez Garbiari irurren bat.—Aurren Euskal-eskolak.—Astiz'en eragiña.—Errietako euskal giroa.)

IRURETAGOYENA:

1. *Gazigozoak* (Bertsotan).—IX, 20.

ITARKA (Aita J. Yurre):

1. *Bizitza-zatiak*.—X, 192-195.

L. M. (Ikusi Luis Mitxelena.)

LEKUONA, MANUEL (M. Lekuona, M. L., M. Berrospe):

1. *Ipuin berri. Bizirik dago, ala il zan?*.—IX, 23-31.
(Itzulpena. Mark Twain egille.)
2. *Katolikoaren krisis csasungarri bat*.—X, 134-137.
(Itzulpena. Bruce Marshall egille.)
3. *Romanikoa Gipuzkoan*.—X, 156-161.
4. *Bayona'ko batzarra. Printze Luis L. Bonaparte'ri zorrak ordaintzen*.—XI, 333-335.
5. *Liburuak*.—IX, 114-115, 118-122.
(“Kristoren Antz-Bidea” (M. B. Aldapeta), Villasante'ren “Euskal Gramatika llabur eta idazleen pusketa autatuak”, Bondallaitz-Etxaniz'en “Itun Zarreko Kondaira”, Belloc'eko “Editions Ezkila 1950-1957”, “Karmel: Euskal-Egutegia” (Larrea-Zornotza), Garmendia'ren “Euskararen iraupena eta Euskal-Literaturaren aurrerapena”, PPC'n “Mutil bat gutxiago dantzan”.)
6. *Liburuak*.—X, 227-228, 237, 240-241.
(Egia'ren “Oraingo Aste Santua”, Zugasti'ren “Argi-Bide txikia”, PPC'n “Aita Santua ikusi nai?”)
7. *Liburuak*.—XI, 363-365.
(Irigaray'ren “Euskalerriko Ipuinak”, Onaindia-A. Pi'ren “Goi-zale”.)

LOIDI BIZKARRONDO, JOSE ANTONIO:

1. *Kontu kontari. Itxasca!*.—X, 162-169.
(Itzulpena. J. Antonio Zunzunegui'ren "El mar!")

LOJENDIO, JOSE MARIA:

1. *Lagun urkoa*.—XI, 286-288.

MAITE:

1. *Emakumeak*.—IX, 105-107; 213-215.

MARSHALL, BRUCE (Ikusi Lekuona, Manuel).

MATERRE, ESTEBE (Ikusi Irigarai, Aingeru).

MERIMEE, PROSPER (Ikusi Dunixi).

MISTRAL, GABRIELA (Ikusi Etxaniz, Nemesio).

MITXELENA, LUIS (L. M., L. Mitxelena, Adiskide Berri):

1. *Berriketan. Etxekoekin izketan*.—IX, 3-8.
2. *Berriketan. Aita Plazido Mujika'k esan digu*.—X, 127-133.
3. *Izkuntzak Gales'en*.—XI, 267-271.
4. *Zinema*.—IX, 112-113.
("Trapeze", "Calle Mayor", "Le ballon rouge", "El ferroviario".)
5. *Zinema*.—X, 217-219.
("La Strada", "Les diaboliques", "Animal farm" (Rebelión en la granja).)
6. *Zinema*.—XI, 361-362.
("La batalla del Río de la Plata", "Si Versailles m'était conté".)
7. *Liburuak*.—IX, 116-118.
(H. Wast-Itumbe'n "Bide izkutua", Arrese Beitia'ren "Olerkiak".)
8. *Liburuak*.—X, 225-227, 231-233, 238, 241.
(Txillardegui'ren "Leturia'ren Egunkari ezkutua", Etxaide'ren "Pernando Plaentxiatarra", Altube'ren "El día cuatro de agosto de 1947 moría Manolete en la Plaza de Vitoria", Lardizabal'en "Testamentu Berriko Kondaira edo Historia", "Eliz-kanta xortatxoa" (Anai-Etxe, Donostia), "Yakin" (Arantzazu).)
9. *Liburuak*.—XI, 364-365.
(Herrero'ren "Estudio elemental de la Gramática Vasca",

Bernal-Berasaluze'ren "Pipo, konejutxu artoa" eta "Nini, konejutxu argia".)

N. A. G. (Ikusi Alzola Gerediaga, Nikolas).

ONAINDIA, AITA SANTIAGO:

1. *Horatiren odak euskeraz. III: Virgilio daraman ontzia*. XI, 272-273.

PAGOGAÑA, YOANES:

1. *Oroitzapena. Antoine d'Abbadie d'Arrast.*—X, 196-198.
2. *Gabcn-gabeko ametsa.* (Olerkia).—XI, 306-308.

PEILLEN, D.:

1. *Munduz-Mundu.*—XI, 341-345.
(Inondik ez banu arrazoinik.)

SATRUSTEGI, JOXE MARY:

1. *Mutil solas.*—XI, 276-278.

TWAIN, MARK (Ikusi Lekuona, Manuel).

TXILLARDEGI (Alvarez Emparantza, Jose Luis):

1. *Donostia ta Antigua 1829'ean.*—IX, 52-57.
2. *Unamuno eragille.*—X, 170-177.
(Urkijo-Mintegi'ko solas-aldia: 28-III-1957.)
3. *Orangutanen ugarterea.*—XI, 289-295.

URRUZOLA, ESTANISLAO:

1. *Munduz-Mundu.*—X, 201-203.
(Valencia'tik. Euskal-dantzak Castellon'en.—Jocs Florals-sariketak.—Bai-ote eusko arrantzaliak Mediterraneo'ra?)
2. *Gertatua. Ori alda euskera?*—XI, 336-338.

URRUZUNO, PEDRO MIGEL:

1. *Sendagillea.* (Ipuia).—X, 178-182.

VILLASANTE, LUIS (Villasante, L. Villasante, L. Villasante, O. F. M.):

1. *Iratzeder gure artcan.*—IX, 12-14.
2. *Liburuak.*—X, 238-239.
(A. Sarasola'ren "La Ciudad de Orduña y su vizcainía".)
3. *Leturia'ren egunkari ezkutua.*—XI, 328-332.

ZUBIKARAI, AGUSTIN:

1. *Seaska inguruan*. (Ekitaldi bakarra, sei iruditan).—X, 242-261.

ZUGAZTI, ANIZETO (Z. A.):

1. "*Haurietis Aquas*" *enziklikari buruz*.—X, 138-140.

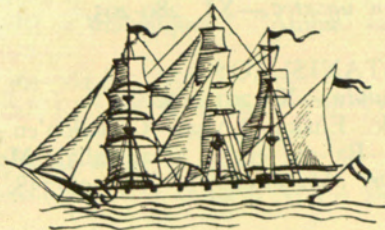
ZELETA (GARMENDIA ETA KORTADI, JON):

1. *Munduz-Mundu*.—IX, 72-79.
(Azkue'ren omenez Bilbao'n ospaturiko Euskal-jai biotz ukigarria.)
2. *Gaztetako oroipenak*. "*Santa Ana*" jaya, *Lasarte'n*.—X, 189-191.

ZUNZUNEGUI, J. ANTONIO (Ikusi Loidi, José Antonio).

X. X.:

1. *Adabakiak*.—IX, 108-110; X, 220-224; XI, 356-357.
(Urrengo batean emango da 1954-55 eta 56 urteetakoan Arkibidea.)

MARKESAREN ALABA

(Drama iru ekitalditan)

Gipuzkoa'ko jende lau ta xea ain biziro ta egoki margoztu digun, Artetxe'tar Joxe ene adiskide onari.

EGILLEAK

LENENGO EKITALDIA

Agertokia Mutriku'ko kai zaharra, antziña arrai salketa egiten zuten arkupedun etxe zaharraren albo. Santa Kruz bezpera da, Mutrikuarren jaietako bat, beste iru ere egiten baitituzte: San Pedro, Madalenak eta Izara Santi bidezkundez, Maiatzaren iruan. Arrantzale andre batzuk, (iru aurrean, JOXEPA, INAXI ta LUIXA eta bestetzuk atzerago itzik egiteke ezar ditezke, bearrezkoa ez izanarren) "trañiak" (eskuz egindako sareak) konpontzen diardute lurean exerita. Kaian, bela-txalopa eta potiñak ikus bitez. Gertagaraia: 1885'gn urtea gutxi gora-bera.

LENENGO JARDUNALDIA

JOXEPA, INAXI eta LUIXA

JOXEPA.—(*Pertxal'en emastea eta INAXI'ren ama.*) Noizpait ere Santa Kruz bezpera eldu zaigu eta gure gizonak itxasotik etorri gabe. Ez al dira urruti izango, biarko Kalbario'ko erromeria galetsi nai ezpa'dute beintzat.

INAXI.—(JOXEPA^{ren} alaba *gastetxua* eta JOXE MIGEL *arrantzale* *gastetas maitemindurik dagona*.) Egon lasai, amatxo, ez dute Kalbario'ko erromeririk galduko, itxasoak irentsi ezpa'ditu beintzat. Gure gizonak elizarako nagiak izanen dira, baiñan, San Pedro'tan Kalbario'ko prozesiñoa, Santa Kruzetan Kalbario'ko erromeria eta Izara Santi eguneko prozesiñoa eztute egundaiño galdu.

JOXEPA.—Egia dion, Inaxi. Sekula enaun ahaztuko Keleo zaharraren txalopakoak nola eldu itunan orain berrogei urte San Pedro'tarako. Legatzetan zebiltzanan barruko kala batean. Eztiñat ziur esango "Arritxu"koan ala "Tantorta"koan, urte asko joan baiditun xehetasun auetaz gogoratzeko. Dena den, kostatik amasei milla ingurura ziran gutxi gora-bera bat-bateko txaranbelak (1) erasota Donosti'ko kaian arribadan sartu bear izan zutenean. Itxasoa baretu zaneko goizeko irurak itunan, San Pedro eguna ain zuzen ere, eta Keleo'k onela itz egin zienan tostartekuai: "Mutillak, gaur San Pedro, Kalbario'ko prozesiño eguna. Joan gabe gelditu bear al-diagu? Gure zaharrak ezitek egun orretan sekula utsik egin. Itxasoa baretu duk eta aizeak laguntzen ba'ziguk oraindik iritxiko gaituk. Joango al-gaituk?" Eta abo batez mariñel guziak "Goazen!" ekin omen ziotenan eta erten itunan itxasora. Zorigaitzez, aizeak ez zietenan lagundu eta abantian eldu itunan Mutriku'ra goizeko bederatzi t'erditan.

LUIXA.—Artean, amalau urteko neska koskorra niñunan, baiñan, ala're ederki gogoratzen naun. Gu, prozesiñora joandakoak, Kalbarioan goitik behera gentozela, Keleo-Zahar'en txalopakoak oñutsik betek gora ziaztñan, begiak malkoz bustita Kristo Kalbario'koari kantari:

Kalbario'ko mendira
igo zaitez lenbailen,
Jesus ikusi dezagun
gurutze baten iltzen.

Orra; ez naun sekula ahaztuko. Jendeak negarrari eman zionan eta berriz ere dan-danok bidean gora ekin geniñan ermitaraiño eta antxen, danok belaunikaturik, Salbea kantatu. Orduan, apaiz jaunak oiukatuz:

Jaungoiko Santua!
Jaungoiko Indartsua!
Jaungoiko Illezkorra!

Eta erri (populu) guziak abo batez negar-zotinka artean:
Gaitz guzietatik
libra gaitzazu Jauna.

(LUIXA, *emoziñoak eraginda negar-zotinka asi bedi.*)

(1) Itxasoko aize erasoa.

INAXI.—Danok ba-dugu norbait itxasoan, aita, senarra, aidea, laguna... Eta ain luze jotzen baitu, San Pedro'tatik Santa Kruz bi-tarterañoiko atunaldiak gure kuttunak ikusi eziñik...

LUIXA.—Bai, baiñan alde aundia zegon lagunetatik kuttunetara. Ik aita daukan itxasoan eta baita ere ire biotzarentzat aita baiño kuttunagoa. (*Goibel.*) Nik, ordea, etzeukanat olakorik iñor...

JOXEPA.—Zer dion, Luixa? Gure Inaxi'k biotz gozagarririk ba'ote zeukan?

LUIXA.—Euki ez, baiñan... euki naia.

INAXI.—Zer diñozu, Luixa? Nik iñorekin eztaukat ezertxore.

LUIXA.—Zeletan dagonak beti zerbait ikasten din eta ni bezalako zelatarririk eztun jaio Mutriku'n eta inguruetan.

INAXI.—Ai, zelako sorgiña zeu! Denbora joanak ekarritako inbidiak erretzen al-zaitu?

LUIXA.—Barkatu, Inaxi, ez natzain txarkeriz mintzatu. Baiñan begiak zabaldu nai dizkiñat alperrikako itxaropenetan bizi ez adin.

INAXI.—Baiñan, nik ez dutala iñorekin...

JOXEPA.—Alabatxo; kanta zaharrak onela diño:

Ezkondu nai dutenak
seiñale dirade,
matrail ezurrak legor
koloriak berde.

Eta ire matraillak ez titen lengo larrosa kolore ederrik.

INAXI.—(*Lotsakor.*) Bai, egia da, amatxo, maitasun gori batek itxurik nauka aspalditxoan.

JOXEPA.—Ori eztun pekatu, Inaxi, maitasuna bidezkoa eta garbia baldin ba'dun, eta lotsatzeko arrazoirik eztaukan.

INAXI.—(*Arnaspide artuz.*) Eskarrikasko, amatxo.

JOXEPA.—Eta mutilla nor dun?

INAXI.—Ama, aitorkizun orrek aztoratzen nau...

LUIXA.—Nik esango diñat, andre Joxepa, emakumeen artean ixilpekorik ezpaitiñagu. Ire alabak Joxe Migel maite din, Keleo gaztearen semea.

JOXEPA.—Bai ote? Orixen ba mutil ona, onik ba'da...

INAXI.—(*Ama besarkatuz.*) Ene, amatxo, onesten duzu nire gogoa?

JOXEPA.—Bai, alabatxo. Zelan onetsi ez ba alakoxeko mutil eder eta ganoraduna etxeratzen ba'digun?

INAXI.—Atun bolara guzia axanpa batean egon naiz bere zain eta orain, etxera datorrelarik, ez ote dit begiratu gozorik egingo?

LUIXA.—Alperrikako ametsetan ez ari. Joxe Migel'ek beste nonbait kokaturik zeuzkan begiak.

INAXI.—(*Ikarta.*) Bai ote?

LUIXA.—"Ote" gabe. Ziur naun. Ire onbearrez esaten diñat onokoxe au eta ez ire ondamuz. Neuk ere, ene gartzetan mutil bat maite

- niñan zoro-zoro eta aretxekin edo iñorekin nire burua berotu niñalako, neskazahar gelditu naun nirebiziko. Ez dakiñala gerta iri ere ene gatzetakoa.
- INAXI.—Beste nunbait begiak... Joxe Migel'ek? Ez! Ezin diteke!
- Ene! Au zorigaiztoa! (*Negarrari eman bezaio etsi-etsi eginda.*)
- LUIXA.—Bai, beste nunbait eta ez nun nai...
- INAXI.—Baiñan, nik enekin ezertxore.
- LUIXA.—Ez ik eta ez iñortxok Mutriku guzian. Oso gordean ibili ditun orain arte, maitasuna ezpaitun beti zillegi izaten. Neuk, ordea, ondotxo zekiñat, jakin ere.
- INAXI.—Baiñan, nola dakizu zuk iñortxok eztakiena?
- LUIXA.—Santabata'ko belazetatik arroketan somatu bainizkiñan beñola alkar laztandurik. Geroztik, bizpairu aldiz jarraiki ibili nartzaien eta neuk bakarrik dakiten gordeleku batean alkartzen ikusi.
- JOXEPA.—Nor dun bera?
- LUIXA.—Eztun edonor. Leñargi aundiko alaba din Joxe Migel'ek maitagai.
- INAXI.—(*Erregosita.*) Baiñan, esango al-duzu beingoan nor den, sorgiña alakoa?
- LUIXA.—Ago pixkabat, pazientzi gutxiko umea. Esango diñat eta nai ba'dun sinistu eta nai ezpa'dun ez... Neskaren izena Agata dun Berriatu-Torreko markesen alaba.
- INAXI.—Sulengua'kua? (2).
- LUIXA.—Berbera.
- JOXEPA.—Burutik egin al-zaion mutil orri?
- INAXI.—Sorgin ipui ori nun asmatu dun?
- LUIXA.—Sorgin ipuiña, e? Erorren begiz ikusi nai ba'dun, ator ni-rekin.
- JOXEPA.—Orra ba, nik esan: Maitaketa orrek ez tin atarramentu onik ekarriko.
- LUIXA.—Egingo niñan bada apostu, lapak baiño josiago dagozala alkarri. Euren arteko maitetasuna ez dun txantxetakoa.
- JOXEPA.—Ori zoramena! Keleo'ren semea Berriatu-Torreko alabarekin! Neskaren gurasoak ortarako egongo ditun, egon ere! Ankazpiko loa lenago jango lukete, besterik ez esatearren, beren buruak olako ezkontza batera makurtu baiño. Keleo txiki markesenean sartu? Ezta, ezta...
- LUIXA.—Eta neskak bere setan irauten ba'din? Elizak bere onespena eman bear naita-naiez.
- JOXEPA.—Ezin ditekena ezin diteke.
- LUIXA.—Markeseneko norbaitek, iñolaz ere ondo ikusiko liken ezkontza ori.

(2) Populuak eman oi dion izena Berriatu-Torre jauregiari.

JOXEPA.—Nork?

LUIXA.—Markesaren koñatuak, Peru jaunak alegia. Ori goikoak eta bekoak batuzale baitun. Ikusi besterik eztuzute, beti arrantzale tartean, jende apalen inguruan. Ezkontzeko ere, emakume umillagorik ezin arki zezakean. Bere gizamailla baiño gurea obeto maite du Peru jaunak.

JOXEPA.—Bai, Peru jauna guzizkoa dun. Apala, xaloa, jatorra eta aundikerien etsai amorratua. Bere gisakoen artean baiño arrantzale jendetarekin makiñabat aldiz gustorago ibiltzen dun ura. Baiñan, gaiñerakoak... Markes senar-emazteak eta onen aizpa Kontxensi... a zer alajak! Aundiputz, ziztrin, ergel alenak! Puzkarra dirala uste eta putza izan ez.

LUIXA.—Jaungoikoak apalbide ederra eman bear die bada oraintxe. Beren tronu gandorretik jaustean zazitako gaitza artu bear diton.

JOXEPA.—Eztiten nolanaikoan amor emango, Luixa... Ezkontza ori onartu baiño naiago lukete Mutriku guzia urpean galduta ikusi.

LUIXA.—Peru jaunak laguntzen eza' die, beraz...

JOXEPA.—Peru jaunaren iritzia ezतिक aintzakotzat artu ere egingo Berriatu-Torre'ko aundi-maundiak...

BIGARREN JARDUNALDIA

LENGUAK eta MUTIKOAK

(Erriko mutil koskoy aldra bat sar bedi, ojuka ta karraxika itxaso aldetik (antzezlekuaren ezker aldetik). Murumendi'ko kaxkotik datoz kaleruak (kala-txalopak) gaiñean dirala iragarritz.)

MUTIKOAK.—Bela txalopa aundiak! Bela txalopa aundiak!

ANDREAK.—*(Aztoratuta.)* Ageri al-dituk? Nun dira? Urruti ala urrian?

MUTIKOAK.—Santabata (3)'ko parian dira onezkero, guk Murumendi'ko kaxkotik aruntxaxeago somatu ditugu-ta.

JOXEPA.—Bertan dira baiña!

INAXI.—Goazen, goazen, ongi-etorria egitera!

LUIXA.—Segi, segi, norbait daukazuenok, baiñan, laister ahaztuko zaitute tabernako arduaren truk. Gizonak! A zer aparejuak! Baiñan, nik ere joan egin bearko, ia mutil zaharren batek kasorik egin didan... *(Bifozag emakumeak itxasoruntz eta mutikoak legorreruntz berriz ere 'ojuka ta zarataka.)*

(3) Santa Agata. Murumendi'tik urbil dagon baseliza, gaur ondakiñetan.

MUTIKOAK.—Bela txalopa aundiak! Bela txalopa aundiak! (*Suntsi bitez.*)

IRUGARREN JARDUNALDIA

PERU JAUNA eta KALAMAX

(PERU JAUNA, *berrogeitabost urte inguruko gizaseme itxurazkoa itxaso aldetik agertu bedi arrantzako kañaberarekin eta otarra bete arraiñez. KALAMAX, ogeitamar-ogeitamabost urte inguruko gazte arlotea kontrako aldetik, au da, erri aldetik sar bedi. Urian, ardanegi baten jabe da eta lana estu sobera maite. Neskazale larregia izana eta tri-meletak bezala lorez-lore ibilli zalea inun kokatu nai-eza.*)

PERU JAUNA.—Eup, Kalamax!

KALAMAX.—Itxaso aldetik, Peru jauna?

PERU JAUNA.—Bai, eta eu legorretik... itxasorantza edo itxasokoak etortzen ikustera?

KALAMAX.—Ez bat eta ez beste, Peru jauna. Itxasoak ez nau erakar-tzen eta itxasokoen ardura aundirik eztaukat.

PERU JAUNA.—Ez ukek orrelakorik esan bear, Kalamax. Ez al-dakik arrantzalien lepotik bizi aizena? Aiek arraiñik ekartzen ba'ditek, ire ardoa barra-barra nori saldu izanen duk, baiñan, "sekantza" baldin ba'da, nori saldu bear diok ire ur zikiña?

KALAMAX.—Poliki ortxe, Peru jauna. Nire ardoa jatorra da gero, ez-tu iñolako kristau kutsurik.

PERU JAUNA.—Kristau kutsurik ez? Jentilla ote duk apika?

KALAMAX.—Ardoak jatorra izateko jentilla, judua edo alako zerbait bear du. "Bataiatu" bagea beñepein.

PERU JAUNA.—Bapo Kalamax! Nik bildutako arraiñakin eta ik ja-rritako ardo jentil orrekin gaur arratsean lagunarteko apari kox-kor bat egingo al-diagu?

KALAMAX.—Bai gizona! Zeintzuk bilduko gera?

PERU JAUNA.—Keleu zaharra, nirekin izana baita arrantzan. Potiña atrakatzen gelditu duk eta laister da emen. Keleu eta bere seme Joxe Migel itxasotik gaur etortzen ba'dituk, etorriko al-dira. Me-diku jaunari ere esango ziokat. Pertxal ere gaur zetorrek itxaso-tik eta ba-dakik tartekoa dena. Albaiteruak ere ezтик olakotan uts egiten...

KALAMAX.—Santa Kruz bezpera ospatzeko arrain utsa urritxo egiten da eta okela ekarri bearko dugu.

PERU JAUNA.—Okela ta gaiñerakoak. Eu antolatzalle, Kalamax.

KALAMAX.—Utzi niregain; eginen dugu zerbait.

PERU JAUNA.—Arrain saskia jaso zak erorrek eta aukera egokienak.
(*Eman bezaio.*)

KALAMAX.—(*Begiratu.*) Ba-dago emen arraiñik ugari: txatxarru, buztanbeltz, berdel txistu, luxana, kraba, pantxo... (*Eskuartearen erabil bitza esan ala.*)

PERU JAUNA.—Nun nai ere ugaritasuna ziokan gaur. Erten orduko, kala-txoriak erakutsi zigutek txatxarru bitza eta sail guziera sardan atxeman diagu. Ordu pare batean kazean arita otarra bete diagu eta sobera genikan ezkeroz kaiera ekin diagu. Niretzat jolas ederragorik etzegok arrantzan jardutea baiño.

KALAMAX.—Nik baiño arrantza ohea egin duzute, alajañetan!

PERU JAUNA.—Ago lo ta jango duk me.

KALAMAX.—Ondotxo erne nabil ba aspaldian, Peru jauna, baiñan, txoriak itzul egin dit.

PERU JAUNA.—Neska koskorren bat ote duk orain ere begiz jota?

KALAMAX.—Bai, eta emen zela esan didate, baiñan, nunbait, etzen egia.

PERU JAUNA.—Emen, batto egona duk eta eder askoa. Beraren usaiñean ba'abil...

KALAMAX.—Pertxal'en alaba?

PERU JAUNA.—Inaxi.

KALAMAX.—Berbera.

PERU JAUNA.—Aspertu al-aiz Buruzuri'ren alabarekin?

KALAMAX.—Ura, jolaserako poliki zegon, baiñan, ez nun beraganako egiazko maitasunik sentitzen. (*Oso benatsu.*) Maitasunak sendoa eta iraunkorra bear du eta arenganako naitasuna azalekoa, itxurazkoa besterik etzan.

PERU JAUNA.—Eta Inaxi'renganako benetakoa al-duk?

KALAMAX.—Bene-benetakoa. Ezagutu orduko igarri nion uraxe zela Jaungoikoak betidanik niretzat aukeratutako neskatxa. Joan den igandean zortzi Deba'n berarekin dantzan egin nun eta arrezkeren nire biotzak eztu atsendenik, eta eztu izango bere jabe egin artean.

PERU JAUNA.—(*Parrari ezin eutsika.*) Naiko lana izango duk ba "ezitzen".

KALAMAX.—Zer ba?

PERU JAUNA.—Aitzea dutanez Inaxi Jose Migel'ez maitemindurik dagolako.

KALAMAX.—Ezta posible!

PERU JAUNA.—Ezta izango, baiñan ala duk.

KALAMAX.—Baiñan, burutik egin al-zaio neska orri? Joxe Migel'ek zer eman dezaioke nire aldean? Lana franko! Nik berriz, dirua eta patxadazko bizimodua. Erriko tabernarik ederrenaren jaun da jabe naiz eta nire aita zenak Ameriketatik ekarritako ontzako urre ederren jabe ere bai.

PERU JAUNA.—Eta bereganako daukaken maitasun sutsu orrek iraungo al-dik ezkontzako eguneraiño? Gaur batekin eta biar bestearekin ba'abil, zer konfiantza euki dezake neska batek ire itzetan?

KALAMAX.—Oraingoan egitan nabillela, Peru jauna.

PERU JAUNA.—Orixe esaten ukan eta orain bezin bero enbillen Buruzuri'ren alabarekin asi intzanean. Eta gero, zer da? Urrengo neska ezagutu orduko suzko naitasun ura itzali, suntsitu, deuseztu, keia eguratsean galdu oi den gixa berberan, Ire begira dagon neskatxak jai zeukak, Kalamax!

KALAMAX.—Peru jauna, orain sentitzen dutan maitasun au ez tute beñere sentitu...

PERU JAUNA.—Eztiat ukatzen. Baiñan, gaur sentitzen dukana, biar eta etzi ere sentitu egin bear duk eta ortarako ez tute balio, Kalamax... Urrengo dantzaldian, Deba'n ezpa'da Ondarru'n, begi beltzaranean batek zorotuko dik burua eta... agur, biotzeko Inaxi!

KALAMAX.—(*Parre antzean.*) Ondarrutarrakin nor dauka segurantzia, Peru jauna? Gizonik santuena ere galduko lukete. Ain zuzen ere, orain urtebete batek lerre jario utzi niñun. Berriz ikusiko ba'nu...

PERU JAUNA.—Ez ago alproja txarra i, Kalamax.

KALAMAX.—(*Asperenka.*) Alprojak ere bizi egin bear, gaiñerakoak bezala...

LAUGARREN JARDUNALDIA

Lengoak eta ANTTON (Keleo'ren aita)

PERU JAUNA.—Orra or Antton zaharra bere kañabera ta guzi.

KALAMAX.—(ANTTON'i, *sartzean.*) Ori da umoria, Antton, zure urtiakin.

ANTTON.—Itxasoan jaio dena, itxasoak azi ta bizi dik.

KALAMAX.—Bai, neu tabernak bezala. Bakoitzak bere gustuak izan oi ditu.

ANTTON.—Gustuak eta estuasunak, Kalamax. Nik, itxasoan igaro dizkiat makiñabat eta aitzea dutanez ik ere pasatu duk bart ire estuasuntxo... ardanegi atarian.

KALAMAX.—Ba, ba, ba. Itxurak egin.

ANTTON.—Itxurak ez, Kalamax. Gaur, mediku jauna nirekin egona duk eta ark kontatu zidak zeatz-meatz.

PERU JAUNA.—Zer baiña? Zer duk alako ori?

ANTTON.—Zera... Atzo arratsean komedianteak ziran erriko plazan, Kalamax'en ardanegi aurrean ain zuzen ere, eta delako komediante batek makiñabat katramil egiten zitun bere tresnakin. Alako batean, arrautz bat atera du eta abotik sartu ta zeratik...

“popa”tik atera asi da. Orduan, Kalamax'ek... Tira, baiña ontaz aurrera berak obeki kontatuko ziguk.

KALAMAX.—“Nik ere ori egin baietz”, esan nion eta gero plazako jendeari: “Ekarri errian den arrautzik aundiena eta aboko zuletik sartuta atzekotik atera baietz nik ere.” Ekarri zidaten, gezurrik esateke, kalabaza baiño aundiagoko arraultza eta orduntxe bai damutu nintzala nire ollarkeriaz. Larritasun artan izerdi tantoak ere atera zitzaizkidan. Baiñan, jende guzia begira nun eta zerbait egin bear lotsagarri geldituko ezpa'nintzan, Begiak itxi nitun eta geiago pentsatu gabe, zapla! sartu nun oso-osorik eztarrian barrena.

ANTTON.—Zintzurreko zuletik sartu bai, baiñan irentsi ezin... Zer uste ukan? Arrautza irestea ire tabernako ardua zanga-zanga arzteza zela? Ai, gizajoa!

KALAMAX.—Gizonak olloak baiño aulagoak ote gera ba, Antton? Olloaren ip... tzuletik ain aisa lerratzen den gauzak nire eztarriko zuloan planto egin? Alakorik Kalamax'i beste iñori ezin gerta.

PERU JAUNA.—Astolapikoa alakoa!

KALAMAX.—Bai, ni astolapiko, baiñan nik eman nion komedianteari lezioa.

PERU JAUNA.—Zer lezio?

KALAMAX.—Zagoz pixkabat, Peru jauna... Nun ari giñan? A, bai! Egundoko estuasunean arkitu nintzan nire arrautzarekin, ez aurrera, ez atzera. Minutu bat geiago orrela eta nireak egin zun. Beurrrik, Bixente mediku jauna nire alboan suertatu zen. Itobearrean somatu niñunean, eman zidan nirebiziko bizkarrekoa eta arrautza abotik bala bailitzan aterata, aurreko paretan josita gelditu zen. Orduan, ollar-ollar eginda esan nion komedianteari: “I, komediantete, ezetz ik onelako azañik egin.” Eta egin ere, etzun egin, inguruko guztiak testigu. Ez ote lezio polita, Peru jauna?

PERU JAUNA.—Lezioa ire ustean polita duk, Kalamax, baiñan, nik, ba'ezpada ere, eman baiño artu naiago nikek.

KALAMAX.—Nik ere bai une batean, baiñan, geroko puztutasunak ez al du deus merezi?

ANTTON.—(*Kai aldera begira.*) Orra, nire seme ta billobak kaieratu. Ziur naiz, berak dira. Txalopa ere ezagun dut bertatik.

PERU JAUNA.—Gozemakio ongi etorria egitera.

KALAMAX.—Ni, arrain otarrarekin etxera joango naiz.

ANTTON.—Goazen, Pello.

PERU JAUNA.—Bai, goazemazu lenbailen, Antton.

KALAMAX.—Arratsarte, beraz.

PERU JAUNA-ANTTON.—Bai, agur.

(*Bijoaz auek itxaso aldera eta KALAMAX urira.*)

BOSGARREN JARDUNALDIA

AGATA bakarrik

AGATA.—(*Errialdetik sartu bedi. Arnas estua agertu beza eta izketan asteen eskuak biotzera erdman bitza.*) Auxe da arnas estua! Korrika etorri naiz kalez-kale eta biotz ontan alakoxeko estualdi bat nabaitu dut. Sekula ez nun izan alakorik. Zer ote da? Seguru aski deus ez. Joxe Migel ikusteko leiak eragindako biotz-zirrarara, noski. (*Txalopetara begira.*) Baiñan, auxen da jendiaren emana! Nire osaba Pello ere ortxen dijoa Antton zaharrarekin. Kalamax'ekin berriz ia-ia oztopo egin dut. Bearrik, ez nau ikusi, ni kale kantoi batetik nentorrela bera bestetik sartu baita. Obe... Gaiñerakoan, lore batzuk bota gabe nork ixildu ori? Eta ainbestean amor eman ezkeru, kontent. Loreai abegi ona egin ezkeru aguro asten baita likits ori ikutuka ta zirrika. Nirekin elitzake ortaraiño ausartuko, baiñan ba-dakit nola ibiltzen den erriko neskatxik geienakin. Eta orri maitasuna esaten dio! Zelako maitasuna ote da norbere gozapena beste iturbururik eztaukana? Zalekeri ta maitakeritan murgilduta bizi den gizonak, ba'ote daki maitasunaren neurri eta elburu zer den? Baiñan, ez dezagun geronen urkoa juzga, geu ere Jaungoikoa'k juzga ez gaitzan. Biotza ojuka ari zait Joxe Migel ikusteko leiaz eta bidebatez zer bildurra arengana urbiltzeko! Jendearen bixtan ezin izketatu naiz berarekin, ezin erakuts nezake beraganako dutan maitasun sutua. Ni, jauregi aberats batean jaiu naiz eta bera arrantzale etxe txiro batean. Orra gure zorigaitza! Izan ere, zer eskubide dute gizarteko lege eta oitura itxuratiak gutarteko maitasun zindo au urratzeko? Zergatik izan bear dugu Joxe Migel eta biok gizalege zital oien mirabe? Ez! Ez gera izanen! Maitasunaren indarrak urratuko ditu aundikien gizarteak ernarazi ta sustraitu ditun bizilege toleskorrak. Eztut amor emango! Etxetik jaurtitzen ba'naute, jaurti nazatela! Izan ere, nire biotzak bizi pozik ba'ote duke Berriatu-Torre'ko jauregian sedazko maindire ta jazkiaz inguratirik, baiñan maitasunez antzu ba'naiz? Ez! Obe dut milla bider Joxe Migel'ekin landerki bizi, baiñan maitasun aundi baten jabe. Ez dezadan, ordea, burua sobera berotu eta egin dezadan modu Joxe Migel'ekin nolabait egoteko. Eztakit ongi ala gaizki egin dutan kaierra urbiltzen, baiñan, *Bela txalopa aundiak* oju egiten entzun dietenean mutikoai, erten naiz etxetik salto batean, zer egiten nun ere pentsatu bage eta orain nire maiteagandik ain urbil naizelarik, eztakit zer erabaki artu. Aitortzen dut oneraiño

etortzea zentzu-gabekeri bat izan dela, baiñan maitasunez kiskaltzen dagon biotza ezta pentsatzeko jaio. Eta, gaiñera, bi illabete luzeetan itxasoko arriskutan ibilli den maiteari ongi-etorria egitera ezpa'natorkio, nun da beraganako maitetasuna? Biotzak agindutakoa egin dut soilki eta orain buruak lagunduko al-dit zuhur jokutzen! (*Lagunabarrari begira.*) Baiñan, zer dakust? Jendea onotzaka asi da. Ezkuta nadin atebarru ortan, ez nazaten somatu...

(*Ezkuta bedi.*)

SEIGARREN AGERRALDIA

Itxasotik etorri diran arrantzaleak, euren andre ta umeak (*Zarata bizian sartu bitez danak. Itxaso aldetik uri aldera emeki-emeki igaro bitez beren lastan eta kuttunai maitasunezko itzak esanaz. Lagunabarraren tartean PERTXAL eta JOXEPA igaro bitez eta ondar aldera JOXE MIGEL. Arrantzaleok ikusmenaren edergarri eta kutsu eman-garri, eraman bezate arraiki edo arrantza tresnaren bat. Naiz egalabur, arrain otar, arraun, pertxal edo zerbait orrelako. Arrantzale gasteak, neska-motikoen aita diranak, atabalez eta tronpetaz orniturik betoz eta umiak tresna auekin berenbiziko otsa ta zalaparta atera bezate. Orok pozkor, alai eta zorion gaiñezka ager bitez ainbeste denboran arriskutan ibillitako gizonak onik eta osasuntsu eldu diralako. Atunetatik euren aurrentzako erregaluz ornituta etortzea. (Gijon'en erositata) Mutriku'n antziñako oitura zen. Agerraldi au "estampa" baten tankeran eginbearrekoa da eta zuzendariak agertu bear du bere iaiotasuna jende taldea zuzentzen eta bakoitzari bere egitekoa ematen. Itzak, egiteak eta mimika utsezko jardunak zuzendariaren gain, gelditzen dira.)*

ZAZPIGARREN JARDUNALDIA

AGATA eta JOXE MIGEL

AGATA.—(*Lagunabarra uri-alderuntz eskutatzean, AGATA atera bedi bere gordelekutik.*) Ene! Orra non dijoan Joxe Migel erriruntz gizatalde osoarekin. (*Estu ta larri.*) Nola jakiñeraziko diot emen nagona iñork igartzেকে? (*Bat batean.*) A, bai! Berak nirekin erabilli oi dun deia joko diot txistuz. (*Jo beza, "Inazio gure patroia aundia", birritan edo irutan.*)

JOXE MIGEL.—(*Abagune baten ondoren agertuz.*) Agata. nire laztana!

(*Besarka beza matrail batean muin egiñaz.*)

AGATA.—Joxe Migel, biotz ori! (*Alkar lastandurik egon bitez une bat.*)

JOXE MIGEL.—Baiñan, nundik egin didazu dei, Agata?

AGATA.—Atebarru ortan ezkatutata nengon (*beatzarekin erakuts bezaio*) lagunabarra igaro-zai. Izan ere, ezin-egon bat sortu baitzait kaieko motikoak “bela txalopa aundiak!” ojuka asi diranean... eta besterik gabe etxetik itzul egin dut eta antxintxika oneraiño etorri. (JOXE MIGEL'i *begira onespen eske.*) Gaizki egin ote dut?

JOXE MIGEL.—Eztakit zer esan... Batetik bildur-ikaretan jartzen gaitu iñork somatuko gaitun kezkek... baiñan, bestetik, ez ote da obe bein jakin bear dena lenbailen jakitea?

AGATA.—Nik ere orixe esango nuke eta kaletik etxera otsa zabaldu baiño, obeto litzake etxetik kalera zabaltzea.

JOXE MIGEL.—Zer esan nai duzu orrekin?

AGATA.—Orra ba. Orain arte bezala ezin ibili giñezkela, beti bildurrez, beti kezketan, maitasun zoragarri baten gozapena garrazten. San Pedroak arte orrela iraun genun, itxasora joateko baitziñan. baiñan, orain, gure artu-emanakin aurrera jarraitu bear ba'dugu...

JOXE MIGEL.—(*Ebakiz.*) Il lenago, eten baiño, Agata.

AGATA.—Bai, Joxe Migel, milla bider! Baiñan, gure kezka eta samintasun au biotzetatik erauzi dezagun, zer geran eta zer nai dugu lenbailen danai adi-eraztera dugu onen.

JOXE MIGEL.—Norbaitez baliatu bear dugu ortarako. Apaiz jaunaz edo nik al-dakit!

AGATA.—Ez, Joxe Migel, aspalditxoan pentsatuta daukat noren birtartez baliatu. Gure osaba Pello'z. Ori baiño laguntzalle oberik eztugu arkituko.

JOXE MIGEL.—Izan ere! Ez al-zaitu gañera oso begiko?

AGATA.—Bai, beti izan dugu osaba-illobok alkarrenganako naitasun aundia eta gañera, gure auzia leiatsu aldeztuko lukela uste dut. Bera ere arrantzalien eta jende apalen adiskide baita.

JOXE MIGEL.—Eta noiz itz eginen diozu osabari?

AGATA.—Aurreneko abagunean. Etxerakoan bakarka atxematen ba'dut, mintzatuko natzaio... Baiñan, barkatu, Joxe Migel, itxasoan nola ibilli zeran eztizut galdetu.

JOXE MIGEL.—Ederki, Jaungoikoa'ri eskerrak. Etxerabidean gentozela, Castro'ko parian atxeman zigun galernaldiak apurtxo bat larritu giñun, baiñan artatik ere onik atera giñan. Arrantzaren kejarik eztezakegu. Gijon'en saldutako atun, egaluze ta egalaburrekin diru mordoxka egin dugu.

AGATA.—Onera ere ekarriko zenduten ba atuna?

JOXE MIGEL.—Azken bi egunetan arrantzatutakoa soilki, bi edo iru egunetik gorako atuna galdu egiten baita... Baiñan, adizu, Agata, arpegiko kolorea arrunt maxkarra duzu. Ondoezik egon al-zera?

AGATA.—Bai ote? Neronek ere eztaikit zer gertatu zaidan, Zuregana antxintxika nentorrela, biotzean estualdi bat nabaitu dut eta arnasa urritu egin zait. Baiñan ez estutu, orain txit ongi nago, ziara txuspertu naiz.

JOXE MIGEL.—Besterik izan ezpa'da... Baiñan, berriz gertatzen ba'zaitzu sendagillearengana joan bear zenuke.

AGATA.—Eztut uste ortara beartua arkituko naizenik... Entzun, Joxe Migel, zure aita etorri al-da? Ezpaitut ikusi emendik gora pasatu den gizadian.

JOXE MIGEL.—Bai, baiñan, zure osabarekin gelditu da atun eta egalaburrak arakatzen eta itxasoko albisteak biltzen... Baiñan, ots! Norbait dator beko kaletik. Ezkuta gaitezen.

AGATA.—Zoaz otxeruntz, Joxe Migel. Ni, lengo ezkaratzean ezkutatuko naiz.

JOXE MIGEL.—Biar amaiketan Santabata'n alkartuko?

AGATA.—Bai, eta gure deia jotzen ez ahaztu.

(JOXE MIGEL *bijoa uriruntz eta AGATA ezkuta bedi le-nagoko ezkaratzean.*)

ZORTZIGARREN JARDUNALDIA

INAXI eta LUIXA

(*Itxaso aldetik sar bitez kalakari, berritsukerian, alegia.*)

LUIXA.—(*Arrazoïaren puztufasunez.*) Zer esan diñat, zuntzun ori? Orra, itxasotik etortzea ozta-ozta egin din Keleo'ren semeak eta dagoneko Agata eta biok alkarrekin egonak dituk.

INAXI.—Ziur al-zera berak zirana?

LUIXA.—Joxe Migel argi ta garbi ikusi diñat. Agata ez ain ongi, baiñan Joxe Migel'ek neska batekin ziardunan izketan eta au Agata izan ezik zertan igesi joan? Zer pekatu ziñan gorde bearra?

INAXI.—Arrazoi duzu, Luixa. Eztakit nora begira egon naizen Joxe Migel'ek egiten zizkidan purrustadak non zuten jatorri ez ikusteko. Nigandik alde egiteko alegin guziak egiten zitun mutillak, beste "zer" bat euki bear tartean. Oraintxen ba-dakit Joxe Migel'ek zergatik ez didan egiten jaramonik, ba-dakit nor dun maitagai eta norengatik esesten naun. Kiskil ori! Nork esan, neu baiño ezere-

- zagoa den orri, orrelako aundi aizeak jo bear zionik? Norekin eta markesaren alabarekin! Ez nau arritzen! Itsasoan ibiltzea baiño gozoago baita andrearen lepotik jatea!
- LUIXA.—Ondo egin din. Iri markesen bat inguratu ezker, ez al-intzaken berarekin ezkonduko ire biotzeko kuttun guziak ostikoz jota?
- INAXI.—(*Suminduta.*) Nik ori egin? Luixa, ez nazan nire onetik atera...
- LUIXA.—Ire onetik atera ez, sartu nai diñat egin. Gogoan eduki zan: Agata alaba bakarra den. Ik ba'al-dakin, beraz, gabetik goizera Joxe Migel bezalako arrantzale gizajo bat markestuta eta dirututa arkitzea zer den? Ba-al-dakin ik, baserritan bakarrik zer ondasun duten Berriatu-Torreko markesak?
- INAXI.—Lotsa gutxirekin jaiotako gizona!
- LUIXA.—Orra ba, norekin nai unan ezkondu. Zuek ordea, gaztetxuak, mundurik eztaukazute eta okasiño ontan den bezelaxe ezagutu ezpa'unan, akatsik txikiena ez ionan ikusiko.
- INAXI.—Bai, ba'liteke orrela obeki izatea, neri begiak zabaltzearren, Jaungoikoa'k orrelako samintasuna bidaltzea... Baiñan, nire indarrrak baiño andiagoa da ezbear au. Ezin-etsiak ito bear nau, Luixa... (*Negar-zotiñak.*)
- LUIXA.—Ez aiz zentzutuko urteakin baizik, Inaxi. Apostu egingo niñan, oraintxen bertan, Agata'k zapuztuko ba'lu Joxe Migel eta onek iri ezkontzeko zerarik aipatu, delako Joxe Migel'ekin uzartu baietz, anka ta buruz gaifera.
- INAXI.—Ezin uka... naitasuna itxua baita.
- LUIXA.—Itxua baiño obeto esango niñan... zoroa!
- INAXI.—Diruak eta aundinaiak eragin dio soilki urrats ori ematea Joxe Migel'i. Baiñan alperrrik ibilliko da iturburu oietan zoriona billatzen. Zoriona neuk emango nioke iñork ez bezalako, neuk lilluratuko nuke maitasunik mozkorgarrienaz, neuk, bai, eta ez Berriatu-Torre'ko erregintxo ziztriñak!
- LUIXA.—Nik etzekiñat euk mozkortuko unan maitasunez Keleo'ren semea, baiñan onek benetan mozkortu din markesaren alaba. Nik ezin neurtu dizkiñat pixu batean ire maitasuna eta Agata'rena Joxe Migel'enganako, baiñan, onena eztun iñolaz ere txantxetako. Oartzen al-aiz, ondotoxo, neska onek bere pake, zorian eta etorkizunik goitarrena gal-zorian jartzen dula bere jokabidearekin? Euk, neurri ortaraiño jokatuko al-uken Joxe Migel'egatik?
- INAXI.—Oraindik asi besterik eztira egin. Ontaz aurrera ikusi bear maitasun orri ekaitzaldi guzien aurka eusten dion.
- LUIXA.—Ni ere zaletuta natxegon ikusteko. Komedia ala tragedia, zerbait piperduna beñepin ikustekoak gaitun aurki Mutriku'n.
- INAXI.—Bai, markesaren alabarena tragedian amaitzen baldin ba'da,

makina txo batek negar eginen du, baiñan, nire trajediaz ezta inor gogoratuko.

LUIXA.—Zuntzun orrek, zergatik eztion jaramonik egiten Kalamax'í? Bera ere "sufritzen" ari dun ire maitasunarren eta euk, "errai-gabe orrek", eztion errukirik. Gaiñera, Joxe Migel'en aldean aberatsa duk, arandegi eta jatetxe baten jabea eta bere aita zana-gandik jasota ba-dizkin makina bat ontzako urre kutxa zaharren baten gordeak...

INAXI.—Nik Kalamax'í jaramonik egin? Ederki eman ere! Naiago diñat nire burua urkabetik zintzilik jarri.

LUIXA.—Ik eztakin jainko txikien berri. Urteak erakutsiko ditene mundua zer dan, baiñan bildur naun niretzat bezala iretzat ere berandutxo ez ote den izango.

INAXI.—Ezkontzeko aukerik izan zenun, beraz?

LUIXA.—Izan eta joaten utzi... (*Goibel.*) Buru izketari baiño biotz izketari jaramon geiago egin nion zorigaitzez eta nire biotzak nai zukeanik etzen etorri. Dirutan aukera onekoak izan nizkiñan, baiñan nire buru zozongillo onek etze kiñan diruaren balioa neurtzen. Orain, ordea, diruaren eza eta bakartasunaren mingotsa zertzuk diran ondotxo ikusia natxeon. Artzan senarra, Inaxi, eta diruduna obe dirugabea baiño, senarrak zorionik ematen ezpa-din erorren aurrak emango ditene-da...

INAXI.—Ezin, Luixa, ezin...! Nik ere zure gaztetako lepotik euki burua... Joxe Migel edo batez.

LUIXA.—Orra ba, nik esan: bate gabe geldituko aiz.

INAXI.—Ez, oraindik gaztea naun eta Joxe Migel'ek Agata bereganatzen ezpa'du, neuk irabaziko diñat niretzat.

LUIXA.—(*Parrez.*) Besteak utzitakoa?

INAXI.—Ezin bizi ninteke bera gabe.

LUIXA.—Inor gabe bizi bearko dun ba.

INAXI.—Ene! Au samintasuna! Au mundu zitala!

LUIXA.—Biotzaren samintasuna eta munduaren zitalkeria bear bes-tean ezagutzeko oraindik gaztetxoa aiz. Ni bezala berrogeitamartetik gora irixten aizenean inor alboratu gabe, bizi garratz onen berri jakingo dun zertxobait... (*Asperenka.*) Ez ote dun mutil zahar bat izanen bazterren batean nitzaz gogoratuko dena?

INAXI.—Oraindik ez itxaropenik galdu, Luixa, urtetan aurrera xamartua egonarren andre gordiña zagot-ta. Ba-dira bazterretan mutil zaharrak zurekin pozik ezkonduko lirakenak...

LUIXA.—Bai ote?

INAXI.—Bai, orixe! Gofñi-zahar, adibidez. Zer deritzazu?

LUIXA.—Zurrutari emana eta jokalarí xamarra izanarren, pozik ar-tuko nuke, besterik ezean... Baiñan nork atera ura tabernazulotik?

INAXI.—Ia ba, Luixa, zuk laguntzen ba'didazu Joxe Migel nereganatzen, nik ere lagun nezaizuke Goñi-zahar zuria izaten.

LUIXA.—Benetan?

INAXI.—Bai, Luixa, trankil egon, baiñan eztut uste zure Goñi-zahar "besteak utzitakoa" baiño ohea denik.

LUIXA.—Nai denik eztago eta ahal dena...

INAXI.—Ai nire Joxe Migel!

LUIXA.—Ai, zozoa! Amaika aldiz damutuko zain Kalamax'i jaramonik ez egiña. Nik ere garai batean Xixilio'ri eskabide ainbat uko egin ezpa'nio...

INAXI.—Zer?

LUIXA.—Neu izango nintzakela bere zortzi ume ederren ama.

INAXI.—Ori ezta gizon-egarria, Luixa, amatasun egarria baizik.

LUIXA.—Luzeran, emakumeok eztugu beste egarririk gure sabeleko frutuarena baizik. Gizona bitarteko bekigu, ez elburu. Denbora lekuko, Inaxi. Ez dezazula esan, gaur nik bezala, iñorengandik izan zenitzakean umeak ikusita "Ai, nireak ba'lira!".

(Bijoaz erri aldera.)

BEDERATZIGARREN JARDUNALDIA

PERU JAUNA eta KELEO

(Itxaso aldetik sar bitez.)

PERU JAUNA.—Beraz, atuna ondo saldu duzute Gijon'en?

KELEO.—Bai, eztugu kejarik aurtengoan. Ugaritasunean kiluak iru txakur txiki egin ditu.

PERU JAUNA.—Ausarkeria ezpa'da, esango al-didazu zenbat irabazi dun txalupako mutil bakoitzak atunaldi ontan?

KELEO.—*(Egonaldi baten ondoren.)* Berrogei duro ortxe-antxe.

PERU JAUNA.—Eta zenbat gizon ziñaten kaleru bakoitzean?

KELEO.—Patroi edo lemazai, sota-patroi, tostarteko eta mutikoarekin zortzi.

PERU JAUNA.—Bixigutan baiño gutxiago.

KELEO.—Bai, bixigutan, eskoteko kalara lenbailen irixteko, ogei ibiltzen gera. Arraunari jo egin bear zaio bixigua bidean galduko ezpa'da.

PERU JAUNA.—Eskoteraiño joaten al-zerate bixigutara?

KELEO.—Barruko kalan arkitzen ezpa'da, araiño joan bear eta kostatik ogeitanalau millara dago eskoteko, kala.

PERU JAUNA.—Bai, ezta txantxetako ibillera.

KELEO.—Ala're, xamurragoa da eskoteraiñoako ibillera, emendik Gijon'erakoa baiño.

PERU JAUNA.—Zenbat egun bear dituzute Gijon'etik Mutriku'raino?

KELEO.—Aize onak tokatuta iru egunen egiten dugu. Baiñan aize aldrebesak jo ezker eta abantian joan bear, sarritan bezala, edo-ta atzoko gixan ekaitzak jota portu batean arribadan sartu bear izan ezker, orduan eztago denbora jakiñik...

PERU JAUNA.—Enekin ezertxore, Keleo. Onerakoan larri ibilli al-zerate?

KELEO.—Une batean larritxo, baiñan, alakuak sarri izan oi ditugu arrantzaleok... Castro'ko parean giñan bat-batean galernak jo zigunean. Bereala oju egin nien tostartekuai: "Arria belak, gizonak, aizea dakar-ta" (4). Eta alaxe, belak erdiratuta sartu giñan Castro'ko kaian. Okerraldi au dala-ta iritxi gaituzu doi-doi Santa Kruzetako festetara. Bestela, atzo arratsean emen giñuzun.

PERU JAUNA.—Beraz, aurtengo atunaldian masiari probetxu aski aterra diozute.

KELEO.—Baserritarrak bezala zomorrokerian ibilli gabe, baietz aitor-tu bear.

PERU JAUNA.—(*Parrezka.*) Datorren urterako arto-malutak lejiton zuritzeko (5) lain aterako al-zenduten eta arrantzaleak ainbestean... kontenttu.

KELEO.—Ez parrerik egin, Pello; arrantzalea baiño kontentagaitzagoa ba-da makiñabat bazterretan.

PERU JAUNA.—Eta konpañian (6) zeintzuk ziñaten, Keleo?

KELEO.—Pertxal'en txalupa, Okon-txiki'rena, Aingira-Beltz'ena eta gurea. Alkarrekin ondo etortzen gera eta asarrerik eztagon artean berriz ere bilduko gera.

PERU JAUNA.—Portu sarreran kardalarekin (7) nola ibilli zerate? Laiño trinkoa baitzen.

KELEO.—Kardalaren bildur nekez izaten gera. Ezta lagun ona, baiñan berarekin ezaupide aundia dugu eta ingurutik artzea ezta zaila izaten. Itxaso zabalean larriago ibilli gera aurtengo ontan. Beiño-la, Gijon'go aurrian, amabost millara gutxi gora bera, bi orduan egon giñan brankeran txaranbelari (8) ta gero amuraka (9) sartu giñan Gijon'en. Egun artan, gure txaluparen koastak eraso ede-

(4) Itzez-itx, arrantzaleak esan oi zuten bezala.

(5) Atuna "alazian" artzen zutelarik, masizat arto-malutak lejiton zurituta erabilli oi zituzten.

(6) Arrantzaren emankizuna alkarren artean zabaltzen zuten txalupa-taldea.

(7) Arrecife.

(8) Aguantar el temporal de proa. Branka = proa, txaranbela, itxas aize zakar bat.

(9) Txalopa-saieska ugin edo olatuen eraso burutu.

rrik artu zun! Baiñan goazen Atxukale barrena etxeruntz... Gurre etxekoandreak eltzea "masitu" omen du eta zerbait izango al-da!

AMARGARREN JARDUNALDIA

Lengoak eta AGATA

AGATA.—(*Bere gordelekutik atercas.*) Zagoz pixkabat osaba, zurekin itz egin nai nuke-ta.

PERU JAUNA.—Emengo aldi, Agata?

AGATA.—Arrantzalien etorrera ikusten izan naiz... Ba-dakizu, etxe-koak ez dute nai kalean bakarrik ibili nadin, arrantzaleakin laguntasunik ez egitearren eta orretxegatik itzulian etorri naiz.

PERU JAUNA.—Gezurra dirudi! Nun billatuko duzu emen baiño lagun oberik? Jende auen biotz xalotasun eta ontasunik nekez arkituko duzu gure jauregitan.

AGATA.—Ni ere uste orretakoxia naiz, osaba.

KELEO.—Pello, zure illobarekin egon artean, Atxukale'raiño igoko naiz. Ba-dakizu, Mutriku'ko arrantzale zaharren atsegina tokia uraxe dela. Mintza zaitetze trankil, andixek itxaso zabalari begira ez-titan egongo bainaiz.

PERU JAUNA.—Ongi da Keleo... Aizu, ta ahaztu baiño len, gaurko aparia Kalamaxenian dugu.

KELEO.—Benetan? Etxekoandreak ezta-ker zer esango dun baiña...

PERU JAUNA.—Santa Kruz bezperan ez al-dizu ezezkorik esango!

KELEO.—Esan ez, baiña... Bekoki xamurra jarriko zaio. Itxasotik etorri ta lenengo egunean! (*Bijoa.*)

AMAIKAGARREN JARDUNALDIA

PERU JAUNA eta AGATA

PERU JAUNA.—Dakustanez, gure arrantzaleak ziñez maite dituzu, Agata.

AGATA.—Bai, osaba, beti maite izan ditut, zuk diñozun bezala ain baitira xaloak, biotz zabalak eta emankorrak. Baiñan, bildur naiz, arrantzalien ontasunak sobera onetsirik, nire maitasuna aurreregi joan ez ote den.

PERU JAUNA.—Maitasuna ezta sekula geiegizkoa, Agata. Gizakumeok, eskuarki, maitasun indar urrikoak gaituzu eta iñoiz-edo maitasun batean biotz osoa iraultzen ba'dugu, ez dezagun pentsa geiegizkoa

denik. Gure Jaungoikoa'k neurrigabe maite gaitu. Guk ainbestean ezin, gizakumea orotan baita neurriduna, baiñan maite dezakegu eta maite bear dugu gure indarrak eman ahalean.

AGATA.—Eztut uste nik esanaia ongi jaso duzunik, osaba. Zuk di-

ñozunez, nire biotza maitasun sutsu batean iraulirik daukat, baiñan eztaikit maitasun ori bidezkoa, zuzena, egokia danentz, osaba.

PERU JAUNA.—Maitasuna garbia ba'da. zergatik ezta bidezkoa izanen?

AGATA.—Erabe naiz auzi onetan eta ez natzaizu ongi mintzatzen. Nire biotz maitasuna bidezkoa eta zuzena dela ba-dakit, ziur naiz, nire zentzunak orrela aitortzen baitik eta barruko deiak eztit okerrik salatzen... Baiñan, maitetasun ori nireztat zillegi oteden eztaikit. Zeatzago mintzatuz, ziur naiz gure gizartean zillegi etzaitana...

PERU JAUNA.—Ulertzen dizut, Agata. Mutillen bat maite duzu giza-legez zerorren maillekoa ez dena. Arrantzalea apika... (AGATA *lotsakor geldi bedi, erantzuteke eta gorritualdi batek arpegira erasorik. Maiteki lagtanduz illoba.*) Zabaldu zaidazu biotz ori batere bildurrik gabe, Agata. Ba-dakizu, nire illoba guzitan maiteena zaitutana eta beti prest naukazuna laguntzeko.

AGATA.—Eskarrikasko osaba, milla esker. Izan ere, zugaran bakarrik baitut itxaropena aspalditxotik samintzen naun auzi ontan.

PERU JAUNA.—Nor duzu mutilla, Agata? Esan garbi, une ontatixe zure alde naukazu-ta.

AGATA.—Orra ba, Joxe Migel da, Keleo'ren semea...

PERU JAUNA.—Jaungoiko maitea!

AGATA.—(Ikara.) Zer, osaba?

PERU JAUNA.—Nire lagunik onenaren semea, Agata!

AGATA.—Poztutzen zaitu?

PERU JAUNA.—Ni ben-benetan, baiñan gizarte zital oni gogor ekin bearko diogu.

AGATA.—(Keskati.) Ez al-dute amor emango, osaba?

PERU JAUNA.—Nik lagunduko dizut bear bestean, baiñan, ahal delarik, gure kristautasunak orrela agintzen baitigu, gurasoen on-iriztiarekin jokatu bear dugu.

AGATA.—Zifiez sentitzen dut gurasoak nai ezean orrela atsekabetu bearra, baiñan maitasun kartsu oni ezin jarri diot esirik...

PERU JAUNA.—Maitasunari etzaio sekula esirik jarri bear. Maitasuna Jaungoikoa berbera baita eta gure biotzak maite duten oro Aren ixuria da. Ez ditzagun, ordea, maitasuna eta maitakeria nahasi, lenengoa zuzena eta Jaungoikoa'ren gogokoa danez, bigarrena okerra baita, gure griña txarretan sortzen dena.

AGATA.—Nik maitasunez maite dut, osaba, ez maitakeriz.

PERU JAUNA.—Sinisten dizut, zure biotzak ezaguera aurreko xalotasuna baitu. (Atsaldi bat egiñaz.) Eta noiztik duzute alkarrenganako zer ori?

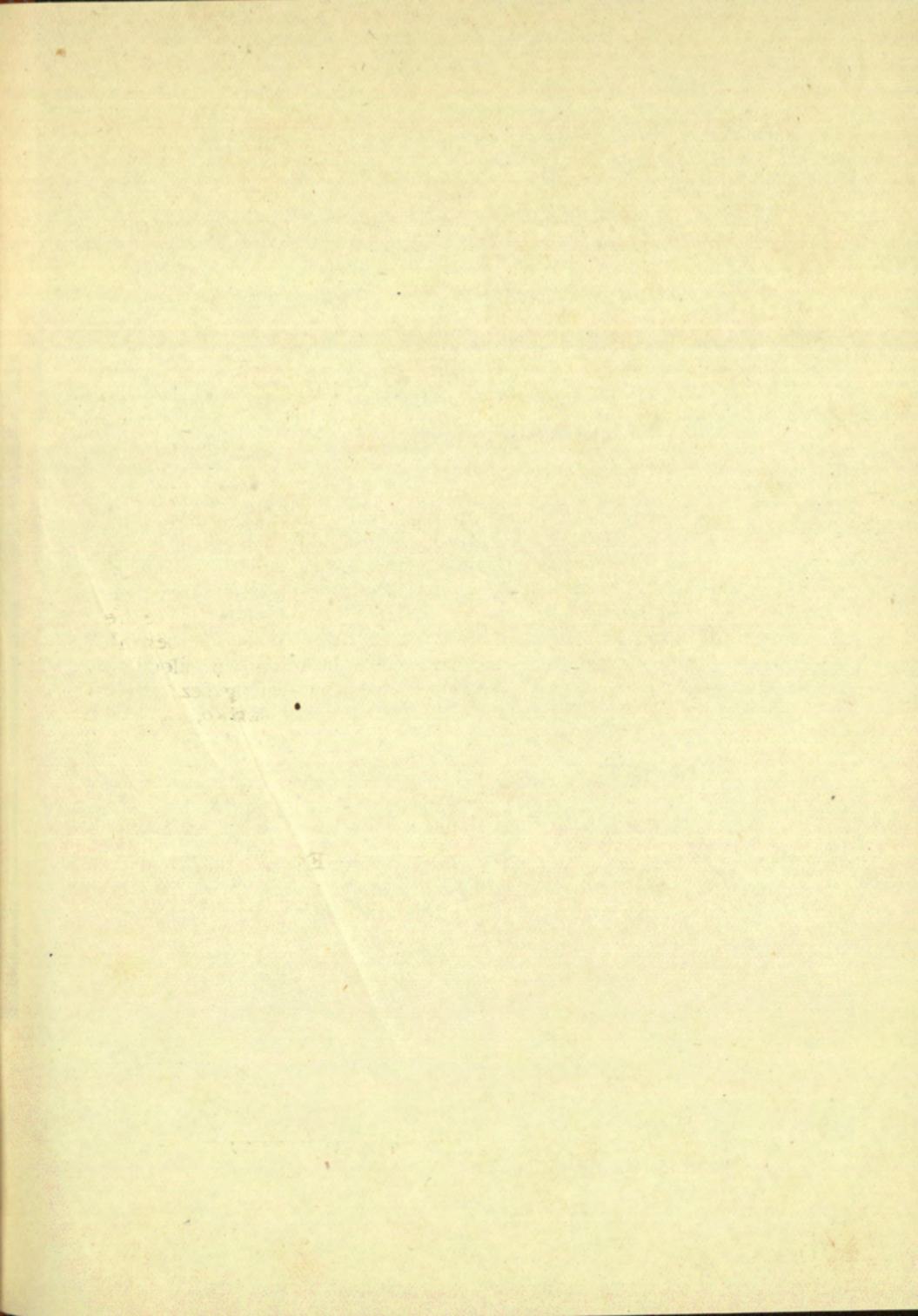
AGATA.—Urtebete bai, bere ikuste utsarekin nire biotza maitemiñez zauritu zela. Geroztik, ikustaldi bakoitzean nire biotzaren eragiña aundiagotzen joan zen. Kalean nijoalarik, ikusten nun guzitan begiratu sakon bat egiten nion, bere begietan niganako naitasun samur bat billatu naian, inolaz ere. Begiratuok gero ta luzeagoak, gero ta ausartagoak egin ziran bion aldetik. Beñola, Ondarru'ko jaietan alkarrekin dantza egin genun eta arrezkero alkarrekin egoteko gelditu giñan bein eta berriz, gutarteko maitasuna itzez eta egitez tinkotu zen arte...

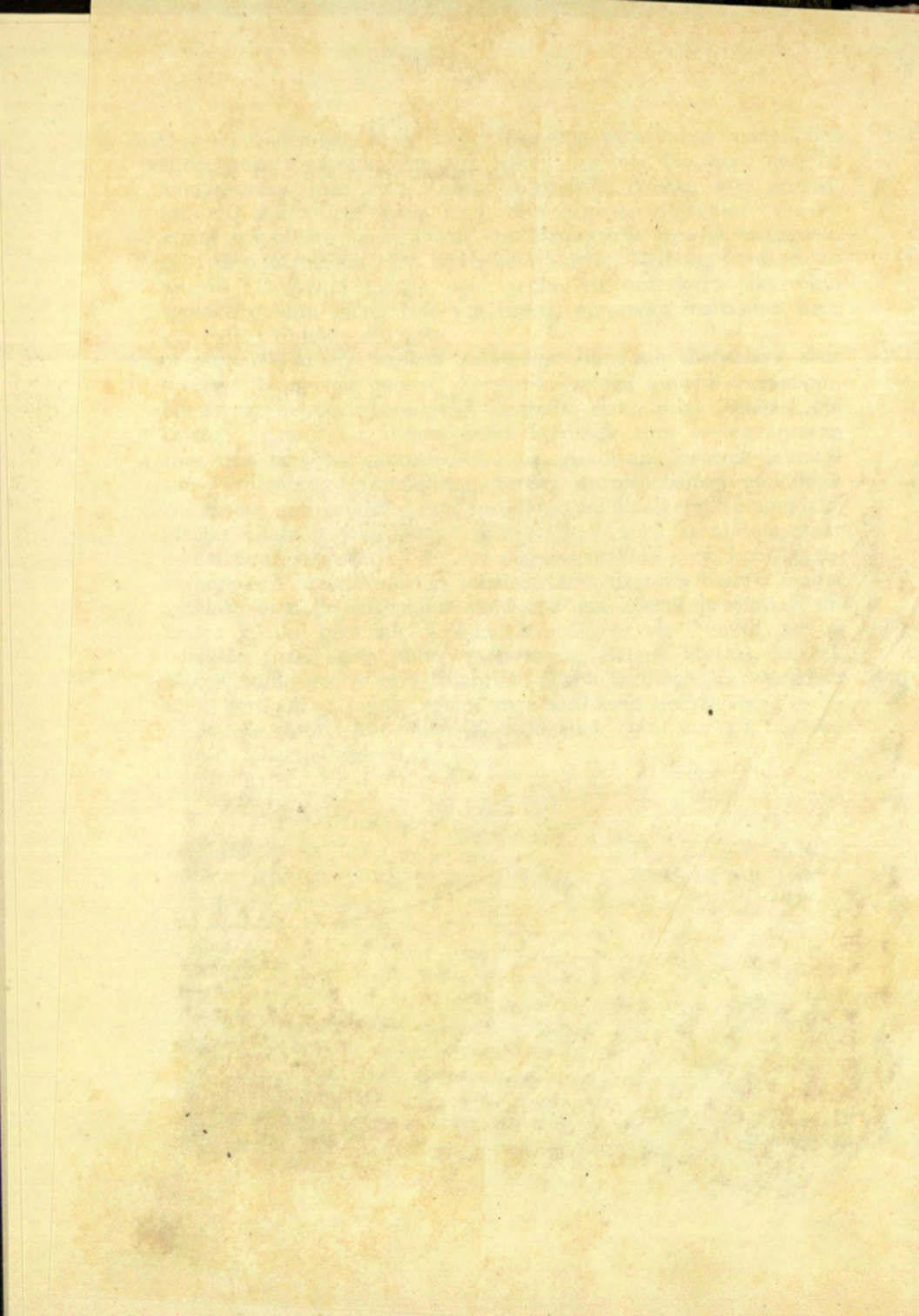
PERU JAUNA.—(AGATA maiteki lastanduz eta Jaun Zerukoari dear egiñaz.) Jaungoiko maitea! Zergaitik gaituzu mundu onetan goikotan eta bekotan bereizten? Zergatik alako esiak batzuen eta besteen artean? Ez al-gera apika berdiñak zure begien aurrean zure ume ta sorki gaituzunok? Egia, gizadi au zerorren jakintasun berdigabea gizamailetan bereizi duzula, baiñan aundikiak eta apalak esiz bereiztea ezta zure lana, aundinaikeriak eragindako gizalan zitala baizik. Jauna! Bi biotz xalo auek ez al-dute alkar maitatzeko eskubiderik? Ez ote dugu euskaldun orok kabi berbera sorleku? Mendi-egaletan sakabanaturik dagozen baserri maitagarriak, orra or euskaldun aundikiak eta apalak berdintzen dituzten lekuko bikaiñak! I, aundi-maundi, ez aiz iñundik ere ire odolokide apala baiño jatorri goitarragua. Batzuk aberats, besteak lander, baiño danok gera leñargiak, danok berdiñak Euskalerrri'ko seme geranok... Jauna, egizu, zure ahaltasun neurrigabez, sorleku batean jatorri izan duten bi izaki auek, BEIN BETIKO, bizileku batean alkartu ditezela...

OIALA

(Jarraitzeko)

ETXAIDE'TAR JON

PUBLICACIONES
DE LA
REAL SOCIEDAD VASCONGADA
DE AMIGOS DEL PAIS
Delegada del Consejo Superior de Investigaciones Científicas en Guipúzcoa)

- MONOGRAFIA DE D. XAVIER MARIA DE MUNIBE, CONDE DE PEÑAFLORENDA, por Gregorio de Altube.
LA EPOPEYA DEL MAR. por M. Ciriquiain-Gaiztarro. (Agotado).
PASADO Y FUTURO DE LA REAL SOCIEDAD VASCONGADA, por José María de Areilza.
HISTORIA DEL MONASTERIO DE SAN TELMO, por Gonzalo Manso de Zúñiga y Churrua.
ELOGIO DE D. ALFONSO DEL VALLE DE LERSUNDI, por Joaquín de Yrizar.
BREVES RECUERDOS HISTORICOS CON OCASION DE UNA VISITA A MUNIBE, por Ignacio de Urquijo.
LA REAL SOCIEDAD VASCONGADA DE AMIGOS DEL PAIS Y LA METALURGIA A FINES DEL SIGLO XIII, por Manuel Laborde.

REVISTAS

- BOLETIN DE LA REAL SOCIEDAD VASCONGADA DE AMIGOS DEL PAIS.
Ejemplar suelto: 20 Ptas.
Suscripción anual: 60 »
EGAN: Ejemplar suelto: 20 Ptas.
Suscripción anual: 50 »
Suscripción anual conjunta a BOLETIN EGAN: 80 Ptas.
MUNIBE.—Revista de Ciencias Naturales
Número suelto: 10 Ptas.

Redacción y Administración: Museo de San Telmo

SAN SEBASTIAN